

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SKIVEBOGEN 2013

Historisk Årbog for Skive og Omegn
Bind 104

Skivebogen 2013

SKIVEBOGEN

**Historisk Årbog for Skive
og Omegn**

**104. bind
2013**

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION

Skive Byarkiv Asylgade 5, 7800 Skive. Tlf. 97 52 81 22.

E-mail: Byhistorisk_arkiv@Skive.dk

MEDLEMSKAB

Kontingentet for 2013-14 er 75 kr. (indbefattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen. Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN kan købes ved henvendelse til Skive Byarkiv. Pris: 75 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto. Pt. er flg. årgange på lager: 1930-1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1956, 1971-1972, 1974, 1976, 1978-1987, 1991-1997, 1999-2007, 2010-2012.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10,
7800 Skive tlf. 97 52 29 40 (formand)

Statsaut. ejendomsmægler Per Toft Mouritsen, Roslev (kasserer)

Arkitekt Jens Eskildsen, Skive

Sognepræst Henrik Forman, Hjerker

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

ISBN 978-87-87346-23-8

Forsiden:

Jørgen Abrahamsen i sit rum på Skive Fattiggård i 1915.

Foto: Charles Nielsen.

Bagsiden:

Skøjtøløbere i Liselund ca. 1965. Foto: Per Haugaard Jensen.

Oprør på Breum Fattiggård

Af Studielektor Helge Stavnsbjerg, Skive

Denne artikel er opdelt i fire hovedafsnit.

I første del introduceres fattiggårde i Danmark og i nuværende Skive kommune. Der fokuseres efterfølgende på Breum Fattiggård.

Næste del handler om to oprørere Jens Andersen og Morten Pedersen med familier. Side 15.

I tredje del præsenteres eksempler på, hvordan sognerådet i Grinderslev-Grønning sikrede ro og orden på fattiggården, samt forsøgte at spare skattekysterne for alt for store udgifter til fattigvæsenet ved at true med indlæggelse på fattiggården. Side 45.

Den afsluttende afdeling forsøger at forklare overgangen fra Breum Fattiggård til Breum Alderdomshjem set i et landpolitisk perspektiv. Side 54.

De fattige i fokus

Spørgsmålet om behandlingen af samfundets svageste – de fattige – står højt på den politiske dagsorden i perioden 1860-1900.

Sygdom, ulykke og invaliditet er hver mands herre, og alle bliver gamle, hvis de lever længe nok. Her er der tale om en fattigdom, som er påført udefra. Tilsvarende gælder for børn af fordrukne og svage forældre.

Mange af datidens debattører sonderer i den socialpolitiske debat mellem barmhjertighedens pligt forankret i civilsamfundet, der skal påtage sig ansvaret for støtte til de værdigt trængende, mens drønnerter, drankere og andet godtfolk er en opgave for det offentlige.¹

I den praktiske hverdag må det offentlige, sognerådene i denne sammenhæng, træde til og hjælpe »de værdigt

trængende«. Civilsamfundet er ikke gearet til opgaven, så den familierelaterede og frivillige godgørelse slår slet ikke til. Især når konjunkturerne er dårlige, må det offentlige tage over. Perioden er også karakteriseret ved et stort befolkningsoverskud i landkommunerne. Men hvem skal betale? Skal det fortsat være lokalsamfundene, der alene bærer byrderne, eller skal staten give tilskud?

Der var stor politisk vilje under provisorieårene 1877-1894 til at forbedre de fattiges vilkår, men den fastlåste politiske kamp på Rigsdagen mellem Højre og Venstre udskød de konkrete reformer på landsplan til 1891-1892.

Ude på landet mener mange sogneråd, at »fattiggårde« kan være med til at dæmpe udgifterne til fattigforsorgen og samtidig forbedre kvaliteten for »de værdigt trængende«: de syge, de gamle og ikke mindst de forsømte børn.

I 1815 opføres den første fattiggård i Burkal i Sønderjylland. Herfra breder institutionerne sig til Sjælland og hele Fyn og Nordjylland. Maksimum for antal gårde, 350-375, indtræffer i 1885.²

Fortalerne for »fattiggårdene« argumenterer for, at flere af fattigforsorgens problemer tilsyneladende kan løses i et hug. Et slags columbusæg!

- de syge og gamle i fattighuse og usle rønner kan få en meget bedre tilværelse: en sundere kost og bolig, en bedre hygiejne og langt mere effektiv pasning og pleje

- de forsømte børn kan få en ordentlig opdragelse og skolegang samt gode levevilkår, under opsyn af gode voksne rollemodeller

Fattiggården i Ytrup (Ytrupvej 9) blev købt af Roslev-Rybjerg kommune i 1889 og som sådan fungerede den til 1934. Fattiglemmerne er opstillet sammen med bestyreren og hans familie. Foto 1916.

- de uværdigt trængende, de arbejdsduelige voksne, skal derimod skræmmes væk fra at modtage fattighjælp, ved at indlægges på fattiggården – sådan hed det dengang, når man anbringes der.

På gården skal alle arbejdsduelige mænd deltage i den daglige drift på alle hverdage fra tidlig morgen til ud på aftenen, afhængig af årstiden. Kvinderne skal tage sig af pasning af fjerkræ, malkning og de mange huslige forpligtelser.

Den hårde militærlignende disciplin og totale umyndiggørelse skal være en lærestreg for livet, således at de indlagte arbejdsduelige lemmer hurtigst muligt vil udskrives af fattiggården igen for selv at tjene til føden.

Her indledningsvis blot nogle få eksempler på den totale umyndiggørelse:

- Fattiggården er en lukket og aflåst institution, med tremmer ud mod »friheden«.

- Lemmerne kan hver lørdag søge om udgangstilladelse den efterfølgende søndag.

- Der er strenge regler for nydelse af spiritus, og de få penge, man kan tjene ved fritidssysler, rækker kun til lidt tobak og småting.

- Kosten er rimelig sund og nærende, især set i lyset af forholdene i fattighusene, men den er meget ensidig, med få variationer og hver uge ligner den næste, undtagen til højtiderne.

- Fattiglemmet, der er indlagt på fattiggården, må søge om at få et par nye bukser, kjole, underskørt, træsko m.v. Fattiggårdsudvalget tager stilling til ansøgningerne/mundtlig fremsatte ønsker. Nogle gange kan man spare penge ved at give lemmerne brugt tøj og fodtøj fra afdøde fattiglemmer.

- Børnene har lemmerne ingen forældremyndighed over. Det har bestyreren og bestyrerinden.

Hvorfor satse så stort?

For mange sogneråd er det tillokkende at erstatte fattighusenes kaos – i nogle perioder totale kaos – med fattiggårdenes orden og disciplin. Desuden er centraladministrationen og amterne meget optaget af fattighusenes standard og antal beboere pr. kvadratalen. Måske kan det betale sig at satse på den store investering i en fattiggård, i stedet for at fortsætte systemet med usle fattighuse?

Det kan ikke nægtes, at der er tale om en meget stor satsning/investering. Ud over at købe en middelstor gård med jordtilliggender, må der investeres i en ny beboelsesbygning, der kan modsvare fattiggårdens mange behov. Den samlede investering kan let løbe op i 30-50.000 kroner.

Det er rigtig mange penge for det enkelte sogneråd, den største enkeltinvestering siden oprettelsen af sognerådene i 1842. Udgifterne til f.eks. nye skoler er af en mere beskedent størrelse. Men initiativtagerne håber på en god forrentning af den store satsning, blandt andet fordi salg af gårdens produkter kan være med til at nedsætte de årlige udgifter til fattigforsorgen. Desuden kan man langt bedre drage omsorg for de værdigt trængende - og måske spare udgifter på længere sigt.

Fattiggårde i Skive kommune

Grinderslev-Grønning kommune etablerer den første fattiggård i Viborg amt i 1868 med plads til 50 lemmer. Pris ca. 50.000 kr. Skive købstad følger med året efter, men der er tale om en mindre fattiggård med plads til 18 lemmer.

Der går et årti, førend den tredje fattiggård etableres i Kisum (Estvad sogn) i 1879, dimensioneret til 28 lemmer. Vedtægternes indledning fortæller om »anstaltens« formål: »at forsørge de trængende på en bedre og om muligt billigere måde end hidtil, at forskaffe de fattige børn en bedre opdragelse, der kan gøre dem skikkede til i fremtiden at blive nyttige medlemmer af samfundet, og endelig bringe de dovne og uordentlige til at arbejde for deres ophold. (forfatterens kursivering)«³

Inden 1890 etableres yderligere 9 fattiggårde i nuværende Skive kommune.

Det er bemærkelsesværdigt, at 28 lemmer er den højeste grænse for optagelse i alle fattiggårde med undtagelse af Breum Fattiggård. Omkostningerne til etablering af fattiggårdene holdes nede på 20.000-30.000 kr.

I de respektive sogneråd fremføres der ikke specifikke begrundelser for at anskaffe en fattiggård. Der omtales heller ikke besøg på allerede etablerede fattiggårde, som f.eks. Breum Fattiggård.

En vigtig grund er måske de mange fattighuses tilstand? Staten og dens udøvende hånd, amtet, kontrollerede fattighusene med henblik på kvalitet og beboere i forhold til rumfang. I 1869 stilles der minimumskrav til kvadratmeter luft i værelserne, vinduernes størrelse, ventilation, toiletter og sengeplads m.m. Distriktslægen skal godkende fattighusene efterfølgende.

Det giver sandsynligvis anledning til overvejelser i sognerådene, om man, i stedet for at investere i nye fattighuse, skal tage springet ud i det dybe vand og satse på

Kort over Viborg amt fra 1901
 Danmarks Historiske Atlas
 Viborg Amt, 1901, med fattiggårdene i den nuværende Skive kommune indsat

Fattiggårdene i den nuværende Skive kommune

Kommune	Lokalitet	Etabl. år	Kapacitet	Fattiglemmer 1890			
				I alt	-14 år	14-59	60-
Grinderslev-Grønning Klostervej 3	Breum	1868	50	36	16	6	13
Skive Resenvej 36	Resenvej	1869	18	16	4	3	9
Estvad-Rønbjerg Kisumvej 52	Kisum	1879	28	12	7	3	2
Håsum-Ramsing Stengårdsvej 14A	Håsum	1882	22	17	9	5	3
Brøndum-Hvidbjerg Brøndum Kirkevej 14	Hvidbjerg	1883	?	10	4	0	6
Oddense-Otting Næstildvej 3	Næstild	1887	22?	5	4	0	1
Hem-Hindborg-Dølby Hindborgvej 101	Hindborg	1887	28	7	5	0	2
Jebjerg-Lyby Lybyvej 3	Bostrup	1887	?	12	4	1	7
Lem-Vejby Tranemarken 3	Nørre Lem	1888	26	7	2	2	3
Durup-Tøndering Vilholmvej 8	Vilholm	1888	28	25	15	8	2
Nautrup-Sæby-Vile Glynge Mark 3	Glynge	1888	28	9	4	2	3
Roslev-Rybjerg Yttrupvej 9	Yttrup	1889	28	6	0	0	6
Selde-Åsted Nissumvej	Nissum	1889	28	22	10	4	8
Fordeling				184	84	34	65
Procentfordeling				100	46	19	35

*Tallene for fattiglemmerne stammer fra folketællingen i 1890.
I Breum Fattiggård er der en person uden aldersangivelse.*

Fattiggården i Skive, set fra Resenvej. Foto 1915.

en fattiggård. I Durup-Tøndering kommune nedlægges et fattighus året efter, at fattiggården etableres i 1888. I Brøndum-Hvidbjerg kommune kasseres alle ti fattighuse af amtet i 1875. Der går otte år, førend kommunen køber en gård, beregnet til fattiggård. I Lem-Vejby kommune nedbrydes flere fattighuse i 1885 og 1887, og en fattiggård købes i 1888.

I Selde-Aasted kommune går sognerådet meget demokratisk til værks og indkalder til et offentligt møde med beboerne den 18. januar 1888 om etablering af en fattiggård. Resultatet beskrives kort i protokollen: »Udelt tilslutning«. Fire gårdejere plus sognerådet får i opdrag at købe en gård. Hvorefter »Nissum fattiggård« virkeliggøres.⁴

Her kan endvidere peges på, at udgifterne til fattigforsørgelse er stærkt stigende i perioden 1865-1890. Det lå i tiden, at der ved stordrift kan effektiviseres og spares på sognenes udgifter til den enkelte fattige. Måske tror

man i en eller anden grad på, at det kan lade sig gøre at samle så forskellige fattige under samme tag?

Det er faktisk lidt overraskende, at der rejses så mange fattiggårde i 1880'erne i den nuværende Skive kommune. For i denne periode er interessen for fattiggårdene ved at aftage. 1885 bliver vendepunktet, herefter falder antallet af fattiggårde i Danmark, og mange står halvtomme med en skrantende økonomi. Columbusægget er ved at revne.

Et mere kritisk syn på fattiggårde afspejler sig måske i Viborg Stiftsamts korrespondance med Jebjerg-Lyby kommune om etableringen af Bostrup Fattiggård i 1887. Amtet forlanger, at den årlige ydelse skal sættes op fra 5 % til 5 1/2 %, og vil ikke tillade, at kommunen udskriver ekstraordinære skatter, for at opfylde »kommunens forpligtelser efter den obligation (25.000 kr.), der bliver at udstede for lånet.«⁵

Breum Fattiggård

Desværre er der ikke bevaret forhandlingsprotokoller for Grinderslev-Grønning kommune for de første fire år af fattiggårdens eksistens. Derfor kan vi ikke nærmere komme ind på beslutningsprocessen, der fører til etableringen af en fattiggård i Breum med plads til 50 personer - børn under 12 år tæller for en halv person.

Gården bliver købt i 1865, parcel 3b i Breum. Ud over præstegården og møllen var der ikke andre bygninger i den nuværende Breum by.

Der opgøres indtægter og udgifter for gården i 1866. Der bygges en ny længe (en bygning på 280 kvadratmeter) til beboelse for 5.400 rdl. (rigsdalere), og kommunen optager et lån på 20.600 rdl. i Livsforsikringsanstalten i København. Kommunens årlige budget ligger på det tidspunkt på ca. 8.000 rdl. (16.000 kr.).⁶ Selve indflytningen i fattiggården må være sket i begyndelsen af 1868.

Der er forholdsvis mange fattige i de to sogne Grinderslev og Grønning. I januar 1870 er der i de to sogne 50 personer under fattigforsørgelse udenfor fattiggården og 41 fattiglemmer på fattiggården.⁷

Hvis vi ser på udgifterne til fattigvæsenet i sognekommunerne i nuværende Skive kommune, topper Grinderslev-Grønning i 1871 med 5.000 rdl. i udgift til fattigvæsenet. Pr. indbygger blev skatteudskrivningen på 4 rdl. og 50 sk. (skilling).

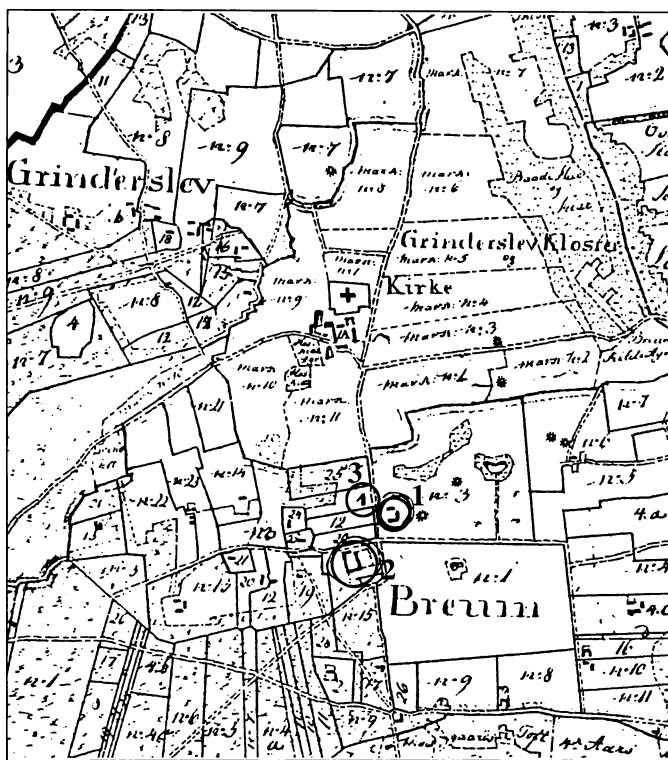
Til sammenligning har den næstdyreste kommune, Selde-Aasted, en udgift til fattige på 1.818 rdl. og en skattebyrde på 2 rdl. og 40 sk. pr. indbygger.

Desuden har Grinderslev-Grønning kommune i 1871 langt det største befolkningstal med 1.355 indbyggere. For mange i dag vil det nok overraske, at Fur er den næststørste kommune med 1173 indbyggere.⁸

Måske kan vi desuden hente argumentation i pastor Frederik Benedikt Møllers optegnelser om forfærdelige kår for de fattige i perioden 1832-1864: »Vi havde i

Jørgen Abrahamsen på fattiggården i Skive producerede vejrmøller til træhandler Stjernholm i Adelgade. Foto 1915: Charles Nielsen.

I 1868 var Breum Fattiggård (1) den eneste gård i Breum øst for landevejen (Klostervej). Derudover var der kun to gårde præstegården (2) og Breum Mølle (3) (overfor den nuværende Breum Landevejskro). Møllen blev revet ned i 1929.

Grinderslev sogn - især på grund af de fem herregårde [Grinderslevkloster, Nørgaard, Astrup, Eskjær og Langesgaard] - et gruelt fattigvæsen. I et lille, rædsomt fattighus boede der 4 familier, hver med en masse børn. Mændene var i høj grad fordrukne. Når børnene kunne gøre lidt nytte, kom de til herregården, og livet mellem tjenestefolkene der var rædsomt. Når en pige fra fattighuset så var blevet 18-19 år, kom hun gerne hjem som frugtsommelig, og sådan blev reden altid større og større.«⁹

De første bestyrerpar

Af folketællingen i 1870 fremgår, at fattiggårdens første bestyrerpar er Christian Peter Kjærgaard, 46 år gammel, og Marie Elisabeth Kjærgaard, 34 år gammel. De har seks børn mellem et og 10 år.

En lærerinde på pogeskolen, der er i et værelse på fattiggården, bor også på fattiggården. Det er i 1870 en kvinde på 17 år, Charlotte Bjørndahl.

Ud over de omtalte 9 personer bor der i januar 1870 41 fattiglemmer på fattiggården. 24 børn under 17 år, 11 voksne mellem 18 og 59 år, 6 ældre over 60 år. Sammenlignet med over 50 fattiggårde på Fyn er der næsten dobbelt så mange børn og tilsvarende kun halvt så mange ældre.¹⁰

Allerede i 1870 bliver Lund bestyrer, og han leder fattiggården frem til 1877, en usædvanlig lang periode for en fattiggårdsbestyrer dengang. Han må være meget ung i 1871, for i 1874 indkaldes han til militærtjeneste og må have en afløser i en kortere periode.¹¹

I dagligdagen er bestyrerparret de suveræne ledere af fattiggårdens drift såvel ude som inde. Det kan nemt give anledning til konflikter med nogle af de voksne lemmer og i nogle situationer også med børnene.

Disse konflikter er vanskelige at opsnuse i materialet fra de øvrige fattiggårde i nuværende Skive kommune, men der er nogle fantastiske godbidder i det meget omfattende materiale fra Breum Fattiggård.¹²

Lad os tage fat på den første konflikt, som forhandlingsprotokollen omtaler:

Jeppe Christian Madsen

Den 4. januar 1876 fremgår det af forhandlingsprotokollen, at der er stor uro på fattiggården:

»På grund af at fattiglemmerne gør optøjer i fattiggården, besluttede man, at de for tiden, ikke kunne få lov til at arbejde udenfor fattiggården [lejet ud til landmænd i

Inventar i udvalgte rum på Breum Fattiggård 1886

Desværre har det ikke været muligt at finde en plan over indretningen af Breum Fattiggård, men vi har en fortegnelse over indholdet i de forskellige bygninger og rum. Bagest i en protokol - »Beklædningsliste 1882-...« findes lister over besætning, bohave og redskaber m.m. på Breum Fattiggård:

»Besætningsdele den 1. januar 1886«:

»2 heste, 10 svin, 13 køer, 5 kalve, 10 får. 3 arbejdsvogne, 2 sæt langværk til vogne, 1 tromle, 1 dansk harve....« (herefter oplistes 38 forskellige redskaber m.m.)

Bryggers og saltkælder, mælkekælder, bagerstuen, det gamle loft, det nye loft, spisekammeret, køkkenet, vester og østre tagkammer og staldkammeret omtales.

I (arbejds-)salen: 1 væv - 8 skamler - 2 hængelamper - 1 kiste - 1 tørvekasse - 5 ruller garn - 1 spinderok.

Stue 1: 3 senge med 2 dyner, 2 puder, 2 lagner på hver seng - 1 stol - 1 hængeskab - 1 bord - 1 tørvekasse - 1 blokke? - 1 rok - et par karter - 1 natsskrin.

Stue 2: 3 senge med 2 tilbehør. 2 dyner, 2 puder, 2 lagner til hver seng. 1 bord - 1 hængeskab - 1 tørrekasse - 1 stol - 1 skammel - 1 klokke (ur), 2 malerier. (Jens Andersens familie og Morten Pedersens familie boede her).

Stue 3 (opholdsstue): 12 stole, 8 spytbakker, 1 kommode, 1 hængelampe.

Stue 4: 2 senge med tilhørende til hver seng 2 dyner, 2 puder, 2 lagener - 1 seng med madras, 1 dyne med 2 puder, 2 lagener - 1 bord - 1 tørvekasse - 1 skrin - 2 stole.

Stue 5 (skolestue): 6 skoleborde med skamler - 1 skrivebord - 1 stol - 1 boghylde - 1 trætavle - 2 kort.

Stue 8: 3 senge, til hver hørende 2 dyner, 2 puder, 2 lagener - 1 bord - 1 hængeskab - 1 stol - 1 skammel - 1 tørvekiste - 1 fejebakke - 1 støvkost.

Stue 9: 1 seng. Dyner, 8 puder, 2 lagener - 1 seng, 2 dyner, 2 puder, 2 lagener - 1 bord - 1 klokke - 1 tørvekasse - 1 stol - 1 hængeskab.

Stue 10: 1 bord og skammel.

Stue 11: 2 senge, hver med 2 dyner, 2 puder, 2 lagener - 1 bord - 1 stol - 1 skammel - 1 hængeskab - 1 tørvekasse - 1 fejebakke - 1 støvkost - 1 klokke.

Stue 12: 2 senge, hver med 2 dyner, 2 puder, 2 lagener - 1 bord, 1 tørvekasse - 2 hængeskabe.

Stue 13: 5 dyner, 1 dragkiste, 1 sengested.

I alt var der ca. 40 sengepladser oplistet. Spisestuen og bestyrerparrets rum er ikke nævnt.

Selve stuehuset var på 280 m², og stue 2 var på 8,75 m².

kommunen], samt pålægge bestyreren at føre nøje tilsyn med, at deres børn (ikke) henter spiritus til dem, og ikke giver dem tilladelse til at gå i byen, som vil bringe tiggeri og drukkenskab (med sig).«

Det forbydes ligeledes lemmerne at spise mad udenfor spisesalen, og endelig bliver der opsat et nyt stakit omkring gården.

Den 1. april 1876 forlanger Jeppe Christian Madsen, at komme ud af fattiggården, »hvilket tilstilledes ham«. Han, konen og et barn har opholdt sig på fattiggården siden 1872, måske før?¹³ Men Jeppe og familien må

være vendt tilbage til fattiggården inden 28. august 1876, for den dag går Jeppe amok på fattiggården. Det kan man udlede af forhandlingsprotokollen den 13. februar 1877:

Mødet starter kl. 10, men kl. 14 møder fuldmægtig Fasting op som repræsentant for herredsfogeden [dommeren] for at forhandle med sognerådet om en disciplinærstraf til fattiglem Jeppe Christian Madsen, for hans ulydige og trodsige adfærd den 28. august 1876 overfor bestyreren, hvor han bl.a. beskadiger fattiggårdens arrest.

Sagen er den, at herredsretten har givet Jeppe en straf på fem dages fængsel på vand og brød. Men landsretten har efterfølgende afvist sagen og henvist til placat af 11. december 1810, §§ 21 og 22.

Jeppe møder frem for sognerådet og fuldmægtig Fasting. Han godkender forløbet, som det fremgår af sognerådsprotokollen og har ikke noget at tilføje til sagen.

Sognerådet og fuldmægtigen konkluderer, at Jeppe har gjort sig skyldig til straf, hvilket ifølge placat af 11. 12. 1810 passende kunne blive tre ugers fængsel i Skive Arresthus. Sognerådet vil gerne have ham anbragt i fængsel omgående, og det accepterer fuldmægtig Fasting.

Lad os lige kigge nærmere på de to paragraffer nr. 21 og 22 i placat af 11. 12. 1810:¹⁴

I § 21 kan bl.a. læses: »... bemyndiges fattigkommissionen til, hvor alvorlige formaninger ikke frugte, at bestemme og iværksætte straffe for sådanne forseelser, der strider mod den orden og sædelighed, som der iagttages af fattige, der nyde offentlig understøttelse.«

§ 22: »Der tillades således kommunerne: for overhørighed og trodsighed mod foresatte; for drukkenskab, uterlighed, eller modvillighed til arbejde; i for slet opførsel af forældre mod børn, eller af disse mod hine; ... samt for anden offentlig eller huslig ulydighed og uorden, ikke alene at give den fattige, der er over lavalder, offentlig irettesættelse, og at pålægge ham afbigt, *men endog, når det fornødne lokale haves, selv at anse ham med fængselsstraf, således at den ringeste grad deraf alene består i forbud mod at forlade straffeanstalten, den større derimod: egentlig indespærring på afsondret sted.*« (forfatterens kursivering)

I § 23 omtales, at politimesteren skal inddrages og godkende straffen. Det er derfor, fuldmægtig Fasting er til stede på mødet med sognerådet.

Dommen over Jeppe er altså baseret på en fortolket

lovtekst (fattigloven af 1803) fra en periode, hvor fattiggårde, eller som de officielt hed, »arbejds- og forsørgelsesanstalter«, ikke eksisterede. Derimod eksisterede flere steder i landet straffeanstalter, hvor tiggere og andre løsgængere blev sat ind i en periode for at fjerne dem fra offentligheden og lade dem arbejde for føden i anstalten.

Landsretten i Viborg har i sagen mod Jeppe Christian Madsen, med dens afslag og senere anbefaling, helt klart valgt at overføre de meget skrappe regler fra straffeanstalterne til fattiggårdene. Det handler om ulydighed, trodsighed og vægring ved at arbejde overfor en person med myndighed over dem.

Jeppe vender tilbage til fattiggården igen for en ganske kort bemærkning. På sognerådsmødet den 27. marts 1877 vedtages enstemmigt, at Jeppe og hans hustru og to andre lemmer kan forlade fattiggården, hvis de kan skaffe sig ophold andetsteds, »og uden væsentlig at falde kommunen til byrde«.

Specielt Jeppe Christian Madsen og hans hustru vil sognerådet gerne give en lempelig aftale, hvor der ikke bliver skelet alt for meget til sikkerheden for, at Jeppe nu kan forsørge familien. »*Da det ville være heldigst for fattiggårdens hele styrelse, og (derfor) var man ... villig til endnu engang at gøre et forsøg med ham.*« (forfatterens kursivering)

Protokollerne er tavse om Jeppe og hans hustru indtil 17. september 1881, hvor rådet vedtager at betale regningen for Jeppe Chr. Madsens begravelse og garanterer hans enke 18 kr. halvårlig fra 1. nov. 1881 til huslejen. Ifølge fattigplanen for 1882 skal Jeppe Madsens enke modtage 36 kr., der året efter sættes ned til 24 kr.¹⁵

Jeppe Christian Madsen klarer sognerådet sandsynligvis forholdsvis let, men en ny oprører er på vej.

Jens Andersen

Jens Andersen bliver født den 18. april 1836. Hans far og mor er tjenestekarl og tjenestepige. Som 4-årig bliver han tinget i kost og pleje hos Niels Mikkelsen i Junget by. I samme hus bor Thomas Christensen på 89 år, almissenyder.

I 1863 flytter Jens Andersen fra Lyby til Breum efter i flere omgange at have haft pladser som karl i Lyby. Med sin kæreste/kone Dorthe Marie Hansen/Andersen får han den 3. februar 1863 en datter Marie Kristine Andersen. I kirkebogen betegnes han som »Indsidder« [lejer] i Breum.

Jens Andersen og hans kone Dorthe Marie Andersen, samt 2+1 børn (Johanne Hansen havde ikke Jens som far) er blandt de første beboere på fattiggården. Af forsørgelsesplanen for 1868 fremgår det, at »Jens Andersen, kone og 3 børn« bor på fattiggården. Jens er nu blevet 31 år og hans kone 28 år.¹⁶

Jens Andersen lyver

Vi kender desværre ikke meget til forløbet af de første fire år, familien Jens Andersen befinder sig på fattiggården.

Dorthe Marie får dog en meget dårlig start på fattiggården, idet hun bliver sat i fængsel på vand og brød, fordi hun har haft »ulovlig omgang med hittegods«.¹⁷

Jens Andersen er der positive oplysninger om: Han indgår den 11. marts 1876 en aftale med sognerådet om at læsse 50.000 tørv til fattiggården for 1,66 kr. pr. 1.000 tørv. Næsten 90 kr. er mange penge dengang for et fatiglem. Af arbejdsbogen for fattiggården fremgår desuden, at Jens er i funktion på gården alle hverdage.¹⁸

Lørdag den 3. juni 1877 beder Jens Andersen og Christen Jensen fattiggårdsudvalget om lov til at komme på marked i Skive den 8. juni. Udvalget afviser blankt

Ledig Post som Fattiggårdsbestyrer.

Posten som Bestyrer af Grinderslev-Grønning Communes Fattiggård i Breum pr. Skive bliver ledig og skal besættes til 1ste April eller 1ste Mai, helst 1ste April. Bestyreren skal tilligemed sin Hustru forestaa hele Gaardens daglige Drift og Huusholdning m. v. overensstemmende med Regulativ, Instruxer og Reglementer, og under Sogneraadets Tilsyn og Control. Bestyreren erholder fri Bolig, Lys og Varme samt Kost af de samme Fødevarer, som anskaffes til Fattiggårdens Brug, for sig og Familie, og er Begyndelseslønnen ansat til 400 Kr., hvilken Pengeløn imidlertid noget vil rette sig efter om Familien ogsaa bestaaer af Børn, og da hvormange.

Ansøgninger om denne Post, ledsaget af de fornødne Anbefalinger og Bevisligheder, indsendes forinden den 15de Februar 1877 til Grinderslev-Grønning Sogneraad pr. Skive.

»Ledig post som fattiggårdsbestyrer

Posten som bestyrer af Grinderslev-Grønning kommunes fattiggård i Breum pr. Skive bliver ledig og skal besættes til 1ste april eller 1ste maj, helst 1ste april. Bestyreren skal tilligemed sin hustru forestå hele gårdens daglige drift og husholdning m.v. overensstemmende med regulativ, instrukser og reglementer, og under sognerådets tilsyn og kontrol. Bestyreren erholder fri bolig, lys og varme, samt kost af de samme fødevarer, som anskaffes til fattiggårdens brug, for sig og familie, og begyndelseslønnen er ansat til 400 kr., hvilken pengeløn imidlertid noget vil rette sig efter om familien også består af børn, og da hvor mange.

Ansøgninger om denne post, ledsaget af de fornødne anbefalinger og bevisligheder, indsendes forinden den 15. februar 1877 til Grinderslev-Grønning sogneråd pr. Skive.« (Skive Avis 13. januar 1877)

ansøgningen: »Da det spørgsmål havde været behandlet i et sognerådsmøde, og at det der enstemmigt var vedtaget, at lemmerne ikke måtte komme til marked. Så var således den sag afgjort, og begæringen kunne på ingen måde tilstedes.«

Y Hønhold til en i Morsø'avis indrykket Bekjendtgjærelses tillader
Underlegnede sig at ansøge om den ledige Post som Bestyrer for Grinderslev-Grønning
Kommunes Fattiggaard i Breum, Med Henvisning til vedlagte Anbefalinger,
skal jeg til yderligere Oplysning tillade mig at meddele, at jeg, en Søn af
Sognefoged Christen Bonde i Sønder-Draaby, 24 Aar gammel og militærfri,
er nøje bekendt med og istand til personlig at lede og indføre alle handlige
Arbejder og at min Hustru, som har lært Skredensyning og Mejeri,
ligeledes er istand til at forestaa en større Landhusholdning. - Da vi
tillige Begge have nydt en forholdsvis god Skoleundervisning, haabe vi
ogsaa med Hensyn til mueligt forefaldende Bogføring og Regnskabsvæsen
at kunne tilfredsstille alle billige Fordringer. - Vi have kun eet Barn. -
Den ledige Plads som vi os istand til at overtage den 1ste April og ere vi meget
villige til, hvis Pladsen maatte blive og betroet, ved Besøg paa en af
Dens hervedværende Fattiggaarde forinden at sætte os nøjere ind i den daglige
Drift og Indretning af en saadan Anstalt.

Konst 21/2-1877
92
Foring den 1 Februar 1877

Erkødigst

Til

Niels Peter Christensen

Grinderslev - Grønning Søneroad!

Niels Peter Christensen skriver den 1. februar 1877 en ansøgning til det ledige job som bestyrer på fattiggården i Breum. Desværre ligger de omtalte anbefalinger ikke sammen med ansøgningen i arkivet. Læg mærke til omtalen af faderen og de mange kvalifikationer, som både han og hans kone ifølge ansøgeren besidder. Han lægger ikke skjul på, at han og konen ikke tidligere har sat deres fødder på en fattiggård. (Grinderslev-Grønning kommune, korrespondance 1876-1885).

Den første konflikt afspejler sig i referatet fra udvalgs-mødet den 14. juli 1877:

»Da det var kommen til udvalgets kundskab, dels ved bestyrelserens melding, dels ad anden vej, at nogle af lemmerne, trods det i sin tid givne forbud, havde kaffepotter og andet lignende, de lavede kaffe i.

De af lemmerne, der ved usandhed søgte at føre udvalget bag lyset, da man forhørte dem, nægtede man foreløbig udgangstilladelse. ... Ifølge ovenstående nægtede man Jens Andersen og hustru udgangstilladelse i morgen, men gav Esper Høgh tilladelse.«¹⁹

Udvalgsmedlemmerne har også et godt øje til Jens Andersens hustru, Dorthe Marie. Til mødet den 18. august 1877 bliver hun indkaldt og advaret, fordi hun »udviser tværhed under udførelsen af sin gerning.« Måske fordi udvalget på mødet ugen før har nægtet Dorthe Marie et par nye træsko?

Fattiggårdens hierarki

Der er kommet ny bestyrerpar på fattiggården den 1. april 1877. Niels Peter Christensens ansøgning afspejler på udmærket vis de krav og forventninger, der dengang stilles til et bestyrerpar. På sognerådsmødet den 2. marts 1877 præsenterer Niels Peter Christensen og hustru sig og bliver antaget. Tre ansøgerpar har søgt stillingen.

Men starten for den 24-årige Niels Peter Christensen bliver ikke god, for allerede på fattiggårdsudvalgets møde den 18. august irttesættes bestyreren ganske voldsomt, så hierarkiet på fattiggården står skåret ud i pap.

»Foranlediget ved at det var kommen til udvalgets kundskab, at der havde fundet en temmelig betydelig tilsidesættelse af hans pligter sted. Idet han havde undladt at anmelde for formanden for sognerådet og for udvalget, at Simon Poulsen havde vist opsætsighed mod ham. Så forholdt man bestyreren det fejlagtige heri, ligesom

man bestemt pålagde ham ikke oftere at gøre sig skyldig i slig forseelse, hvad han lovede.

Simon Poulsen blev indkaldt og hans opførsel, der var sket i beskænket tilstand, ham foreholdt, ligesom man vedtog indtil videre at standse hans tobak [voksne mandlige lemmer modtager rationer af tobak hver måned], samt udgangstilladelse.«

Sognerådet er naturligvis øverste lokale myndighed, men i praksis er der god overensstemmelse mellem sogneråd og fattiggårdsudvalg. Alle større beslutninger om ansættelse af bestyrerpar, fængselsstraffe, ophold på arbejdsanstalt, tilgang eller afgang fra fattiggården bliver afgjort i rådet. Derudover bliver sognerådet orienteret om sagsbehandlingen i udvalget. Det letter naturligvis proceduren, at formanden for rådet og udvalget er samme person, nemlig kaptajn, proprietær Hugo Müller til Astrup.

Fattiggårdsudvalget på tre medlemmer har meget at skulle have sagt: Alle overordnede beslutninger om salg og køb af driftsmidler og varer til konsum bliver truffet af udvalget. Ligeså bliver næste uges drift i landbruget og indkøb af varer og beklædning til lemmerne besluttet af de tre politikere. Når en ko skal sælges eller købes, store partier af varer købes hjem, er det formanden som klarer de sager.

Bestyrerparret er ansat til at føre udvalgets beslutninger ud i livet, og nåde trøste dem, hvis de kommer til at overtræde deres beføjelser. De skal ansøge udvalget om at tage fridage mod at skaffe afløsere. De skal ansøge om eventuelt at låne fattiggårdens hestekøretøj til private formål. Hvis bestyrerparret har ønsker til reparationer og nye indkøb, må de enten søge udvalget skriftligt eller bede om tilladelse til mundtligt at forelægge sagen. De deltager ikke i udvalgets møder, men bliver hidkaldt til de punkter, hvor det er relevant. F.eks. gennemgangen af regnskabsbøgerne og andre protokoller.

Fattiggårdens hieraki

Desværre er der ikke fundet vedtægter og instrukser for fattiggården i Breum. Der er heldigvis ganske mange fællestræk ved de forskellige vedtægter og instrukser på fattiggårdene landet over. I papirer fra sognerådet i Grinderslev-Grønning lå diverse regulativer og instrukser fra Skive Fattiggård dateret 7. marts 1870. (Korrespondance m.m..1868-1877 (LA)).

Der blev ganske givet skrevet en del af, og i mangel af bedre har forfatteren valgt at bruge dette materiale til at vise magtens hierarki på en fattiggård i 1870'erne:

- *Tilsynet (bestyrelsen for fattiggården):*

»Det påligger tilsynets medlemmer (fattiggårdsudvalget) at samles i anstalten i det mindste en gang om ugen... for at efterse driften og bestyrelserens dagbøger og beholdninger,... at erkynde sig om lemmernes forsørgelse og behandling, og undersøge og afgøre lemmernes besværinger og fordringer, samt muligt opståede tvistigheder mellem dem indbyrdes eller med bestyrelsen...« (stk. 3).

»...at foranstalte det fornødne i de tilfælde, hvor bestyrelsen ikke formår ved de til hans rådighed stående midler at kue trods og opsætsighed fra lemmernes side, eller at bringe lemmerne til at opfylde deres pligter i sådanne navnlig også, hvis behøves, at foranstalte politivriigheden tilkaldt....« (stk. 5c).

- *Bestyrelsen:*

»Han driver og dyrker gårdens jorder, haven indbefattet, således som det foreskrives ham dels ved en almindelig driftsplan dels af tilsynet, og sørger for besætningens forsvarlige røgt og pleje, samt for produkternes bjergning og opbevaring. ...« (stk. 2).

»Han anviser i forening med sin hustru anstaltens lemmer det

arbejde, som enhver af dem er mest skikket til, og vejleder dem til at udføre det tilbørligt, ligesom de begge i forening holde lemmerne til stadig flid og orden.«(stk. 4).

»... Såvel bestyrelsen som hans hustru bør sørge for de i anstalten optagne børn med faderlig og moderlig omhu, holde dem til renlighed, flid og orden, samt til stadig skolegang og forberedelse hjemme, ... øve dem i de for deres alder og køn passende arbejder, pigerne navnlig at strikke, sy og spinde. Ligeledes bør de begge drage omsorg for, at syge lemmer får fornøden pleje og lægehjælp.« (stk. 6).

»Bestyrelsen og hans hustru bør ikke uden nødvendighed forlade gården, og ikke begge på en gang uden tilsynets tilladelse, som også må erhverves til den enes længere fraværelse end 1/2 dag eller om natten.« (stk. 11).

- *Lemmerne:*

»Arbejdstiden er efter egnens skik, og ingen må forlade det foresatte arbejde, før bestyrelsen hæver det; ligeledes må ethvert lem vedblive alt andet arbejde i gården, køkkenet eller arbejdsstuen, indtil bestyrelsen eller hans kone hæver det....« (stk. 5).

»Samtlige lemmer bør agte bestyrelsen og hans hustru som husbonde og madmoder, være dem lydige og navnlig ikke forlade gården uden deres tilladelse....« (stk. 8).

»Kommer noget lem beruset tilbage og er opsætsigt eller ustyrligt, er bestyrelsen bemyndiget til at indespærre det, indtil det bliver roligt, dog ikke over 24 timer. Ligeledes er han bemyndiget til at kue ulydighed, trods og genstridighed ved at indespærre det lem, som gør sig skyldig deri, og hvis dette ikke frugter, bør han straks anmelde det for tilsynet, som har at tilkalde politimesteren for at få den skyldige straffet efter anordningerne....« (stk.9).

Lemmerne skal bare indordne sig alle de mange regler og adlyde bestyrerparret i det daglige, ellers faldt straffen – udmålt af udvalget - prompte.

Jens Andersen er ulydig og opsætsig

I september måned 1877 bryder konflikten ud i lys lue:

Lørdag den 15. september 1877 er der stor ophidselse at spore i fattiggårdsudvalget på grund af Jens Andersens opførsel:

»Med hensyn til at Jens Andersen mandag den 3. sep-

tember 1877 havde vist den højeste grad af ulydighed og opsætsighed, trods og uforskammethed mod bestyrelsen, vedtog man enstemmigt, at denne sag skal til pådømmelse i det samlede sogneråd i henhold til placat af 1810, § 21-22«.

Høstarbejdet udsætter sognerådets behandling af sagen til den 5. oktober. Først får *bestyrelsen, Niels Peter Christensen*, ordet:

Han »udtalte, at mandag d. 3. september dette år, kl.10 omtrent om formiddagen kom Jens Andersen kørende

med et læs byg fra marken, som han kørte forbi dammen bag stalden på en måde, så det var utvivlsomt, at han ønskede, at læsset ville vælte. Da han var kommet til ladeporten mod syd, sagde han til bestyreren, der stod i laden, i en grov og trodsig tone, at den vej ville han ikke køre mere, forinden der blev høstet noget af havren. Da bestyreren svarede, at den vej var der intet til hinder for at kunne køre, svarede Jens Andersen atter i en grov tone: »at han ville fanden danse mig ikke køre den«, og bestyreren kunne så selv køre, og dermed smed han simerne [seletøj flettet af langhalm], og gik ind i laden.

På bestyrerens udtalelse om, at han måtte tage, hvad der fulgte efter, når sagen blev meldt til sognerådet, svarede han, at han var lige kær, eller ord af den mening. Bestyreren, der ikke ønskede nogle håndgribeligheder med denne farlige person, spændte hestene fra, og kørte derefter resten af dagen selv byggen ind, medens Jens Andersen af og til arbejdede i laden ved modtagelsen af sæden, og af og til gik over i arbejdssalen og sad og surmulede. Om eftermiddagen, kl. omtrent 5, kom Jens Andersen hen til bestyreren, og ville bede ham om forlædelse, og anmode ham om ikke at melde det passerede. Men da bestyreren svarede, at han flere gange (havde) tilgivet ham, og han måtte melde ham nu, det var hans pligt, ville Jens Andersen true ham til at lade meldingen være, idet han i en grov, truende og fornærmende tone brugte mund. ... Blandt andet udskældte (han) bestyreren for en tyveknægt.

Bestyreren havde en gang senere (den 25. sept.), da han var ude i tørvemosen, hvor Jens Andersen arbejdede, været genstand for en truende opførsel af Jens Andersen, da denne gerne ville have ham til at frafalde straf over det den 3. sept. passerede, idet Jens Andersen udtalte, at han vidste adskillige ting at fortælle om bestyreren til sognerådet o.s.v..«

Bestyreren fortalte til sidst, at han »den 4. september. om morgenen sendte et brev om det forefaldne til sognerådets formand [kaptajn Hugo Müller til Astrup], og denne optog kl. 11 (samme) formiddag et forhør.

*Sognerådsformand Hugo Müller*²⁰ kan berette, »at Jens Andersen erkendte sin forseelse, men undskyldte sig med at have været svirende, og ville i øvrigt ikke kunne erindre, at han havde brugt udtrykket »tyveknægt«. Jens Andersen havde dagen før (søndag) udgangstilladelse og var vel om aftenen kommet hjem i en noget bedugget tilstand, men var dog fuldkommen tilregnelig om morgenen efter.«

Jens Andersen fortæller, »at han samme morgen havde været til mølle og hos en mand i Breum for at hente noget stillads, og at han begge steder havde fået en snaps.«

Herefter får *Jens Andersen* mulighed for at forklare sig: »Han erkendte, at have forset sig, men udtalte sig til sit forsvar på samme måde, som til sognerådets formand.«

Sognerådsmedlem Chr. Peder Sørensen tager ordet og oplyser,« at Jens Andersen den pågældende morgen var i tilregnelig stand. Thi han havde talt med ham, men Jens Andersen var i ondt lune, og denne havde blandt andet i en grov tone udtalt sig om det tåbelige eller forkerte i, at fattiggårdens befordring skulle gøre slige kørsler efter stillads. Og Jens Andersen havde sagt, at han hidtil havde troet, at Chr. Peter Sørensen var en fornuftig mand, men nu kunne han se, da han ville være med til sådan noget, at han var en kjæltring, som alle de andre, formentlig menende sognerådets medlemmer ... Det kunne Jens Andersen ikke fragå og han fratrådte.«

Straffen bliver hård. Et enstemmigt sogneråd vil foreslå politimesteren i Skive, at Jens Andersen skal have en fængselsstraf på 14 dages simpel fængsel i Skive arrest, i henhold til placat af 10. december 1810 § 21 og 22. De

Alder		Mandag den 24. September 1877.	Krone	Øre
32	Simon Christensen	Prækøbt Høvmpet	4	
41	Jens Pedersen Fisker	Passet Faarvne	4	
67	Ejner Sørensen Høgh	Prækøbt Høvne	8	
69	Christen Hansen	Prækøbt Høvne	45	
60	Simon Poulsen	Passet Kværne og Hede og Løven	25	
55	Niels Jensen Hasselbo	Prækøbt Høvne	45	
40	Jens Andersen	Prækøbt Høvne	45	
48	Maren Jørgen Andersen	Prækøbt Høvmpet	4	
66	Maren Christensen Møller	Passet den Lindesøge		
62	Elsøe Hansen	Løge		14
52	Jungfru Maria Andersen	Løge		25
49	Jungfru Madodatter Johansen	Prækøbt Høvne		10
44	Johanne Lauritsen	Jungfru Møller		
25	...	Løge		

Opslag i Arbejdsliste nr. 50, den 24. og 25. september 1877.
 Jens Andersen kørte tørv den 24. og 25. september 1877 og optjente 50 øre. En brøkdæl af pengene (i Skive købstad 1/8) kunne udbetales ham ved lejlighed kontant til tobak og andre fornødenheder. Hans kone Dorthe Marie Andersen var syg de pågældende dage og optjente ingen kontanter. Dorthe Marie står nederst på listen. Af besparelsergrunde har bestyreren senere klippet hæftet i stykker.

praktiske gøremål i den forbindelse må fattiggårdsudvalget tage sig af.

Bestyreren benytter lejligheden til at forlange en lønforhøjelse for bestyrerparret! Sognerådet accepterer en stigning på 75 kroner, således at lønnen fra 1. april 1878 til 1. april 1879 bliver 475 kroner. Og udvalget for fattiggården får bemyndigelse til eventuelt at give en mindre lønforhøjelse i den nærmeste fremtid.

Allerede den 9. oktober foreligger politimesterens godkendelse af sognerådets afgørelse. (FU, 13. okt. 77)

Bestyreren kommer i store vanskeligheder!

Men inden året er omme, kommer bestyreren atter i fedtet. På et møde i fattiggårdsudvalget den 22. december 1877 har bestyreren fået tilladelse til at rejse et par dage bort i juleugen eller lige efter nytår mod, at han skaffer en pålidelig mand i sit sted.

Men han har ikke fået tilladelse til at bruge fattiggårdens hestekøretøj, tværtimod. Og to af udvalgets med-

lemmer har hørt nogle forfærdelige rygter om hans hjemkomst fra juleferien. Og på et møde i udvalget den 29. december går bestyreren til bekendelse:

I protokollen fastslås, at bestyreren, »uden tilladelse, ja endda og uagtet, han ikke havde spurgt udvalget om tilladelse og (af) formanden på en forespørgsel, udenfor mødet, havde fået et afvisende svar, desuagtet havde taget sig den utilbørlige frihed at lade fattiggårdens befordring køre sig et stykke vej. Lærer Nielsen og Chr. Peder Stisen havde hørt rygter om denne utilbørlighed, og at den ene af hestene havde været lam, samt (at) bestyreren havde været fuld ved hjemkomsten.«

Formanden, Hugo Müller, lægger ikke fingrene imellem:

Han... »forholdt bestyreren det helt uforsvarlige i hans opførsel, som i høj grad svækkede udvalgets tillid til ham, ligesom det vanskeliggjorde hans stilling... lige overfor lemmerne. Og den ene årsag kunne føre til, at hans stilling til sidst blev uholdbar. Egentlig burde en

Jens og Dorthe Maries arbejdsopgaver september-oktober 1877

På udvalgte dage i perioden lørdag den 1. september til 15. oktober 1877 havde Jens og Dorthe Marie følgende arbejdsopgaver, opdelt i kvarte dage, og tjente pr. dag løn i øre:

Dato	Jens	løn	Dorthe Marie	løn
1. 9.	1/4 tærsket, 3/4 dag høstet havre	66	1/4 gj. rent, 3/4 binde korn	50
3. 9.	1/4 kørt kalk 3/4 dag?	0	1/4 knyttet tagbånd, 3/4 bundet byg	50
4. 9.	3/4 høstet havre 1/4 kørt byg	66	passet hendes barn, syet på gl. klæder	25
5. 9.	høstet havre	66	bundet havre op	50
6. 9.	høstet havre	66	bundet havre op	50
7. 9.	1/4 revet kløver, 3/4 stakket i rade	50	3/4 revet kløverhavren, 1/2 stakket i rader	33
8. 9.	3/4 revet havre, 1/4 hentet havre	60	1/2 brygget, 1/2 revet i havremarken	33
10. 9.	forket havre i stakke	66	bundet havre	50
11. 9.	forkarl i laden	66	bundet havre, revet	50
12. 9.	pløjet på brakmarken	45	bagt	25
13. 9.	pløjet	45	vasket	25
14. 9.	1/2 hentet strøsand, 1/2 pløjet	45	syet	16
15. 9.	pløjet	45	syet	16
24. 9.	læsset tørv	45	syg	0
25. 9.	læsset tørv	45	syg	0
26. 9.	læsset tørv	45	syet	16
27. 9.	læsset tørv	45	syet	16
28. 9.	3/4 læsset tørv, 1/4 tærsket	45	syg	0
29. 9.	syg	0	syg	0
15. 10	i Skive, at modtage sin straf	0	syet	16
16. 10	(i fængsel)	0	hjælp ved slagting	25

De penge som Jens og Dorthe Marie kunne tjene, slog ikke til, når opholdet for en voksen på fattiggården har kostet ca. 50 øre om dagen og for et barn ca. 35 øre. Jens kunne de fleste hverdage tjene til opholdet, men det kunne Dorthe Marie og børnene slet ikke.

I 1892 accepterede Grinderslev-Grønning kommune et udspil fra Viborg amt, der betød, at man måtte opkræve 50 øre om dagen pr. voksen fattiglem og 35 øre pr. barn.

sådan egenmægtighed have til følge, at hans stilling var forbrudt. Men udvalget vedtog, at man ville lade det passere med en yderligere alvorlig irrettesættelse, og mod bestyrerens alvorlige løfte om sligt på ingen måde ... nogensinde (måtte) gentage sig, hvis han ikke øjeblikkelig ville miste sin plads. Men det kunne ikke undgås, at når der en gang blev spørgsmål om lønforhøjelse, at dette brød på lydighed og tilsidesættelse af skyldig hensyn, måtte få sin indflydelse på bedømmelsen af den forgangne tid, og tilfredsheden med denne.«

Bestyrerens hustru bliver også indkaldt til mødet og

»Man forholdt bestyrerens hustru det utilbørlige i det skete, og pålagde hende at gøre sit til, at det ikke på nogen måde gentog sig, hvilket hun lovede.«

Senere på mødet kritiserer man bestyrerparret for at bruge temmelig meget mælk til et pund smør. Og denne kritik bliver fulgt op på næste møde den 5. januar 1878, hvor udvalget påviser »... forskellige differencer, hidrørende formentlig fra svind og muligen for stort forbrug af og til. ... Man bad bestyrerens hustru om nøjagtige optegnelse af det udførte arbejde.«

Jens Andersen vil have mellemmadder

Tilbage til Jens Andersen. Hvordan skikker han sig? Og hvordan tackler fattiggårdsudvalget og bestyreren forholdet til ham?

Den 12. januar 1878 bevilger udvalget to lemmer på fattiggården 5 ekstra tørv pr. dag til varme om aftenen, »derimod kunne man for tiden ikke gå ind på, at Jens Andersen kunne få varme«. Han har åbenbart søgt om flere tørv, men fået et afvisende svar.

Jens Andersen tjener helt gode penge ved søndagsarbejde i januar og februar. Den 2. februar 1878 får han 90 øre for at have produceret 600 favne (1 favn = 1,183 meter) simer. For 100 favne fik han altså 15 øre. Måned efter får han 40 øre for 200 favne simer. Prisen er åbenbart steget til 20 øre pr. 100 favne.²¹

I marts måned tjener han ikke mindre end 1 kr. og 58 øre ved at hamre vejpæle i jorden. Det må heller ikke glemmes, at Jens Andersen på alle hverdage er beskæftiget med fattiggårdens drift.

På udvalgsrådet lørdag den 3. april 1878 får hverken Jens Andersen eller hans kone udgangstilladelse, men deres to børn, der var ude og tjene, får lov til at sove på fattiggården natten over. Påskelørdag den 10. april får Jens Andersen udgangstilladelse en dag i påsken. Derimod bliver der kun tilstået hans hustru en times frihed i hele påsken.

To søndage i maj og juni måned får Jens Andersen og hans kone udgangstilladelse.

Den 1. juni 1878 vedtager fattiggårdsudvalget, »at så længe der var beholdning af fedt, at give lemmerne en mellemmad med fedt og en med smør om dagen.«

Denne gavmildhed i forhold til det gældende spisereglement får fatale følger, for ekstrabeholdningerne af smør og fedt slipper op i løbet af sommeren!

Sognerådet holder møde den 12. sept. 1878:

»I anledning af at fattiglem Jens Andersen den 2. sep-

tember 1878 kl. omtrent 6 1/2 viste en høj grad af opsætsighed og trods mod fattiggårdens bestyrer, havde denne samme dag indsendt en klage til sognerådets formand.

Denne fandt klagen af en sådan alvorlig natur, navnlig når hensyn (tages) til Jens Andersens tidligere forseelser - f.eks. d. 3. september 1877 - at sagen måtte behandles i et sognerådsmøde.

Bestyreren af fattiggården, N. P. Christensen, fremtrådte i mødet og udtalte, at mandag den 2. september d. å., omtrent kl. 6 1/2 f.m., da han på givne anledning meddelte lemmerne, at ifølge spisereglementet gaves der ingen formiddagsmellemmad, så rejste Jens Andersen sig fra sit sæde i spisesalen og slog i bordet, samt med udfordrende og trodsende mine, udtalte han, at det reglement duede ikke. Det var noget »skidt«, sognerådet selv havde lavet. Han ville hen et sted, hvor han kunne få noget at spise. Han knyttede næven lige op i hans ansigt, og brugte forskellige ukvemsord som f. x., at han var en »skide knægt«, samt opførte sig i de fleste lemmers nærværelse på en i høj grad trodsig og fornærmelig måde. Bestyreren befalede ham at forlade spisesalen, og bestyreren (ville) sætte ham i arresten, til han blev rolig. Det ville Jens Andersen ikke, navnlig under angivelse af, at der ingen gulv var i arresten - [arresten er nemlig under ombygning] - og i gangen fra spisesalen teede Jens Andersen sig således, at bestyreren havde grund til at tro, at Jens Andersen ville angribe ham. Han [bestyreren] tog fat i ham, for foreløbig at føre ham til hans værelse, men Jens Andersen sparkede bestyreren for brystet med sin træsko og ville slå, så bestyreren i selvforsvar måtte tage hårdere fat, og mens Jens Andersen bandede og skreg og ville sparke, fik bestyreren ham endelig ind i Jens Andersens værelse, hvor han kastede ham om på sengen. Her bad Jens Andersen om forladelse og bestyreren lod ham gå til sit arbejde.«

Spisereglement

for

Skive Bnes Fattiggård.

§ 1.

Davre spises om Sommeren Kl. 6 og om Vinteren Kl. 7, afveglende Mælkegrød, Ællegrød, Mælkebrød eller Ællebrød, efter hvad der haves i Huset.

§ 2.

Kl. 9 Formiddag og 4 Eftermiddag erholder hvert Fattiglem en Mellemmad med Smør eller Fidt paa; i Vintertiden fra 1ste October til 1ste April bortfalder dette Maaltid.

§ 3.

Kloffen 12 spises til Middag saaledes:

Søndag Suppe og Kjød, Kaael eller Urter med Flæsk.

Mandag Bandgrød og Klippfisk med Kartofler og Meelsauce.

Tirsdag Mælkevælling med Bluffisk og Kartofler eller Kaaelrabi.

Onsdag ligesom om Mandagen.

Torsdag ligesom om Søndagen.

Fredag ligesom om Tirsdagen.

Løverdage ligesom om Mandagen og Onsdagen.

Spisereglement for Skive Fattiggård 1870.

Jens Andersen bliver også indkaldt:

»Han indrømmede, at han havde slået i bordet og sat sig til modværge, men vil ikke kunne mindes at have brugt ukvemsord, ligesom ej heller at have vist en så fornærmelig og trodsig opførsel, som han ifølge bestyrelsens klage (havde udvist). Jens Andersen trådte af.«

Sognerådets konklusion bliver hård:

»Sognerådet var enstemmig af den formening, at efter

sagens omstændigheder, og under hensyn til at Jens Andersen d. 3. sept. 1877 viste en lignende opførsel, så kunne han ikke undgå straf. Og vedtog enstemmig, at foreslå til politimesterens approbation: fængselsstraf på 18 dages simpelt fængsel, at udsone i Skive arrest, alt i henhold til Placat af 14. dec. 1810, § 21 og § 22. Og overdrog man udvalget for fattiggården, at tage bestemmelse, når straffen skulle iværksættes.«

Politimesteren er enig med sognerådet, og den 7. december 1878 henter politiet Jens Andersen til afsoning i arresten i Skive. Sognerådet eftergiver ham en enkelt dag, så han kan komme tilbage til sin familie og fattiggården den 24. december.

Jens Andersen med familie og bestyrerparret vil væk fra gården

Det første års tid efter opholdet i fængslet er der intet nyt om Jens Andersen i sognerådets forhandlingsprotokol.

Men den 10. januar 1880 møder han frem for sognerådet, der holdt sine møder i et dertil egnet lokale på fattiggården. Han beder sognerådet om at få lov til at komme ud af fattiggården sammen med sin familie. »Efter nogen diskussion om sagen« vælger rådet at udsætte den til et senere møde.

På næste sognerådsmøde den 28. februar udsættes afgørelsen om familien Andersens afgang fra fattiggården med et år. På samme møde opsiges fattiggårdens bestyrer sin stilling pr. 1. oktober 1880. Ja, allerhelst ville han forlade sin stilling til den 1. maj!

Sognerådet vælger dog at fastholde kontrakten, men overlader til fattiggårdsudvalget, om aftrædelsesdatoen skulle være den 1. oktober eller den 1. november.

Stillingen som bestyrerpar bliver opslået ledig i de lokale aviser. Der er 15 ansøgere til stillingen. Sognerådet træffer afgørelsen på et møde den 5. juni 1880. Den tidligere bestyrer er med i ansøgningsfeltet. Han har fået solgt sin ejendom. Sognerådet indstiller – lidt overraskende – ham som nr. 1, på de samme betingelser som tidligere. Løn for bestyrerparret fra 1. april 1880 til 1. april 1881 500 kr. Men han skal »betale omkostningerne ved avertissementsudgifterne i forbindelse med pladsens besættelse.«

Jens Andersen anmelder bestyreren til politiretten

Forholdet mellem Jens Andersen og bestyrer Christensen forbliver særdeles anstrengt. Jens går i offensiven og anmelder bestyreren for fire forhold:

For det første har bestyreren den 7. maj 1881 kl. 6 om morgenen slået ham flere gange med tømmen over ryggen, da han er ved at spænde for til tørvekørsel. Bestyreren har med urette beskyldt ham for at være fuld.

For det andet har bestyreren ved flere lejligheder for et par år siden mishandlet to af hans drenge.

For det tredje slår bestyreren ofte på tæven overfor lemmerne, specielt Simon Poulsen og Niels Jensen.

Den fjerde anklage lyder således:

»Efter de kvindelige lemmers udsagn, efterstræber han dem, navnlig Bodil, Hermans kone.«

I denne sammenhæng må læserne – lidt senere – nøjes med den korte version.²²

Bestyreren er kommet under et dobbelt pres, for forholdet mellem bestyrerparret og fattiggårdsudvalget forværres også drastisk.

På udvalgsrådet den 16. juli 1881 bliver bestyreren stærkt bebrejdet hans »unødvendige ærinder« i Skive og Jebjerg. Og på mødet den 6. august 1881 oplyses det, »at der var medgået mere flæsk og kød end forbrugs- og beholdningsbogen udviste, nemlig 150 pund mere flæsk og ca. 150 pund mere kød. Man forhandlede i den anledning med bestyreren og bestyrerinden, og pålagde dem nøje at indføre, hvad der forbrugtes, da slige uoverensstemmelser ikke måtte gentage sig.«

Saftige beskyldninger i politiretten

Retssagen mod bestyreren udvikler sig til anklager om, at bestyreren har tiltvunget sig samlejer med to lemmer på fattiggården.

Den 20. august 1881 beretter *Jens Andersen* i retten, »at bestyreren har søgt at få omgang med Bodil, så hav-

de han hørt af hende, og ellers ved han ikke, at han har forsøgt med andre end med kokkepigen Inger. Sagen blev så fortalt ham, at han var hende gået på, uden at hun kunne få ham bort.«

Bestyreren Niels Peder Christensen forklarer, »at han hverken har efterstræbt Bodil eller Inger eller overhovedet nogle af (de) kvindelige fattiglemmer eller søgt den mindste tilnærmelse i kønslig retning. Men tilføjede på anl(edning), at det er ham vel bekendt, og det er ham pålagt af tilsynet, at han ikke må slå og skal undgå at blive hidsig.«

Fattiglem Niels Jensen Hasselbo forklarer, »at han nok så bestyreren i mandags give ...[Jens Andersen] et par rap med tømme over ryggen, ellers blev han ikke slået på, eller andre af lemmerne, dog ... [Jens Andersen] var meget beskænket, og han ville ikke godvillig aflevere tømme til bestyreren.

Om at bestyreren har efterstræbt fruentimmere på gården ved han intet andet, end han har hørt fortælle, og Bodil, Inger og anmelderens kone skulle have sagt, at han havde taget dem om livet ... Han (var) ... tilfreds med sit ophold på fattiggården.«

Jens Andersen har på det tidspunkt forladt fattiggården, så »*Kapt. Müller* [sognerådets formand]... anmodede om pålæg til [Jens A.] om at vende tilbage til fattiggården, da sognerådet endnu ikke havde indrømmet hans ansøgning om at forlade fattiggården med hele familien. ... Det ... betydtes ham, at han vil have at begive sig tilbage på fattiggården og forblive der indtil han af sognerådet og højere autoriteter får lov til at forlade den.«

Sognerådets formand argumenterer i særdeles stærke vendinger til fordel for bestyreren. Han benægter, at bestyreren har efterstræbt kvinder på gården, og betegner Jens Andersens påstande, som »aldeles grundløs og formentlig vil vise sig at komme fra anmelderens kone.

Anmelderen selv har været i straffeanstalten for tyveri, og er en yderst onskabsfuld, trodsig og opsætsig (satan) samt i høj grad drikfældig og løgnagtig. Han er i det hele taget det besværligste fattiglem på gården og har formentlig fattet had til bestyreren, fordi denne et par gange har meldt ham, og ikke villet finde sig i hans opsætsighed.«²³

Rets sagen kulminerer, da ikke mindre end tre kvinder vidner i politiretten den 27. august 1881 imod bestyreren.²⁴

Dorthe Marie Hansen, Jens Andersens kone, erklærer, »at hun flere gange har haft samleje med (bestyreren) i de sidste 3-4 år. ... hun hjalp ham (med) at sætte skolebordene tilrette, (han havde) taget hende om livet og rystet hende, men dengang skete intet videre, og ellers har han i det sidste skoleår ikke rørt hende. Derimod havde han for 3 år siden, medens hun arbejdede i ... tørreladen ... omgang med hende stående, idet hun først nægtede ham det, men derefter tillod det. En anden gang foregik aldeles det samme imellem dem på loftet, hvor hun var oppe med nogle af bestyrerens tørv. En tredje gang om morgenen, da hun var alene med rengøring. Der var også en fjerde gang... Hun har hverken skreget eller brugt magt imod ham, eller søgt at flygte fra ham, men hun benægter at have forsøgt at forføre ham. Hun erkender, at hun tidligere, mens hun var gift, har plejet omgang med en karl på Langesgård, og før ham med en på Nørgård, og ligeledes med en mand fra Grønning. Flere husker hun ikke. Det var dog ikke sket på fattiggården.

Bestyreren havde hele tiden været streng mod hende og hendes familie, men hun havde ikke klaget til tilsynet af medlidenhed med hans kone. Men hendes familie manglede ikke hverken føde eller klæder.«

Bodil Davidsen, Hermansens kone, forklarer, at bestyreren to gange i det årstid, hun har været på fattig-

gården, har haft legemlig omgang med hende. »Første gang i mit eget sovekammer, idet han ... (tog) hende ved hånden og førte hende ind i sovekammeret, hvor 2 børn lå og sov, og efter at hun blev omfavnet og rystet (havde de)... samleje stående ved hans seng. Hun erkendte, at hun ikke modsatte sig. ...

Anden gang efter nytår, da hun en morgen redte en seng, kom han ind og forlangte atter omgang med hende, og skønt hun svarede, at det må han ikke få, kastede han hende op i sengen, og begyndte at tage hendes klæder af, og hun tilstedede ham derefter samleje; om han har haft sådant for med andre ved hun intet om. ... Hun har ikke klaget for tilsynet, da hun havde medlidenhed med hans kone.... Hun har i øvrigt intet at klage over, og navnlig fået tilstrækkeligt, både føde og klæder til sig og børnene. Hun erkendte, at hun har haft legemlig omgang med en til foruden hendes mand, men det var senere. Det er dog hende bekendt, at bestyreren angav den pågældende, der også er lem på fattiggården, for at have drevet utugt med hende, og at han derpå blev formanet af tilsynet.«

Det sidste forhold vender vi tilbage til senere!

»*Enke Inger Jacobsdatter*, 54 år gl., forklarede, at hun i de 12 år siden hendes mand døde af og til har haft legemlig omgang ... med andre, men med bestyreren, var det først efter vinter, ... hun var gået i seng, (han kom) ind til hende, slukkede lyset, han havde med, og lagde sig op til hende, hvorefter de havde samleje.

... Om bestyreren hin aften låsede døren for dem, husker hun ikke. ... Hun har ikke meldt ham tidligere ... meget for at hans kone ikke skulle få det at vide og have ondt deraf. Hun har for øvrigt intet at klage over, og har fået tilstrækkeligt føde og klæder.«

Igen er *sognerådets formand* klar til at forsvare bestyreren, og han plæderer for, at bestyrerens benægtelser er langt mere troværdige end kvindernes vidneudsagn.

Man bor så tæt op ad hinanden, at det er utroligt, at ingen andre har hørt noget som helst i forbindelse med de påståede samlejer.

På næste sognerådsmøde lørdag den 17. september fastholder formanden, at der ikke er noget at komme efter. »Mod bestyreren var ikke fremkommet noget bevis for de fremførte påstande.«

Formanden meddeler desuden, at bestyrerparret vil fratræde deres stilling til 1. november!

Sognerådet tager efterfølgende det forbehold, at bestyrerparret må fortsætte, indtil et nyt par er ansat.

Rådet går dog ind på den aftale, som fattiggårdens udvalg havde indgået med bestyrerparret. Hvis de giver afkald på oktoberlønnen, så kan de få lov til at komme væk fra fattiggården den 1. november. Hermed kan udgifterne til »avertissementer, porto m.m. dækkes«.

Og allerede på næste sognerådsmøde, den 14. oktober, ansættes et nyt bestyrerpar: »Udvalget for fattiggården fremlagde ansøgningerne til bestyrerpladsen på fattiggården og den mand med hustru, der var tilsagt til at møde, nemlig Poul Andersen af Skjærbæk på Mors og hustru, blev af sognerådet antaget ... fra den 1. november at regne.«

Bestyreren bliver arresteret

Tilbage til den verserende retssag. Næste retsmøde finder sted på Breum Fattiggård den 17. oktober, hvor bestyreren bliver arresteret.²⁵

En række fattiglemmer afgiver vidneforklaringer.

Johanne Larsen forklarer, at hun under høsten i år ude på marken havde hørt Jens Andersens kone og Bodil tale om, »at bestyreren var kommen dem meget nær, hvad hun forstod som en udtalelse om, at han havde haft samleje med dem. Både den ene og den anden af dem talte derom, og foruden hende må Jens Andersen og N.C. Høg have hørt udtalelsen, da de var til stede; hun

hørte ikke videre, hvad der blev talt, ...og imod hende har bestyreren aldrig vist noget utugtigt forkert. Hun siger dog nu, at Bodil på marken talte om, at det var i hendes kammer, at bestyreren var kommet hende for nær, og at hun tror, at fruentimmerne taler sandhed: men at hun dog ikke kan sige grunden, hvorfor hun tror det. Videre til oplysning kan hun ikke meddele.«

Niels Chr. Espersen, 45 år gl., forklarer, »at han første gang, så vidt han husker, i april måned på arbejdsstuen en søndag aften hørte, at der var tale om at bestyreren ville rende efter fruentimere. ... Vidnet kan huske, at Inger og formentlig også Jens Andersens kone var til stede, men derimod tror han ikke, at Bodil var til stede, så vidt han husker, var det Inger, der begyndte at tale derom, men det blev slået hen i latter, og der var kun tale om, at bestyreren havde løbet efter dem, ikke om, at han har haft legemlig omgang med dem. Vidnet er først kommet til gården kort før jul, og han har ikke set bestyreren have fat i nogen af fruentimmerne; han har heller aldrig hørt, hverken disse eller andre tale om, at de skulle se at komme bestyreren til livs. Han har ikke noget at klage over bestyreren eller til opholdet på gården.«

Alle tre hovedvidner mod bestyreren fastholdt deres tidligere givne udsagn. Men Dorte Marie og Inger kan ikke erindre noget om hændelsen i april, som Niels Chr. Espersen omtalte.

Bestyreren bedyrer atter sin uskyld: »at han ikke har rørt ved nogen af de ommeldte fruentimere eller haft omgang med dem.«

Men dommeren lader bestyreren arrestere, sigtet »for at have bedrevet utugt med de under hans opsyn stående fruentimere«.

Arrestordren bliver begrundet med sagens store betydning: En myndighedsperson, der skulle være model for lemmerne, har muligvis på det groveste udnyttet sin autoritet. Desuden skal mange flere nuværende og tidli-

gere lemmer på fattiggården forhøres. Og unødigt uro på fattiggården må undgås.

Den 10. november fortsætter afhøringerne og vidneforklaringerne. *Ann Mikkelsen, bestyrerens kone*, vidner:

Hun »kan slet ikke tro, at hendes mand er hende utro, og slet ikke med fattiglemmer. De har haft et godt samliv.«

Også parrets 5-årige søn (!), *Christen Nielsen*, vidner. Han påstår, at Jens Andersens kone i arbejdsstuen skulle have sagt, »at nu skulle jeres far blive straffet, og ikke hendes mand, men hvor længe (siden) det er sket, husker han ikke, men hun sagde det til Chr. Høeg«.

Dorte Marie benægter, at hun skulle have sagt, som Christen har vidnet.

Bestyreren bliver frikendt

På retsmødet den 19. november bliver de tre hovedvidner konfronteret med bestyreren, men fastholder deres tidligere afgivne forklaringer. Ja, Bodil tilføjer, at hun i mellemtiden er kommet i tanke om endnu et samleje med bestyreren.²⁶

Sidste retsmødet afholdes den 10. december 1881. Jens Andersen og de tre kvindelige hovedvidner afhøres af herredsfogeden, Lauritsen, der skærer igennem de mange påstande om voldtægter og tilbagevisningerne fra bestyreren og sognerådsformand, Hugo Müller.

Niels Peter Christensen bliver »relaxeret« [frikendt] og »dimitteret« [sendt bort].²⁷

Mon ikke denne retssag er temmelig enestående?

Et fattiglem, Jens Andersen, overtager i den grad scenen og orkestrerer et angreb på bestyrerens måde at varetage sin ledelsesrolle på. Det mest overraskende er vel, at hans egen kone får en hovedrolle. Jens Andersen omtaler jo kun de to andre kvinder, Bodil og Inger, på retsmødet den 20. august.

Og hvilken hovedrolle. Mange intime relationer oprul-

Fortegnelse over Gjenstande udlånt af Jens Andersen, da han med Familie d. 1. Sept. 1892 forlod Børns Fattiggård

	Ant.
3 uldne Børnskjorter	50
2 Par Børnsstrømper	50
1 Børnsmedelstykke	50
2 Kædetrøier	2
2 Børnskjorter	50
1 uldnet Skjorte	50
2 Par Børnsbukser	50
1 Par Træskinneme Strøker	50
2 Børnsføtblade	50
2 Føtblade	50
1 Vuggelagen	50
Kogle Skjorte Sæts	50
1 Skind	50
1 sort Ryge	5
1 grøn Slipskjortestykke	9
1 Kviststykke	8
4 uldne Kvæstføtblade	4
1 sort Sæbe d ^o	3
2 Børnsmedy Føtblade	50
2 Børns d ^o	50
6 Skjorte	10
1 Kopperens Børnskjorte	3
1 Børnsmedy d ^o	2
3 Børns Underkjorte eller Skjorte	2
Kogle Kogler Gær	1
1 Børnsmedelstykke	2
1 strøket Klæde	1
2 Par Strømper	1
3 Par Buxer	1
2 Veste	4
2 Trøjler	12
2 Undertrøier	4
2 Kasketter	3
2 Par Strømper	1
1 Kasket	1
2 Drueskjorter	1
2 Par Drueskjorter	4
3 Par d ^o	6
2 d ^o Trøier	2
2 d ^o Veste	1
2 Par d ^o Strømper	1
2 d ^o Kasketter	1

Summa 113

	Ant.	Ant.
1 Lits Klæde	1	113
6 Skjorte Sæts	2	50
6 Par Sæbe	3	50
3 Skjorte	4	50
3 Sæbe	4	50
1 uldnet Skjorte	5	50
3 Børnsmedy	3	50
2 Børnsmedy	5	50
2 d ^o Skjorte	1	50
2 Par d ^o Strømper	5	50
4 Skjorte	2	50
2 Par Træskinneme Strøker	2	50
2 d ^o Sæbe d ^o	2	50
1 d ^o d ^o	1	50
4 d ^o Børns d ^o	3	50
1 Par Træskinneme Strøker	2	50
1 d ^o Sæbe d ^o	2	50
1 Par Trøjler	2	50
2 Undertrøier	3	50
1 Kopperens Børnsmedy	2	50
1 Skjorte	2	50
1 Børnsmedy Ryge	1	50
1 Par Buxer d ^o	1	50
1 Kviststykke	1	50

170

uforklarligt, hvorfor Jens Andersen, der er på vej ud af fattiggården med sognerådets accept, sætter hele processen i gang og lader den udvikle sig på denne overraskende måde.

Jens Andersen må have haft et ganske ubændigt had til bestyreren. For denne er jo også på vej væk fra fattiggården. Han og hans kone er tydeligvis faldet i unåde hos fattiggårdsudvalgets bestyrelse.

Det grundige og langmodige retssystem nægter i slutfasen at tro på de tre kvinders udsagn om bestyrerens overgreb. Der er jo heller ikke andre vidner til en eneste af voldtægterne. Det kommer frem under de mange forhør af de fleste voksne lemmer på fattiggården. Desuden er der mange ligheder i kvindernes gennemgang af de

les i retten den 27. august. Det har ikke været særlig behageligt for Jens. Men måske nødvendigt, for at få de to andre kvinder til at deltage i processen. Det er lidt

Fortegnelse over genstande udleverede til Jens Andersen, da han med familie den 1. marts 1882 forlod Breum Fattiggård:

Af fortegnelsen til venstre fremgår, at familien Jens Andersens beklædning og sengelinned mm. vurderes til en samlet værdi på 170 kr.

2 borde, 1 skammel, 1 stol, 2 dobbelte sengesteder, 1 vugge	30 kr.
1 stråpude, 1 dynevår, 1 underdyne, 2 puder, 1 overdyne, 2 lagner	75 kr.
1 dynevår, 2 puder, 1 underdyne, 1 pude, 1 overdyne, 2 lagner	75 kr.
4 vugger, puder, 1 overdyne, 2 lagner	25 kr.
1 vaskefad, 1 garnvinde, 1 rok, 1 dragkiste (6 kr.), 1 haspetræ, 1 rist	10 kr.
1 barnestol, 1 askeløb, 1 lampe, 1 ur, 2 fodskamler, 2 gryder, kopper	7 kr. 50 øre
2 spånkurve, 1 stage, 1 spejl, 1 teje, 1 balje, 1 spand, 1 anker, 1 pose	7 kr. 50 øre
1 ildskovl, 1 ild?, 1 kasserolle, 1 pande, 1 kiste til tøj	10 kr.
lærebog, bibelhistorie, tavler, kamme, m.m.	5 kr.
<i>I alt</i>	415 kr.

Ovenstående, hvis værdiansættelse jeg erkender for passende, er mig udleveret til modtagelse. Kisten til tøj, bestemt til Julius, beder jeg må blive sendt til Grønning. Det øvrige medtager jeg. Desuden har jeg kontant modtaget 40, er fyrretyve, kroner til at komme i vej med, og brød af 1/2 pund rug, samt 1/2 pund rug er mig lovet til medtagelse, når jeg rejser; desuden fornøden sengehalm. Jeg forpligter mig til at lade alt bohave og gangklæder assurere uden ophold og holde samme assureret mod ildsvåde.

Bemærk at kommunen vil sikre sin ejendom på 415 kroner. Jens Andersen og hans familie kan bruge bohave og gangklæder (sengetøj m.m.), men ikke sælge ud af det eller forære noget bort. Det er også interessant, at han har en lærebog (hvilken?) og en bibelhistorie. Sagen er, at økonomisk set skylder familien Andersen Grinderslev-Grønning kommune en del penge, fordi familien skulle betale for kost og logi, for hvert familiemedlem på fattiggården. (Breum Fattiggård. Beklædningsliste 1882-)

forskellige samlejer, og hensynet til bestyrerens kone bliver af alle tre brugt til at forklare, hvorfor de ikke langt tidligere har henvendt sig til fattiggårdens udvalg.

Retten afgør sagen efter syv måneders rettergang. Påstande står mod påstande, tilbage står naturligvis stadig tvivlen. Bestyrerens afvisning af samtlige anklager imod ham bliver dog i sidste runde accepteret af herredsfogeden.

Jens Andersen og familie slipper ud af fattiggården

Vi vender tilbage til Jens Andersen nogle måneder før retssagen. Han møder frem på sognerådsmødet 24. januar 1881 »og begærede at komme ud af fattiggården til foråret, tilligemed hans familie (hustru og tre børn). Da

det imidlertid er oplyst, at hans hustru er frugtsommelig og venter sin nedkomst hen ad foråret, fandt sognerådet, at tidspunktet var uheldigt valgt, og at man således for tiden ikke fandt at kunne give sit samtykke til begæringen«.

Men Jens Andersen presser på. Han møder op til sognerådsmødet den 19. maj og anmoder på ny om at komme ud af fattiggården. Svaret er det samme: »Man kunne ligesom sidst, for tiden ikke indvilge i, at han og familien kom ud af fattiggården.«

Jens Andersen vælger at rømme fattiggården fra mandag den 15. august til lørdag den 20. august. Politiretten sørger som tidligere omtalt for, at han kommer tilbage på fattiggården.

Udvalget tager det overraskende roligt og beslutter den 27. august 1881 »indtil videre ikke at tage bestemmelse om straf derfor«.

Men udvalget nægter dog Jens Andersen udgangstilladelse til søndag den 10. september med den begrundelse, at »han jo uden tilladelse havde været borte fra mandag den 15. august til lørdag i samme uge. *En tid der var uforholden lang (i forhold) til at forebringe hans formentlige klage for politimesteren.*« (forfatterens kursivering)

Sagen forelægges for sognerådet den 30. november 1881, hvor fattiggårdsudvalget bemyndiges til at finde en passende straf til Jens Andersen. På mødet den 3. december beslutter udvalget at nægte Jens Andersen at få tobaksrationer, og han bliver også nægtet udgangstilladelse til dagen efter. Sognerådet vil have ro og fred på fattiggården. Derfor fastholdes den forsonlige linje på mødet den 17. december. Alle – altså også Jens Andersen – der ansøger om udgangstilladelse til dagen efter og i julen, vil få tilladelserne bevilget.

Overfor Jens Andersen fortsættes denne bløde kurs på mødet den 28. januar 1882, hvor udvalget enstemmigt indstiller, at Jens Andersen med familie må komme ud af fattiggården til foråret. Sognerådet følger denne indstilling, og det bliver overdraget fattiggårdens udvalg at bestemme tid og udstyr med mere.

Jens Andersen får den 11. februar bevilget otte dage til at søge en lejlighed. Og 14 dage efter tager udvalget beslutning om hvilket udstyr familien må tage med, når den forlader fattiggården den 1. marts.²⁸

Jens Andersen og familie flytter til Skive Hedemark og har meget trange kår. Allerede på sognerådsmødet den 6. januar 1883 bevilges 200 pund rug [værdi ca.: 12 kr.] samt 26 kroner til husleje. Det overdrages formanden »eventuelt at yde ham noget mere rug.« Under ingen omstændigheder skal familien tilbage på fattiggården!²⁹

År efter år modtager Jens Andersen og Dorthe Marie Hansen hjælp. Men familiens situation forværres i 1887, og sognerådet beslutter, at »indlægge Dorthe Marie Hansens børn på fattiggården til september.« Beslutningen er ikke blevet ført ud i livet, for nogle måneder efter møder Dorthe Marie Hansen selv op til sognerådsmøde »og begærede yderligere understøttelse. Det vedtoges, at optage hende og hendes barn på fattiggården.«³⁰

Heller ikke denne beslutning bliver effektueret, men ved flere lejligheder møder Jens Andersen selv op til sognerådsmøder og forfægter sin sag.

I mange år har Skive fattigvæsen og fattigvæsenet i Grinderslev-Grønning delt udgifterne til Jens Andersen og hustrus forsørgelse. Men i efteråret 1907 forlanger Skive fuld refusion på de udlagte udgifter. Sognerådets svar er kontant. Det vedtages, at få Jens Andersen og hustru hjemsendt til fattiggården (13. november 1907), men fattigudvalget i Skive bøjer af og betaler indtil Jens Andersens død 1/3 af forsørgelsesudgifterne, der beløber sig til omkring 300 kr. om året.

Jens Andersen bliver begravet den 11. december 1910 fra Skive kirke, 75 år gammel.

Men en ny problemfamilie er flyttet ind på stue 2 i fattiggården få dage efter, at familien Jens Andersen er flyttet.

Morten Pedersen

Morten Pedersen bliver født den 13. marts 1852. Faderen, Peder Mortensen, er indsidder og bor med hustruen, Ane Kirstine Nielsdatter, i Breum fattighus. Blandt fadderne er husmand Abraham Mortensen, Durup, og hans søn, Morten Abrahamsen, Toustrup fattighus, Durup sogn. Far, farbror og farfar er ud af den meget udbredte rakkerfamilie fra Rønbjerg sogn.³¹

Morten Pedersen bliver gift den 30. januar 1874 i Grinderslev kirke med Inger Kirstine Pedersen, der har tjeneste på Nørgård, født den 14. april 1840. Hun bliver kaldt Stine Furbo. Hun er datter af et ugift fruentimmer, Johanne Nielsdatter, i Mogenstrup. Morten står opført i kirkebogen som ungarl fra Øster Grønning. Den 24. april 1874 fødes deres første barn, Ane Kirstine Pedersen.³²

I de første vintermåneder 1882 er der tilsyneladende stor nød og kaos hos familien Morten Pedersen i deres fattige rønne med lidt jord til i Breum. Den 27. februar 1882 beslutter sognerådet »at optage Morten Pedersen og familie på fattiggården, navnlig af hensyn til den forsmættelse og slette opdragelse, som børnene var underkastede... ligeledes vedtages, at Morten Pedersens hus skal nedrives.«

Morten P. og Stine Furbo møder senere på mødet frem, »og begærede at blive optaget på fattiggården.« Så man kan næsten tale om en gensidig overenskomst uden brug af tvangsmidler.

Lørdag den 4. marts overværer fattiggårdsudvalget familien Morten Pedersens indflytning. Og udvalget konstaterer, at familien Andersen har forladt gården.

Morten begår tyveri og utroskab

Der kommer dog hurtigt knas i maskineriet. Morten bliver pågrebet i tyveri. Og mandag den 17. april påbegyn-

der han afsoningen af en dom på to gange fire dage på vand og brød!³³

I maj måned er den gal igen. Morten er tilsyneladende kommet på afveje. På sognerådsmødet den 20. maj beslutes, »at andrage politiet om at give Karen Dalstrøm tilhold om ikke at føre nogen omgang med Morten Pedersen eller tilstede hans besøg i hendes bolig i Fattighuset.«

Det går åbenbart rigtig dårligt med ægteskabet med Stine Furbo. Derfor møder Morten frem på samme møde og »begærede at komme ud af fattiggården under angiven af, at han ikke kunne eller ville leve sammen med hans hustru. Man henviste ham til at forebringe sit andragende først for udvalget for fattiggården, men fandt i øvrigt ikke anledning til at indlade sig videre på sagen, men man misbilligede alvorlig den studsige og uhøviske måde, at han fremførte sin begæring på.«

Det første opgør

Konflikten mellem bestyrer Poul Andersen og Morten bryder frem i lys lue søndag den 11. juni 1882.

På udvalgsrådet på fattiggården lørdag den 17. juni fremlægger formanden en skrivelse af 11. juni fra bestyreren til udvalget, »vedrørende trods og opsætsighed og trusler fra fattiglem Morten Pedersen. Formanden oplyste, at han samme aften havde optaget et foreløbigt forhør om det passerede, men efter det oplyste udsat sagen til i dag.«

Der bliver optaget forhør. Det første vidne er enken Bodil Hermansen, 33 år gammel. Hun er indlagt på fattiggården sammen med sine 5 børn i alderen 0-11 år.

Bodil Hermansen »forklarede, at hun søndag d. 11. juni formiddag omtrent kl. 10 passerede ad gangen på vejen til hendes kammer, da Morten Pedersen hende ubemærket kom på strømpesokker bagfra og greb hende om livet og trak hende ind i hans eget kammer og låste

Morten Pedersen.		
Novbr. 82	1 Frakke	4
	3 Par Bukser	9
	2 Væster	4
	2 Undertrøier	6
	1 Par Underbukser	4
	2 Halstrømper Harnet	1 50
	3 Skjorter	4
	1 Halstørklæde	B
	1 Par Vanter Harnet	50
	1 Krave	10
	1 Par Træsko	1
	1 Hængeskab	1
		35 25
Novbr.	1 Par Strømper	1 50
	1 Par Strømper	1
Novbr.	1 Par Bukser	3
	1 Væst	2
	1 Par Strømper	1
	1 Par Vanter	1
1885	1 Par Træsko eller Læder	1
	1 Hængeskab	1

Morten Pedersen		
Oktober	1 Jak	4
	2 Jak	20
	3 Par Bukser	17
	2 Væster	4
	3 Par Strømper	2 50
	3 Halstrømper	3
	1 Par Underbukser	2
	3 Væster	8
	1 Hat	1
	1 Kasket	2
	1 Par Træsko	1 50
	2 par Støvler	10
	1 Hængeskab	1
	alt	75

Morten Pedersens og Stine Furbos garderobe

Kilde: Breum fattiggård. Beklædningsliste 1882-, s. 11, 41 og 42.

Morten Pedersen novbr. 82.

1 frakke	4 kr.
3 par bukser	9 kr.
2 veste	4 kr.
2 undertrøjer	6 kr.
2 par strømper kasseret	1 kr. 50 øre
3 skjorter	4 kr.
1 halstørklæde	15 øre
1 par vanter	50 øre
1 krave	10 øre
1 par træsko	1 kr.
1 hængeskab	1 kr. 25 øre

Oktober 1885 (ny optælling)

1 frakke	4 kr.
2 jakker	20 kr.
3 par bukser	17 kr.
2 trøjer	4 kr.
3 par strømper	2 kr. 50 øre
3 stykker linned?	3 kr.
1 par underbukser	2 kr.
3 veste	8 kr.
1 hat	1 kr.
1 kasket	2 kr.
1 par træsko	1 kr. 50 øre
2 par støvler	10 kr.
1 alt	75 kr.

Efterfølgende er der en oversigt over Morten Pedersens og Stine Furbos ejendele, uden værdiansættelse - »den første april« uden angivelse af årstallet:

Morten Petersen

1 dragkiste, 1 lille skab, 2 stole, 2 karter og 1 spinderok, 2 senge med klæde og tæppe, 1 bord, 2 jerngryder, 1 kakkelovn, 3 jakker.

Stine Furbo

4 kjoler, 5 skjorter, 2 par bukser, 2 korsetter, 3 stykker linned, 3 par strømper, 1 sjal, 3 hovedtørklæder, 2 uldne halstørklæder, 4 forklæder, 1 par sko, 1 par træsko.

døren samt puttede nøglen i lommen. I kammeret sad Mortens hustru og bandt hoser, samt var alle børnene [1 dreng og 2 piger?]. Hun bad ham gentagende om at komme ud: han gjorde forsøg på at ville kysse hende, men hun slog ham fra sig. Så lagde han sig på sengen, efter at han havde lukket låsen op igen. Hun kunne høre, at hendes børn stod udenfor og græd, men hun gik ikke hen til døren, da hun frygtede for, at Morten ville tage fat på hende igen. Morten var noget svirende, han kunne både stå og gå, og vidste utvivlsomt godt, hvad han gjorde og sagde.

Kort efter kom bestyreren og hun gik ud, og hun hørte, at Morten kaldte bestyreren en morsingbodreng. Senere hen i arbejdssalen så hun Morten true ad bestyreren med sin knyttede næve lige tæt op i ansigtet på bestyreren og skar tænder, samt indtog en stilling, som om Morten ville overfalde bestyreren. Bestyreren stod rolig og sagde, at han skulle være rolig, samt søgte at holde ham fra livet på en lempelig måde. Hun kom til at ryste af skræk over, at Morten muligvis skulle gøre bestyreren fortræd. Ved tidligere lejligheder har Morten villet fjase med hende, men hun har afvist ham; for øvrigt er hun af den mening, at hans optræden hin søndag mod hende måske mest var gjort for at drille hans hustru. Oplæst og godkendt. Bodil Hermansen aftrådte.«

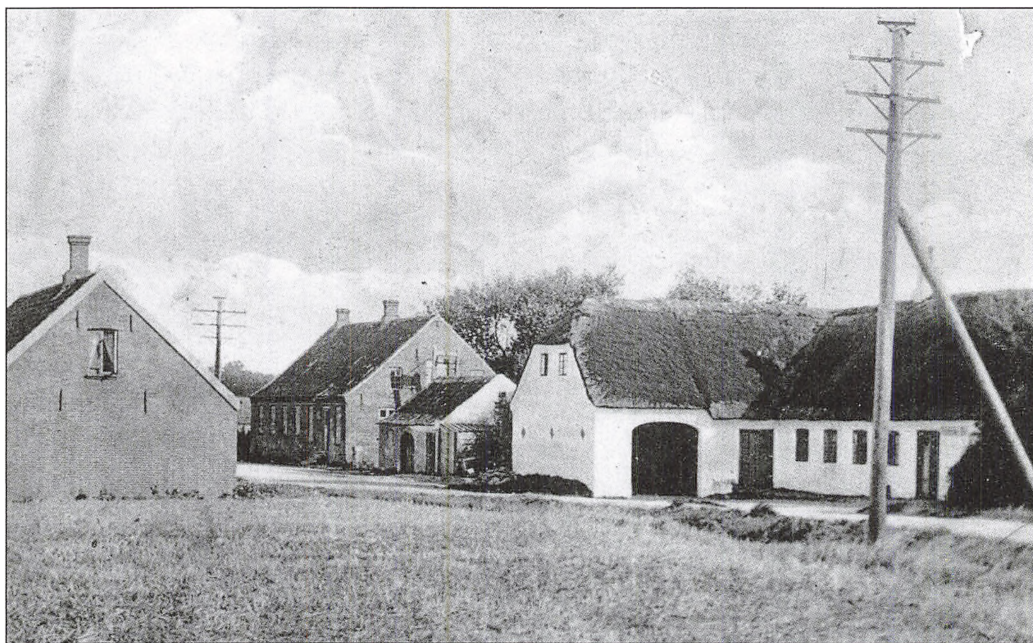
Næste vidne er Mortens kone *Stine Furbo*, 42 år gammel. Hun »forklarede, at den søndag, hendes mand trak Bodil Hermansen ind i hendes og mandens fælles kammer, var Morten lidt svirende, men han vidste godt, hvad han gjorde. Hun havde set ham meget mere fuld eller svirende mange gange. Havde de endnu boet i Breum, havde hun rimeligvis fået prygl af Morten. Det havde hun fået mange gange, selv om Morten kun var lidt svirende. Hvad hensigten var med, at Morten tog Bodil ind i deres kammer ved hun ikke, men hun er tilbøjelig til at tro, at det var gjort for at drille hende. I salen for-

manede hun Morten til at være rolig og skikkelig. I kammeret så hun, at Morten gjorde forsøg på at kysse Bodil. Oplæst og godkendt. Stine Furbo aftrådte.«

Fattiggårdsbestyrer Poul Andersen, 27 år gammel, er næste vidne:

Han »forklarede, at Bodil Hermansens børn stod og græd udenfor Morten Pedersens kammer, og på forespørgsel forklarede de, at de græd, fordi Morten havde låst døren for deres mor. Bestyreren lukkede døren op og spurgte, om hvad dette her skulle betyde eller ord af den mening. Morten svarede, om han skulle have enken i sit kammer, og sagde, da bestyreren gik, at han skulle ikke have en sådan morsingbodreng i hans kammer.... Bestyreren gik dernæst ud i arbejdssalen og gav sig til at file på en pind til et klaptræ til en hest. Morten kom derhen og spurgte, om han skulle have enhver i sit kammer, hvorpå bestyreren svarede, at han i alt fald skulle finde sig i, at han ville derind eller ord af den mening. Hvortil Morten Pedersen svarede, »at det skulle han nok vise ham. Han ville ikke have enhver knægt i sit kammer«, og han »var ikke mere end som en dreng, han var ikke bestyrer, for bestyrelsen sagde jo hver lørdag til ham, hvad han skulle bestille hver dag i ugen – indtil den kom igen«. Dette gentog han flere gange. Desuden sagde Morten Pedersen, at hvis han kom ind i hans kammer, kunne han risikere det værste. Bestyreren svarede, at han nok skulle vise ham, at han skulle komme ind i hans kammer, hvad tid han havde lyst.

Morten Pedersen bandede og svingede sin knytnæve lige i ansigtet på bestyreren, slog gentagende i vindueskarmen foran ham, og slog ham gentagne gange på skulderen, dog efter bestyrerens mening kun for at give ordene eftertryk, men dog på en trodsig udfordrende måde. Desuden sagde han stadig: »Du« til bestyreren på en hånlig måde. Bestyreren opfordrede Morten Pedersen til at træde tilbage fra ham, og skubbede på en lempelig

Grinderslev kro til højre (Grinderslevvej 10) og derefter købmandsforretningen »Elisabethsminde« (Grinderslevvej 12). Foto o. 1900. (Sundsøre Lokalarkiv).

måde til ham. Hvorpå Morten Pedersen spurgte, hvor mange skridt han skulle træde tilbage. Hvortil bestyrelsen svarede: »Hold kæft og gå din vej.« Morten Pedersen sagde blandt andet, »at det kunne godt være, at han kom til Skive (i fængsel) for dette her, det brød han sig ikke om, for der ville han hellere være end på fattiggården.«

Endelig blev det *Morten Pedersens* tur. I protokollen står:

»Morten Pedersen, 30 år gammel, fattiglem på fattiggården, der havde været til stede, da bestyrelsen afgav den foranstående forklaring og anklage, vedkendte sig denne forklaring og erkendte, at han som anført havde opført sig på en i høj grad trodsig og udfordrende måde. Ligesom han vedkendte sig, at han sikkert havde taget fat på bestyrelsen, hvis denne havde slået ham. På anledning af bestyrelsen vedkendte han endvidere, at han om aftenen ved aftenbordet på en trodsig måde havde næg-

tet at tage sin hue af, da bestyrelsen af hensyn til bordskikken opfordrede ham dertil. Morten Pedersen erkendte, at han var svirende. Han havde fået udgangstilladelse om lørdagen til at gå ud om søndagen. På kroen Elisabethsminde [i Grinderslev] havde han købt 1/2 [flaske] brændevin for 15 øre. Han erkendte, at han dog ikke var mere svirende, end han vidste, hvad han gjorde. Men at der er »enkelte ting, der er blevet sagt, [at han] skulle have sagt, men som han ikke kan huske, og hvoraf intet var ført til protokols. Morten Pedersen erkendte, at han ikke havde noget at klage over bestyrelsen eller bestyrerinden, hverken på hans egen, hans hustrus eller hans børns vegne, og særlig erkendte han, at han ikke havde noget som helst at beklage sig over bestyrelsens optræden hin søndag formiddag.

Morten Pedersen havde intet at anføre til sin undskyldning, men han bad udvalget om, at hvis det denne gang ville tilgive ham, skulle han aldrig mere, så længe han

var på fattiggården, være uhøflig mod bestyreren, bestyrerinden og sognerådet. Han erkendte på forespørgsel, at fattiggårdsudvalget to gange tidligere havde tilgivet for seelser mod fattiggårdens regulativ og for tilsidesættelse af den ærbødighed, han skylder sognerådet. Oplæst og godkendt af Morten Pedersen. Aftrådte.«

Fattiggårdsudvalget vælger at træde vande i første runde: »Man vedtog dernæst i et senere møde at træffe nærmere bestemmelser om, hvilken straf, man mente at burde foreslå [sognerådet] i anledning af det passerede. Med hensyn til den af Morten Pedersen anvendte trussel var man af den anskuelse, at den efter hans hele naturel, og den ikke ualmindelige, uovervejede anvendelse af slige trusler af trods, som Morten Pedersen [anvendte], ikke just kunne tillægges den fulde betydning, da man i modsat fald ville tage sagen på en anden måde.«

Morten får 14 dages fængsel

I perioden frem til den 15. juli får Morten ingen udgangstilladelse modsat Stine Furbo og deres børn. Men søndag den 25. juni er Morten på ny på den forkerte side af fattiggårdens reglement.

»Det oplystes, at Niels Hasselbo havde bragt brændevin ind på fattiggården sidste søndag, samt at Morten Pedersen havde været svirende af brændevin, der var ham givet af store Mehlsen, der gik forbi fattiggården.«³⁴

Fattiggårdens udvalg behandler den 15. juli den alvorlige sag, hvor Morten den 11. juni havde lukket Bodil Hermansen inde på sit eget værelse. Udvalget beslutter at indstille til sognerådet, »at der søges approbation på en straf af 14 dages simpel fængsel, at afsone i Skive arresthus for Morten Pedersen i anledning af det i mødet d. 17. juni d.å. konstaterede.«

Besyderlig nok får Morten udgangstilladelse på samme møde!

Sognerådet tilslutter sig den foreslåede straf på et møde samme dag, og overdrager udvalget at vælge tidspunkt for sammes afsoning.

Stine Furbo udfordrer disciplinen

Men Stine Furbo kan også udfordre disciplinen på fattiggården:

»Stine Furbo havde været uforskammet mod bestyrerinden, men da hun blev indkaldt, ville hun ikke indrømme det fuldt ud, og var tilmed trodsig lige overfor udvalget, idet hun tilmed omtalte bestyrerinden på en i høj grad fornærmelig måde. Man vedtog foreløbig, at nægte hende udgangstilladelse, hvis hun begærede det, samt i øvrigt se tiden an« (FU, 29. juli 1882)

Udvalget vælger altså en blød linje i forhold til Stine Furbo. Men på et senere udvalgsmøde indskræpes det, at »bestyrerinden måtte tage Morten Pedersens families tøj og opbevare (det i) samme rum og kun udlevere til brug, hvad hun anser det fornødent« (FU, 5. august 1882)

Morten kan stadig ikke holde sig på måtten. Han og Simon Poulsen »var kommet fulde hjem søndag aften. Den sidste først hen ad midnat, men at de i øvrigt var optrådt upåklageligt.« (FU, 26. august 1882)

Stine Furbo får et blå øje

På udvalgsmødet den 9. september 1882 meddeler bestyreren at »Stine Furbo, Morten Pedersens hustru, havde beklaget sig over, at hendes mand havde slået hende og givet hende et blå øje; hun havde imidlertid senere anmodet ham om ikke at melde det til udvalget, hvad han dog ikke ville love. I øvrigt havde Morten Pedersen i sin opførelse givet skellig grund til misfornøjelse, således havde han gjort højrøstede bemærkninger om, at kartoflerne var stuede i stedet for hele, en behandlingsmåde, som er i fuld overensstemmelse med spisereglementet, samt ført anden ugrundet tale. Nærmere undersøgel-

se af sagen udsattes til udvalget næste gang mødtes fuldtalligt« (kun formanden (kaptajn og godsejer Hugo Müller) er mødt den pågældende dag - afbud fra Kresten Dalgaard og Jeppe Nielsen).

16. september bliver Stine Furbo indkaldt til udvalgs-møde:

Stine Furbo »erklærede, at hun en aften, søndag den 3. september, havde kaldt sin mand »rakkerknægt«, fordi hun var vred over, at han sad i Inger kokkepiges kammer og talte med denne og Bodil Hermansen. Morten Pedersen havde da givet hende et slag i ansigtet og sagt, at så længe, at hun kaldte ham »rakkerknægt«, ville han blive ved med at slå hende. Hun mente, at hun havde fortjent dette slag, der endnu i dag var synligt. Oplæst. Godkendt.«

Morten Pedersen bliver derefter forhørt om de mange konflikter og episoder, han de seneste uger har været involveret i:

»Han overhørte en af bestyreren og bestyrerinden mod ham rettet anklage for trodsig og opsætsig optræden mandag den 11. dennes. Han erkendte, at han trods bestyrerinden havde sendt ordre til hans datter Petra om at komme hjem fra marken, havde sendt bud hjem, at datteren skulle straks komme ud til ham: han erkendte, at han til bestyrerinden havde sagt, »hvad kommer det dig ved«, da bestyrerinden havde spurgt ham, om hvad det skulle betyde, eller hvorfor han havde sendt bud efter Petra [hun er 4 år]. Han erkendte, at han havde sagt, at bestyrerinden havde ikke noget at sige over hans børn, så det skulle han nok vise hende eller ord af den mening. Han erkendte, at han havde talt på en trodsig, uhøflig måde; han erkendte, at han om aftenen (ved nat-tetid), havde sagt til bestyreren: »at han regnede ham ikke for noget, ham kunne han nemt holde, han kunne jo komme ud i gården, så kunne de tage et livtag - (og kaldt ham for en) nar.

Han huskede ikke, at bestyreren bød ham at holde mund, og han påstår, at han ikke har brugt skældsord som trolld eller vralt. Han erkendte, at det var usandhed, når han havde påberåbt sig, at »Nielsen« (menende lærer Nielsen, medlem af sognerådet) havde sagt til ham, at de skulle have hele kartofler og ikke stuvede; han erkendte, at han var vred og trodsig hin aften. Han erkendte, at han lørdagen d. 2. sept. havde bragt en pægl brændevin ind i gården, og dermed trakteret Stine Furbo, Bodil (Hermansen) og Inger (kokkepige). Men han påstod, at han havde formået en ham ubekendt mand til at købe sig en pægl brændevin i Jebjerg, og sætte den ved havediget [købmændene i kommunen måtte ikke sælge brændevin til lemmerne]; han gav ham 10 øre dertil, hvilke 10 øre han havde fået af hans broder Anders. Oplæst. Godkendt.«

Esper Høg, 72 år gammel er næste vidne:

»Han erindrede, at Morten Pedersen den førnævnte aften havde brugt ringe ord til bestyreren og budt ham ud i gården til at tage livtag, men han kan ikke med bestemthed sige, at han brugte ordet »trolld«. Derimod forekom det ham, at han havde hørt ordet »vralt« anvendt mod bestyreren. Oplæst. Godkendt.«

Niels Hasselbo, 61 år gammel, er også blevet indkaldt: »Han kan ikke med bestemthed sige hvilke ord Morten Pedersen brugte mod bestyreren, men høflige var de ikke. Han havde lige overfor bestyrerfolket påberåbt sig, at Nilsen [lærer Nielsen nemlig] skulle have sagt til ham, at han synes det var billighed (rimeligt), at de fik hele kartofler, men når og hvor længe siden han har sagt det, kan han ikke huske; det var i høsttiden. Han havde hørt Morten sige, at Nielsen havde sagt det til ham hjemme hos Nielsen, men det var vist løgn. Oplæst. Godkendt.«

Bestyreren fastholder, at de anførte ord er blevet brugt.

Fire måneder på Viborg Arbejdsanstalt

Derefter går udvalget over til at diskutere konsekvenserne for Morten af hans mange overtrædelser af reglementet. Udvalget er ikke det mindste i tvivl om bestyrerens fremlægning af sagerne, og Mortens optræden på mødet har slet ikke formildet udvalget:

»Morten Pedersens optræden under forhøret straks og i nogen tid [derefter var] i højeste grad trodsig og ufor-skammet, og først efter at han på det alvorligste var påbudt at antage en anden tone og optræden, bedredes hans hele fremtræden noget. Men han fastholdt til slutningen sine benægtelser og den usandsynlige fortælling om den ubekendte mand.

Efter de gentagende optøjer og den ubændige trods og opsætsighed, Morten Pedersen har gjort sig skyldig i, er udvalget af den anskuelse, at det af hensyn til fattiggårdens ro og disciplin og af hensyn til Morten Pedersen selv vil være nødvendigt at tage bestemmelse om hans eventuelle anbringelse andet steds.«

På sognerådsmødet den 18. september vedtages enstemmigt at søge Morten anbragt på Viborg Arbejdsanstalt »en tid«. Sognerådet accepterer præmisserne: »af hensyn til den nødvendige ro og disciplin på fattiggården og af hensyn til Morten Pedersen selv.«

I november måned befinder Morten sig midlertidigt på Viborg amts Arbejdsanstalt. På sognerådsmødet den 6. januar 1883 forelå en ansøgning fra ham om at komme ud af arbejdsanstalten, men »man kunne for tiden ikke indlade sig derpå.«

På sognerådsmødet den 27. februar 1883 følges fattiggårdsudvalgets indstilling om at flytte Morten tilbage til fattiggården, men udvalget udstyres med en generel bemyndigelse, som får stor betydning efterfølgende: »Efter indstilling fra udvalget for fattiggården bemyndiges dette til at lade Morten Pedersen udgå af Viborg Arbejdsanstalt, og atter optage ham på fattiggården, når

udvalget fandt tidspunktet passende. Sognerådet gav samtidig udvalget en stående bemyndigelse til når som helst at tilbagesende Morten Pedersen til arbejdsanstalten, *ligesom og i påtrængende tilfælde, efter udvalgets skøn, at anvende samme anbringelse på andre af fattiggårdens lemmer, der ikke tidligere havde været i bemeldte arbejdsanstalt, men hvis opførsel måtte give anledning til en sådan midlertidig anbringelse andetsteds.*« (forfatterens kursivering)

Det bliver nu ikke Morten, men hans kone, Stine Furbo, der får den nye hårde kurs at mærke, herom senere!

Morten kan ikke lade være med at provokere udvalget. På et møde den 5. maj 1883 beder han udvalgsmedlemmerne om lov til at flytte ud af fattiggården. Hans talemåder huer dog ikke udvalget:

»Han optrådte på en yderst studsig og uhøvisk møde, og det lykkedes kun ved den alvorligste og bestemteste optræden at få ham til at iagttage tavshed og tilbørlig høflighed. Han fortrød imidlertid sin hidsighed og bad udvalget om forladelse. Man indgik på under omstændighederne at lade ham slippe for straf for denne gang. Dog ville man ikke love ved senere forefaldne lejligheder [ikke] at tage hensyn til også dette oprin, hvoraf man jo har haft mange.«

Morten fortryder - Stine Furbo går amok

Snart er den gal igen. Både Morten og Stine Furbo har været opsætsige. Og det går helt grassat for Stine Furbo:

Fattiggårdsudvalget afholder et ekstraordinært møde fredag den 29. juni 1883.

»*Bestyreren* fremstod for udvalget, inden Morten Pedersen var nærværende, og forklarede, at Morten i går torsdag morgen havde givet sig til at skære noget af den grønne havre omme bag laden, uden at han dertil havde fået ordre. Havren ville han have til hestene.

Da bestyreren om aftenen ville have ham til at ride

**Arbejdsopgaver og løn for Morten Pedersen og Stine Furbo udvalgte dage i 1884
(kilde: Arbejdsliste nr. 83):**

Dato	Morten Pedersen	Løn (øre)	Stine Furbo	løn
torsdag 25.9.	graver kartofler	40	barnepige	10
fredag 26.9.	kører gødning	40	barnepige	10
lørdag 27.9.	kører gødning	40	barnepige	10
mandag 29.9.	pløjer	40	barnepige	10
tirsdag 30.9.	pløjer	40	barnepige	10
onsdag 1.10.	pløjer	40	barnepige	10
<hr/>				
torsdag 30.10.	tærsker 1/2 dag, kører efter rør	40	gjort rent	10
fredag 31.10.	tog roer op	40	stoppet gl. klæder	10
lørdag 1.11.	kørt til Glyngøre	40	stoppet gl. klæder	5
mandag 3.11			gjort rent	15
tirsdag 4.11.	tærsket 1/2 dag, kastet grav til et barn	40	forskelligt	10
onsdag 5.11.	tærsket	40	forskelligt	10
torsdag 6.11.	pløjet	40	forskelligt	10
fredag 7.11.	pløjet	(40)	kartet	10
lørdag	pløjet	40	kartet	10

Morten og Stine kunne under ingen omstændigheder få lønningerne til at modsvare opholdsudgifterne, som vi ligesom i skemaet på side 21. (Jens Andersen og Dorthe Marie Hansen) vover at sætte til 50 øre om dagen pr. voksen og 35 øre pr. barn, jvf note 41. Det vil sige, at Morten og Stine havde gæld til kommunen og dermed fortsat havde status som fattiglemmer, hvor kommunen havde råderet over deres boligforhold, ejendele og private forhold, som f.eks. nyt giftermål.

hestene i marken, sagde han nej. Han ville først have sin nadver. Bestyreren ville ikke skændes med ham og red selv hestene i marken.

Onsdag aften ville Morten tage sin datter Petrea med i marken på hesten han red, hvilket bestyrerinden ikke ville have, da hun mente, at børnene skulle blive hjemme på gården. Og Morten han udtalte, at hans børn altid skulle lide uret. Og da bestyrerinden svarede, at det var løgn, svarede Morten, »at det var løgn i din hals«. I dag fredag morgen nægtede han at stå op og blev liggende i sengen, men kunne dog ligge og arbejde på nogle træsko til hans mindste dreng. Og da bestyreren foreholdt ham, at når han kunne ligge i sengen og arbejde, så kunne han ligeså godt stå op og bestille noget andet, så sva-

rede Morten, at jeg vil ikke snakke med dig i dag, men det kan vente til i morgen.

Morten benægtede, at have sagt dig eller du, men hvis han havde gjort det, kunne det jo også være det samme, da bestyreren jo ikke var en rangsperson. Morten tilføjede, at han ville sige du herefterdags. Men efter at udvalget gjorde ham opmærksom på det uforskammede i denne bemærkning, tilbagekaldte han den. Morten viste kun til forhøret en trodsig, studsigt optræden, og beskyldte bestyreren for, at han ville have spektakel med ham hver dag, ligesom og med de andre lemmer.

Niels Hasselbo blev indkaldt, og på forespørgsel erklærede han, at han troede, at bestyreren helst ville have det til at gå med det gode. Og så vidt han vidste, havde

han ikke villet yppe klammeri med Morten, lige så lidt som med ham selv. Skulle han sige noget på bestyreren, som ellers med bestyrerinden gjorde det godt nok, så var det, at han sommetider forlangte for meget arbejde af ham. Han skønnede dog, at for så vidt bestyreren forlangte dette, så troede han, at det lå i, at bestyreren troede, at han, Niels Hasselbo, kunne udrette mere, end han udrettede. Oplæst. Godkendt. Niels Hasselbo aftrådte.

Morten Pedersen aftrådte en kort stund. Efter hans tilbagekomst bad han om forladelse for hans uhøflighed og tilbagekaldte enhver beskyldning mod bestyreren og bestyrerinden, som aldeles ugrundet. (Han) lovede at forsøge på at opføre sig ordentlig.

Stine Furbo blev indkaldt tilligemed bestyrerinden. Bestyrerinden havde klaget over, at Stine i går aftes ved nadverbordet havde sagt, da Stines søn Carl løb hen til bestyrerinden, »Skidt med madammen, jeg regner ikke madammen, skidt med madammen« og lignende ukvemsord. Ligesom Stine Furbo næsten altid var uhøflig, umedgørlig og doven samt i høj grad forsømmelig lige over for sine børn.

Stine Furbo vedkendte sig at have brugt de påklagede udtryk. For øvrigt optrådte dette fruentimmer med en uforskammethed, trodsighed og halsstarrighed over [for] bestyrerinden og udvalget, som næsten gik over alle grænser.

I henhold til den 27. feb. givne bemyndigelse af det samlede sogneråd, vedtog man, at Stine Furbo midlertidig skulle anbringes i Viborg arbejdsanstalt, og fra Skive skulle Stine ledsages til Viborg af politi.«

Allerede mandag den 16. juli 1883 bliver Stine transporteret til Viborg Arbejdsanstalt.

Men sagen tager en ny drejning.

På udvalgsrådet lørdag den 20. oktober fremlægger formanden en skrivelse fra Viborg Arbejdsanstalt: »ang. Stine Furbo, der er frugtsommelig, samt andragende fra

hende til sognerådet om at komme ud af anstalten. Man vedtog at lade hende komme hjem i løbet af den kommende uge, eventuelt på lørdag.«

Stine kommer hjem den 27. oktober og føder den 2. marts 1884 tvillingerne Valdemar og Julius. (Grinderslev kirkebog).

Morten får logi i stalden

Efter de mange uheldige episoder får Morten sin første udgangstilladelse søndag den 11. august 1883. Derimod bliver han nægtet udgangstilladelse søndag den 2. september.

På udvalgsrådet den 22. september møder Birthe Kirstine Christensen frem for udvalget og fortæller, »at hun var frugtsommelig ved Morten Pedersen, i hvilken anledning man modtog hendes skriftlige erklæring om det passerede. Man vedtog, at Morten skulle have sit natlogi ude i staldkammeret.«

Sognerådet orienteres den 6. november om sagen. Men referatet er kort: »Forskellige meddelelser vedr. fattiggården gaves, derunder oplysning om Morten Pedersen og Birthe Christensens forhold...«

Fattiggårdens udvalg beslutter den 8. december at købe en række varer hjem i anledning af Birthe Kirstines forventede nedkomst: »6 alen hør, 7 alen lærred, 1 rulle hvid tråd, 1 stk. hvid bændel og en svamp.« Birthe Kirstine føder 26. december 1883 datteren Thora. Citat fra kirkebogen: »ugifte fruentimmer Birthe Kirstine Christensen i Breum Fattiggård og udlagt barnefader Morten Pedersen sammesteds.«

Men Morten fortsætter med ikke at adlyde bestyreren og reglementet.

Nytårsaften 1883 forlader han fattiggården i nogle timer. »For at komme ud, havde han opbrudt låsen på østre port.«

I denne anledning indkaldes Morten Pedersen, »og fo-

reholdtes det ham, at slig adfærd nu lige så lidt som tidligere ville blive tålt, at han for at forstå (dette) ville blive nægtet udgangstilladelse, samt at det indtil videre blive udsat at tage bestemmelsen om, hvorved nævnte handling ville være værd at straffe eller ikke.« (FU. 5. januar 1884) Udgangsforbuddet bliver kun fastholdt indtil søndag den 17. februar. (FU. 16. februar 1884)

Lemmerne er utilfredse med kød- og flæske-portionernes størrelse og vægt. Desuden er det et problem, at bestyrerparret byder mange gæster på mad, som rettelig skal komme lemmerne til gode, hævdes det.

På udvalgsrådet den 26. januar 1884 møder Niels Hasselbo og Morten Pedersen frem og klager over disse forhold.

Bestyreren benægter pure begge anklager og fortæller udvalget, at der kun kommer få gæster, som regel naboerne. Og der bliver meget sjældent budt dem noget at spise, så det kan ikke have nogen indflydelse på lemmernes kødrationer.

Udvalgsmedlemmerne »var tilbøjelige til at tro (på bestyreren). Det pålagdes bestyrerinden for det første indtil videre at afveje portionerne til klagerne og at gøre det (nøjagtig) i overensstemmelse med reglementet.« (FU. 26. januar 1884)

Morten Pedersen flygter fra fattiggården

Der er stilhed omkring Morten – i hvert tilfælde ifølge protokollerne, i næsten to år, men i oktober måned 1885 er Morten på afveje igen. Han »har forladt fattiggården for en halv snes dage siden uden tilladelse, uden senere at vende tilbage, der var gjort anmeldelse herom til politiet.« (SF. 7. nov. 1885)

Straffen falder prompte. Sognerådet vedtager den 16. november 1885, at »Morten Pedersen idømtes 1 måneds tvangsarbejde i Viborg for at have forladt fattiggården og taget tjeneste på Jungetgård uden tilladelse. I tilfælde

af at politimesteren ikke vil stadfæste dommen, men have den udsat, bemyndigedes formanden til at på sognerådets vegne at nedsætte straffen indtil 14 dage.«

Kilderne oplyser ikke præcist, hvordan sagen ender, men den 2. januar 1886 beslutter sognerådet at opfylde Mortens ønske om at komme ud af arbejdsanstalten.

Morten møder frem på sognerådsmødet den 24. februar 1886 og »begærede at have fået tjeneste, og det tilstodes på betingelse af, at sognerådet fæstede ham hen, og modtog hans løn.« Dette »tilbud« har tilsyneladende ikke fristet Morten. I praksis kunne Morten på denne måde forsørge hele sin store familie og kommunen herved spare en del udgifter. At sognerådet giver dette »tilbud«, må betyde, at sognerådsmedlemmerne har vurderet, at Mortens arbejdskraft udenfor fattiggården er mere lønsom og nyttig end på fattiggården. Og så slipper man af med en opsætsig person i hverdagen!

De uheldige møgsager vil ikke tage nogen ende. På et møde i sognerådet den 14. august 1886 beretter formanden, at fattiglem på fattiggården Christian Christensens kone er blevet slået af Morten.

Sognerådet beslutter, at hvis hun er alvorlig skadet, ifølge lægen, skal Morten straffes. Sognerådsprotokollen er desværre tavs om konsekvenserne af overfaldet og sagens videre forløb

Men Morten har taget arbejde på Grinderslevkloster i september måned 1886. Lønnen på 21 kroner, som sognerådet har adkomst til, »glemte« Morten at aflevere. Det vedtages at tage hans klæder i besiddelse indtil videre.

I maj 1887 deserterer Morten atter, men snart er han tilbage på fattiggården. Denne gang vælger sognerådet en pragmatisk og økonomisk position: »Det vedtoges at udsætte Mortens Pedersens straf for hans desertering til efter høst.« (18. maj 1887)

Desværre følger sognerådsprotokollen heller ikke op

på konsekvenserne for Morten af den seneste rømning. Han er dog stadig meget optaget af at komme væk. Den 4. februar 1888 møder han op til sognerådsmøde, og »begærede at komme ud af fattiggården. Det vedtoges at lade ham blive i fattiggården foreløbig.«

Morten giver ikke op. Han møder atter frem den 29. september 1888: »Morten Pedersen mødte og begærede at komme ud af fattiggården, hvilket tilstodes ham på betingelse af, at hans eventuelle husbond tilbageholdt og betalte til sognerådet af hans løn, 25 kroner til førstkomende majdag, og 50 kroner til 1. november 1889.«

Sognerådet er nu villig til en for Morten langt rimeligere aftale. Derfor kan det ikke overraske, at Morten Pedersen får tjeneste på en gård ved Lemvig på de ovennævnte betingelser. Men som ved andre lejligheder kan Morten heller ikke denne gang holde pladsen. Morten er tilbage på fattiggården vinteren 1888-89.

Morten forlader fattiggården – igen, igen...

Endelig lykkedes det for Morten at komme væk fra fattiggården. Den 7. december 1889 vedtager sognerådet, at lade ham komme ud, men Stine Furbo tager Morten ikke med. Hun og børnene forlader fattiggården, men allerede i august måned 1890 er hun tilbage igen. Hun søger om fattighjælp, men sognerådet svarer, at hun og de mindreårige børn kan få plads på fattiggården. Dette effektueres dog først i begyndelsen af november måned. Der argumenteres ikke for børnenes tarv, men mon ikke sognerådet af den grund har valgt den hårde linje? (9. august og 8. nov. 1890)

Uden at sognerådsprotokollen afslører de nærmere omstændigheder, vender Morten atter tilbage til fattiggården i Breum i løbet af 1891.

Til sognerådsmødet den 2. februar 1892 foreligger et skriftligt forlangende fra Morten Pedersen om at få lov til at flytte væk fra fattiggården sammen med sin fami-

lie, »... men sognerådet fandt ingen anledning til at bevilge hans forlangende, da han har haft tilladelse en gang tidligere, men endte aldeles blottet tilbage til fattiggården.«

En af Morten Pedersens døtre har som barn fået amputeret et ben og fået indsat en protese. Ligesom hendes far har for vane møder hun selv op til sognerådsmødet den 15. marts 1892 og forlanger sognerådets hjælp til anskaffelse af et nyt træben, da det gamle ikke længere kan passe hende. Sognerådet tilkender hende 40 kroner »samt 5 kroner i rejseudgifter til Viborg og tilbage. Sognerådet [gav desuden] garanti overfor bandagist Raetzl med hensyn til betaling af et beløb, som benet vil koste udover det bevilgede, og som pigen forpligter sig til at betale afdragsvis efter nærmere akkord med bandagisten.« Desværre kender vi ikke pigens andel af udgifterne til en ny protese.

Morten Pedersen vil ikke lade sig nøje med sognerådets afgørelse den 2. februar. Derfor klager han til amtet over afgørelsen. Amtet sender sagen til sognerådet, der fremdeles nægter »hans fordring.« (SF. 21.maj. 1892. pkt.12.)

Mortens sidste flugt

Men Morten vil altså væk, så han tager på ny sagen i egen hånd:

»Fattigudvalget meddelte, at Morten Pedersen var bortrømt fra fattiggården uden nogen tilladelse. Man vedtog at lade ham efterlyse gennem herredskontoret samt søge herredsfogedens approbation på en straf af 14 dages fængsel for den udviste opførsel.« (11. juni 1892)

Men her forregner sognerådet sig, selv om rådet har tilføjet en klage over Morten om ulydighed overfor bestyreren, Hans Toft. Til rådets store overraskelse vil herredsfogeden ikke samtykke. Derfor overdrager sognerådet formanden opgaven at tale kommunens sag

overfor amtet, »da man ikke kunne nøjes med herredsfogedens afgørelse.« (SF. 16. juli 1892. pkt.1)

Formandens møde med amtmanden kommer der ikke noget ud af, som kan tilfredsstille sognerådet. Derfor vælger rådet at tage fløjlshandskerne af og giver nu Morten Pedersen – ikke familien Pedersen – et skrap ultimatum:

Efter de oplysninger amtmanden har givet om sagen, bliver sognerådet enige om at indlægge Morten Pedersen til forsørgelse på Viborg Arbejdsanstalt i 1 måned, »og derefter lade ham bortrejse fra fattiggården med sin familie samt give ham tilhold om, at han ikke oftere vil blive indlagt på fattiggården, men hvis han ikke kan begå sig ordentlig, da ufortøvet vil blive indlagt på Arbejdsanstalten til fremtidig ophold«. (SF. 23. juli 1892. pkt.1)

Denne hårde kurs overfor de »uværdigt trængende« behandles senere i artiklen.

Sognerådet vedtager på et møde den 27. august, hvor straffen må være udstået, at »medgive Morten Petersen det boskab, som han kom med til fattiggården, med undtagelse af en sengs klæder og et sengested....«

Morten Pedersen begår bigami

Morten lever nu sammen med Ane Marie Kristensen, 30 år gammel og fattiglem på fattiggåden. I efteråret 1892 befinder de to sig i Haslund Ølst kommune ved Randers. Sognerådet i kommunen sender en skrivelse til Grinderslev-Grønning sogneråd i april 1893.³⁵

»(Skrivelse) fremlagdes fra Haslund Ølst sogneråd angående Morten Pedersen og Ane Marie Kristensen af Breum Fattiggård, der begge var borttrømt forrige efterår, og som har haft ophold i nævnte kommune siden i efteråret, men nu er blevet trængende og erholdt fattighjælp, af hvilken grund Ane Marie Kristensen er forlangt hjemsendt til herværende fattiggård. Det er imid-

lertid oplyst, at de begge atter (er) rømmet på grund af, at Morten Pedersen har begået strafbare handlinger, særlig udstedelse af falsk vielsesattest.« (SF. 15. april 1893/5).

De får deres første barn i 1893, hvor Morten arbejder som røgter på gården Engelsholm i Haslund sogn ved Randers. De bor i Pindhus i samme sogn.

Ane Marie henvender sig dog ret snart til myndighederne i Randers. Det aftales med fattigudvalget her, at Ane Marie skal bevilges en jernbanebillet fra Randers til Jebjerg, som sognerådet i Grinderslev-Grønning senere vil refundere, så hun kan blive indlagt på fattiggården i Breum. (15. april 1893/5)

Ane Marie tager ganske vist med toget i Randers, men hun kører kun til Skive. Herfra anmoder hun nogle måneder efter skriftligt sognerådet i Grinderslev-Grønning om at måtte blive fri for at blive indlagt på fattiggården i Breum. Ikke tale om, svarer sognerådet, der på mødet den 10. juni 1893 beslutter, at hun straks skal hentes i Skive af fattiggårdens bestyrer, der får lov til at benytte fattiggårdens hestekøretøj.

Men det lykkedes ikke bestyreren at få fat i Ane Marie, så sognerådet beder herredskontoret om at eftersøge hende, men rådet konstaterer den 14. oktober 1893, at det ikke har ført til noget resultat.

Morten og Ane Marie går hårde tider i møde

Morten og Ane Marie flytter til Mors med deres søn, Ejnar Julius Pedersen, inden 1894. Morten bliver inddelt på Fjeldsø hede i Lødderup sogn. I årene 1897-1903 bor parret i Faarup i Lødderup sogn. Morten benævnes dels som arbejdsmand og dels som fisker. I 1905 benævnes han staldkarl. Parret får 4 børn i perioden, tre af dem i 1902, 1903 og 1905.³⁶

I en del år er sognerådet i Grinderslev-Grønning afvisende overfor at give familien Morten Pedersen fattig-

hjælp, men efter 1902 var der ingen vej uden om. I 1903 modtager Morten 23,84 kr., hvorimod Ane Marie ydes ikke mindre end 363,46 kr. (to små børn). Beløbene sættes op året efter til henholdsvis 68,78 kr. og 528,55 kr. Parret koster kommunen rigtig mange penge.³⁷

I 1904 sender sognerådet formanden og et andet medlem til Løderup-Elsø for at undersøge forholdene og træffe aftale om beløbstørrelser. Den rejse får sognerådet ikke meget ud af, fattighjælpen må også ydes i de efterfølgende år. (2. juli og 26. juli 1904.)

I 1905 bruger sognerådet det inhumane træk at true med hjemsendelse. På december mødet 1905 meddeler formanden, at han »har truffet aftale med Morten Pedersen og Ane Marie Kristensen af Lødderup om, at de fritages for hjemsendelse hertil [der står ikke »til fattiggården«], imod at nøjes med en ugentlig understøttelse af 4 brød og 2 kr. ugentlig« [for året 1906 – altså en meget kraftig nedsættelse af fattighjælpen på omkring 50%].³⁸

Morten og familien må være flyttet tilbage til Breum før 1910, for den 18. maj 1910 bevilges Morten Pedersen, Breum, i ekstra fattigunderstøttelse - 5 kroner. Næsten fire år efter modtager Morten Pedersen 2 kr. på

grund af sygdom (SF. 18. juni 1914/11 - der står ikke noget om bopæl i dette referat).

Ane Marie Kristensen, Breum, får på mødet den 23. juni 1910 4 kr. i ekstrahjælp. Men 18 måneder efter beslutter sognerådet at indlægge Ane Marie Kristensen samt hendes tre børn på alderdomshjemmet i Breum [tidligere fattiggård, herom senere]. (SF. 29. januar 1912)

I 1919 bor Ane Marie i Durup. Herfra ansøger hun sognerådet om konfirmationshjælp til Søren Christian. I referatet af mødet den 5. april står der intet beløb for »kr.«, så muligvis har hun ikke modtaget noget fra kommunen. Det fremgår ellers af protokollen, at sognerådet ydede op til 100 kr. til fattige konfirmander. Men de har nok været værdig trængende i sognerådets optik!

Senere på året ansøger Ane Marie Kristensen, midlertidig boende i Aunsborg pr. Sjørsløv, om rejsepenge på 20 kroner til hendes søns hjemrejse til hende til jul fra Brejninge Åndsvageanstalt. Ejnar Julius på 25 år får bevilget beløbet den 19. december 1919.

Omkring 40 personer på fattigforsørgelse får en ekstra julegave på 5 kroner stigende til 10 kroner i perioden 1910-1920. På intet tidspunkt får Morten, Ane Marie eller deres børn så meget som én krone.

Jens og Morten

- to utilpassede fattiglemmer

I perioden 1868 til 1892 har de to personer med familie opholdt sig på Breum Fattiggård. Denne periode vil jeg betegne som den klassiske fattiggårdsperiode eller »columbusæg periode« for Breum Fattiggård. Efter 1892 betyder blandt andet de nye sociale love, at hele tænkningen bag fattiggårdene bliver undergravet. Herom senere.

Jens og Morten har en del vigtige fællesstræk:

- de kommer fra meget fattige familier, opvokset i fattighuse eller tilsvarende boliger
- de har åbenlyse problemer med brændevin [især Morten], hvilket medvirker til, at de har svært ved at fastholde deres arbejdspladser i længere tid
- de er i stand til at tage væsentlig del i fattiggårdens drift
- de er ikke bange for personligt at deltage i fattiggårdsudvalgets eller sognerådets møder
- de har meget svært ved at indordne sig de mange regler og ordrer på fattiggården
- de er hidsige, opfarende og selvhævdende - især når de er påvirket af spiritus
- de har en ubændig vilje til at forandre deres families kår, de vil for enhver pris væk fra fattiggården

Det er åbenlyst, at Morten og Stine Furbo har et turbulent ægteskab, hvorimod Jens og Dorthe Marie tilsyneladende har et mere harmonisk samliv. Det får betydning for flere af de konflikter, som Morten får sig rodet ind i.

For mig at se er der tale om to stærke personligheder med mange kvaliteter, men de har en opvækst og familiebaggrund som en tung ballast med sig. Der bevirker, at de har svært ved at håndtere de gængse normer i samfundet. Her repræsenteret ved sognerådet, udvalget for

fattiggården og bestyrerparret. Det er to kulturer, der mødes i et voldsomt spændingsforhold.

I den oprindelige tænkning om fattiggårde skulle de to familier slet ikke opholde sig ret længe på fattiggården. De skulle være skræmt bort i løbet af forholdsvis kort tid. Hvorfor skulle det tage så lang tid at få dem ud af fattiggården?

To årsager kan fremføres:

- de var begge en vigtig arbejdskraft på gården.
- de fik flere og flere børn, så forsørgelsesbyrden stiger, samtidig med at de bliver ældre og mindre værd som arbejdskraft.

Sognerådet må have vurderet, at de to familier ville få svært ved at få en tålelig eksistens uden megen hjælp fra kommunen. Men to problemfamilier samtidig kunne fattiggården ikke bære. Derfor får den 46-årige Jens Andersen og hans familie lov til at forlade fattiggården i 1882. Det koster sognerådet mange penge at forsørge familien i de efterfølgende år, men det bliver ved truslen om at hjemtage Jens eller Dorthe Marie og deres mindreårige børn til fattiggården.

Hvis Morten havde fastholdt samlivet med Stine Furbo, havde familien sandsynligvis efter sortien fra fattiggården fået hjælp svarende til familien Jens Andersen på Skive Hedemark. Men Morten Pedersen og hans nye kæreste må vente i mange år, før de får hjælp. Sognerådet har sikkert ment, at de kunne sejle deres egne sø. Derimod får Stine Furbo og børnene af ægteskabet med Morten Pedersen megen støtte fra sognerådet.

Sikring af ro og orden

De to familiers historie på Breum Fattiggård har afdækket mange af de straffeforanstaltninger, der kan sættes ind overfor de indlagte på fattiggården for at sikre orden og god opførsel. Her følger andre eksempler på straffe.

Fattiggårdens succes afhænger af, om det kan lykkes at disciplinere de indlagte lemmer. Alle skal indordne sig den autoritære ledelse [fattiggårdsudvalg og bestyrerparret]. Der er ikke plads til individuelle særinteresser og lyster.

På Breum Fattiggård bliver to måder brugt flittigt til at holde de uregerlige i ave:

1. der bliver uddelt en række goder ved højtider, og ikke mindst høsttiden. Det skal formilde en ensidig kost til daglig.

2. der bliver uddelt tobak og udgangstilladelser, men kun til de personer, der kan overholde reglementet. Frysegoder uddeles ved højtider og høst.

De meget forudsigelige og kedelige måltider i det daglige bliver brudt ved højtiderne. Lemmerne skal have noget at se frem til. Det kan hjælpe på humør og sammenhold - og disciplinens opretholdelse!

Menuen til juleaften 1877 består af »sigtemellemadder med smør, en dram, fisk med dypelse og risengrød med sukker, kanel og smør.« 1., 2. juledag, nytårsaften og 1. nytårsdag skal middagen bestå af: »Risengrød og stegt flæsk med hele kartofler, flæsk 1 1/2 ration mod sædvanlig. På mellemadden (sigte-) gives smør i juleugen.« (FU, 22. december 1877)

Julen bliver altid krydret med gode sager, således beslutter fattiggårdsudvalget til julen 1882 at indkøbe: »4 pottes brændevin, kaffe, kandis, cikorie, kanel, ris, sirup, mel.« (FU, 4. dec. 81) De samme goder, dog med undtagelse af brændevin, købes til pinsen i 1881. (FU 4. juni 1881)

I påsken 1882 flottes udvalget sig og bestemmer, at hver voksen om eftermiddagen første påskedag skal have to æg og hvert barn et æg, som »var den almindelige skik på landet«. Begrundelse: at der er æg nok i år. Men udvalget tager et forbehold: »uden at man derved har ment at ville binde efterfølgende udvalg, hvorhos bemærkes, at så vidt det kan dermed oplyses, have lemmerne på fattiggården kun en gang tidligere i 4 år fået æg i påsken.« (FU, 1. april 82)

Til høstfesten bliver der også hvert år indkøbt rigeligt med brændevin. (FU, 9. september 1881)

Da Karen Jensdatter (Kjærgaard) dør fredag den 18. maj 1877, 86 år gammel, har hun sparet et beløb på 1 krone og 31 øre op, som hun udtrykkeligt har meddelt, skal gå til kaffe og brændevin på hendes begravelsesdag. Dette omgør fattiggårdsudvalget dog til kaffe og tvebakker. (FU, 19. maj 1877)

Ingen tobak og udgang

De voksne mandlige lemmer får hver måned uddelt tobaksrationer. Men disse goder bliver naturligvis frataget lemmerne, hvis ordensreglementet bliver forbrudt:

På et møde i fattiggårdsudvalget den 7. april 1877 »beslutes, at Jeppe Chr. Madsen ikke får tobak for april, fordi han ikke vendte hjem i rette tid, da han langfredag havde udgangstilladelse.«

Hvis forseelsen er grovere, kan det gå ud over såvel tobaksration som udgangstilladelse. Niels Hasselbo har søndag den 19. marts 1882 forladt fattiggården uden tilladelse. Protokollen skildrer flugten og forhøret:

»Niels Hasselbo havde sidste søndag uden tilladelse forladt fattiggården ved at gå ud af en loftluge mod øst og var gået til Grinderslev og købt brændevin [på et møde den 30. november 1881 havde udvalget ellers udarbejdet en henstilling til købmændene i Grinderslev og Grønning om ikke at sælge brændevin til lemmerne

på fattiggården]. Han gik klokken 8 á 8 1/2 om aftenen og kom igen kl. 10 1/2 á 11. Uagtet loftslugen under hans fravær var spigret til med fire søm af bestyreren, gik han ind ad den, efter at Simon Poulsen havde hjulpet ham ved at brække lugen fra. Han (Simon) gik ud ved hjælp af en stige fra loftet, som bestyreren imidlertid havde borttaget fra lugen.

Niels Hasselbo erkendte, at han ikke i det sidste års tid nogensinde var nægtet udgangstilladelse, når han havde bedt om det. Og at han sidst var ude for omtrent 3 uger siden og ikke senere havde begæret det om tilladelse til at gå ud.

Simon Poulsen blev indkaldt og erkendte, at han havde hjulpet Niels Hasselbo ind, uagtet han nok kunne tænke sig, at bestyreren vidste, at Niels Hasselbo var gået ud. Han rådede også Niels Hasselbo til at ringe på, men det ville han ikke. Han vidste ikke, at lemnen var spigret, men han kunne nok mærke, at der var gjort noget ved den, så han måtte støde eller slå til den for at få den op. Han fik noget af brændevinen - (en) 1 1/2 pægl's flaske [ca. 3/8 liter], hvor meget kunne han ikke sige. Simon Poulsen erkendte at have handlet urigtigt og lovede aldrig oftere at gøre sligt. For Simon Poulsens vedkommende valgte man at lade sagen falde, med den ham givne advarsel. (Han fik udgang i påsken).

For Niels Hasselbos vedkommendes vedtog man indtil videre at standse hans udgangstilladelse samt og hans tobak.« (FU, 25. marts 1882, FU, 1. april 82)

Utugt blandt lemmer straffes hårdt

Bodil Hermansen omtaler selv i sit vidneudsagn på det tidligere omtalte retsmøde den 27. august 1881, at hun har haft samkvem med et andet fattiglem på gården foruden hendes mand. Denne mand er Niels Chr. Høeg, 46 år.

Sognerådet indstiller den 19. januar 1882 de to perso-

ner til 8 dages fængsel i Skive Arresthus, efter placat 14. december 1810, §§ 21 og 22. Begrundelsen lyder: »daværende fattiglem på Breum Fattiggård Niels Chr. Espersen Høg (og) sammesteds gift fruentimmer Bodil Hermansen, ... uagtet advarslers gentagne gange have øvet utugt under deres ophold på fattiggården.«

Herredsfogeden accepterer, og de to bliver indsat i fængslet henholdsvis den 25. januar og 14. februar 1882. Men selv om Høeg flytter fra fattiggården, fortsætter utugten. Den 27. november 1882 tager sognerådet affære: »Det overdrages udvalget for fattiggården at træffe nærmere bestemmelser desangående efter konference med politimesteren; man ville anse indtil 14 dages simpel fængsel som passende straf.«³⁹ (se side 48-49).

Men på udvalgmødet lørdag den 30. december tager sagen en dramatisk vending:

»Formanden fremlagde approbation fra politimesteren på en straf af 8 dages simpelt fængsel for Bodil Hermansen og Niels Chr. Høg, fordi de gentagende (gange) havde begået utugt trods løfter og den tidligere straf.

Bodil Hermansen blev indkaldt og meddelt hende den idømte straf. Hun bad mindeligt udvalget, om det ikke ville overveje, om den hende idømte straf kunne blive hende eftergivet af hensyn til hendes sørgelige forfatning, idet hun var frugtsommelig, og af hensyn til hendes mand, (der) havde tilgivet hendes gentagende forseelse. Ligesom hun lovede at opføre sig ordentlig, sædeligt og høfligt i eftertiden.

Idet det bemærkes, at det er trukken noget ud med approbationens meddelelse, som følge af politimesterens sygdom, og at Bodil Hermansen imidlertid er skreden temmelig vidt frem i sin frugtsommelighed, vedtog udvalget, at man under omstændighederne for tiden ikke ville tage endelig bestemmelse om sagen for Bodil Hermansens vedkommende. Man ville lade den afgørelse stå hen indtil videre, idet man ... ville være tilbøjelig til

at tage hensyn også til, [hvordan] Bodil Hermansens opførsel for fremtiden blev på fattiggården.«

De lokale kilder fortæller ikke noget om Niels Chr. Høgs skæbne. Mon ikke han på ny har fået 8 dages simpelt fængsel?

Der er den sløjfe ved historien, at det er sognerådets formand Hugo Müller, der i marts måned 1882 har sørgt for, at Niels Chr. Høg kommer ud af fattiggården. Det besluttes på et møde i fattiggårdsudvalget den 4. marts 1882, at tømrer Niels Chr. Høg må komme ud af fattiggården, fordi formanden vil tage ham i sin tjeneste, lige så snart omstændighederne tillader det. Løn 180 kr. fra 1. april 1882 til 1. april 1883, men kommunekassen skal have 100 kr. årligt for udgifter til hans børns ophold på fattiggården.

Formanden betinger sig, at Niels Chr. Høg ikke kun skal påtage sig tømrerarbejde, men også i nogle tilfælde forefaldende arbejde. »For øvrigt lovede formanden at have øje med hans opførsel, så vidt ham muligt. Der medgives ham tøj som aftalt, og det værktøj han har haft med hertil, med erstatning af andet, der er gået til ved brugen på fattiggården.

Niels Chr. Høg mødte og indgik på det foranstående.«

Müller har ikke formået at holde tilstrækkeligt øje med Niels Chr. Høg, som tilsyneladende fortsatte sit samvær med Bodil Hermansen.

Indlæggelse på fattiggården bruges som trussel

Sognerådet har en stærk trumf i hånden i de tilfælde, hvor de fattige ønsker bestemte ydelser. Man truer simpelthen de fattige til at make ret, og det gør langt de fleste. Her nogle smagsprøver på denne praksis:

Ane Nielsen kan ikke få tjeneste for tiden. Sognerådet beslutter, at hun kan få: »3 kr. kontant plus 2 skp. rug og 2 skp. byg pr. måned til den 1. marts 1879, ellers fattiggården.« (SF. 28. oktober 1878)

»Morten Thise mødte og begærede fattighjælp, det blev ham tilbudt at få ophold på fattiggården«. (SF. 27. nov. 1886) Efterfølgende opholder Morten sig ikke på fattiggården. Han må have sagt nej til »tilbuddet«.

Endnu et eksempel: »I anledning af, at Karen Marie Christensen af Stouby har begæret understøttelse af fattigvæsenet, vedtoges det at optage hende på fattiggården, såfremt hun ikke kan ernære sig selv.« (30. dec. 1887).

Der bliver virkelig udtænkt kreative løsninger, når f.eks. en mor skal forsørges:

»Skrivelse fra stiftsamlet af 17. forrige md. angående forespørgsel fra husmand Jens Jakobsen i Breum, om hvor hans mor er forsørgelsesberettiget, og at amtet har erklæret, at hun må anses for forsørgelsesberettiget i Grinderslev-Grønning kommune oplæstes.

Og det vedtoges at lade Jens Jakobsen få halvdelen af fattiggårdens hede til brug for 1888 for at forsørge sin mor, i modsat fald kan hun optages på fattiggården«. (SF. 4. februar 1888)

»Der oplæstes en skrivelse fra Skive Fattigvæsen om ildebrændsel til Jeppe Chr. Madsens enke. Det vedtoges at forlange hende hjemsendt, såfremt hun ikke kunne hjælpe sig med de hende bevilgede 40 kr. for året 1887.« (SF. 25. februar 1888)

De arbejdsduelige, »de uværdigt trængende«, der kan få tjeneste i sommerhalvåret kan ikke regne med hjælp i den periode. Hvis de ikke er tilfredse med ydelserne i vintermånederne, kan de hjemsendes til fattiggården. Således sker det for Jens Rasmussen, Vium, der efter sognerådets beslutning har fået registreret sine ejendele, da han har behov for hjælp: »Vedtoges det at yde ham 1 10 punds brød samt 1 kr. ugentlig, og såfremt han ikke kan hjælpe sig dermed, da at få ham hjemsendt. Understøttelsen må vedblive til maj dag.« (SF 10. december 1888)

November 29de 1882.

til

Børnsfogeder for Salling Børn.

Under d. 19. januar 1882 indstillede man til det. Børnsfogedens Approbation den Straf af 8 Dage sumpet Fængsel, at nedlægge i Strive Arresthus, efter R. H. Dets. 1810 21 og 22, for den sumpede Fattiglem paa "Børns Fattiggård" Entenmand Niels Chr. Espersen (Høg) og for Fattiglem sammesteds gift Esmentiusmer Bodil Hornumgaard, disse iagttet Advarsel gjentagne Gange have øvet Ulyst under deres Ophold paa Fattiggården, og hvorom de Paagjældende have afgivet Tilblaaelse.

Efter ovennævnt Approbation indkom den Straff af Forbudsordt fra 25 januar d. A. og af Forbudsordt fra 11 Februar d. A.

Niels Chr. Espersen (Høg) er senere indgaaet af Fattiggården, men nyder dog offentlig Understøttelse, idet han 3 uconfirmerede Børn opdrages paa Fattiggården, og Bodil Hornumgaard er færdigt paa denne.

Advarsel og Løfter iagttet have de Paagjældende dog gjentagne Gange senere øvet Ulyst, om just ikke paa selv Fattiggård

hvorm de begge have afgjort Tilstaaelse, og følger er blandt
anden den, at Bodil Hermansen er frugtsommelig ved Nieb Ghr.
Espersen Høg.

Da disse tvende Fattiglemmer (hvoraf Manden er c. 47 Aar og,
Kvinden mindst c. 31 Aar) saaledes paa ny have begaaet en Forseelse
som strider imod Orden og Sædelighed og gjort sig skyldig i offentlig
eller huslig Udyd og Vorden, har Sogneraadet besluttet at de saa
gjældende derfor vil være at straffe med simpelt Fængsel at udsone
i Sive Arresthus, og har man ment at indbil ikk Dages Fængsel vil
være passende; man tillader sig inialdersid herved at henvende til
Hr. Herredsfogeden at bestemme Straffen. /

P. S. V.

af Gødigt

A. L. Høeg Sevelle

Indtil videre approberes dog saaledes at Straffen fastsættes
til et simpelt Fængsel: 8 - otte - dage i
Salling Herredens Arresthus den 20 December 1882
S. H. K.
L. Høeg

Frankert p. ad. Sevelle.

Brev fra formanden for Grinderslev-Grønning Sogneråd, Hugo Müller, til herredsfogeden for Salling Herreder den 29. november 1882 med anmodning om, at fattiglemmerne Niels Chr. Espersen Høg og Bodil Hermansen straffes for »uagtet advarslar gentagne gange have øvet utugt under deres ophold på fattiggården.« Den 20. december 1882 meddeler herredsfogeden, at straffen fastsættes til simpelt fængsel i 8 dage. (Grinderslev-Grønning, sogneråd, korrespondance 1876-1885)

I de følgende år bliver den hårde linje fortsat, blot nogle få eksempler her:

Når der bliver forlangt plejeløn ud over det tidligere aftalte, kan sognerådet også true:

»Skrivelse oplæstes fra Kristen Jørgensen Grætrup angående forhøjelse af plejeløn for Mette Kristine Jakobsen, hvilket sognerådet ikke kunne indgå på, men ville modtage hende (Mette Kristine) på fattiggården.« (SF. 15. oktober 1892. pkt. 7)

Det bliver i mange tilfælde en kamp mellem to sogneråd. I de følgende eksempler udfordres Grinderslev-Grønning sogneråd: Vil I være med til det her – eller?

»En skrivelse fra Løvel-Pederstrup sogneråd oplæstes, hvori forlangtes fuld refusion for den understøttelse, der ydes pigen Line Kristensen af 200 øre ugentlig eller også hjemsendelse.

Man ville tilbyde 70 kr. årligt til hendes underhold [forskel ca. 35 kr.], modtages dette tilbud ikke, ville man have hende hjemsendt.« Da sagen ikke følges op på de efterfølgende sognerådsmøder, må Løvel-Pederstrup sogneråd have bøjet sig. (SF. 15. april 1899. pkt. 7.)

»Der var fremkommet begæring fra Poul Hansens enke om forhøjet fattighjælp, det vedtages at svare hende, at såfremt hun ikke kunne nøjes med den alt bevilgede understøttelse af 3 kr. og et brød ugentlig samt ildebrændsel, kunne hun få lov til at flytte ind på fattiggården.« Der er meget, der taler for, at hun har givet op, for der står ikke noget om hendes optagelse på fattiggården i protokollen i de følgende år. (SF. 25. februar 1904. pkt. 2)

»De uværdigt trængende« skal ikke skånes

I protokollerne møder vi en del personer i den arbejdsduelige alder, der beder om fattighjælp. I langt de fleste tilfælde nægter sognerådet at yde denne hjælp. Derimod truer rådet med at anbringe personerne på arbejdsanstal-

ten i Viborg. Hvilket selvfølgelig koster penge, men afskrækkelsen er noget større her end på fattiggården. Desuden udelukkes herved potentielle uromagere fra fattiggården.

Den 22. september 1884 møder Niels Jensen Thordal frem for sognerådet og beder om hjælp. Svaret er et klart nej, og »man vedtog, (at) dersom han på ny måtte komme, at få ham anbragt på tvangsanstalten i Viborg.«

Han må være mødt frem senere, for på mødet den 31. oktober 1884 meddeles »at Niels Thordal var afsendt til Tvangsarbejdsanstalten i Viborg, men at han formodentlig ikke var mødt, idet der intet var hørt derfra siden.« Det er nu ikke rigtigt, for ifølge oplysninger på et senere rådsmøde skal Niels Jensen Thordal være ankommet til arbejdsanstalten den 4. oktober.

Vinteren 1886 idømmes Niels Thordal atter en straf på en måneds tvangsarbejde i Viborg, som politimesteren i Skive godkender. (SF. 1. februar 1888, SF. 24. februar 1886).

På sognerådsmødet den 14. juni 1886 fremlægger formanden en skrivelse fra Fjends-Nørlyng herredskontor, der meddeler, at Niels Jensen Thordal er anholdt i Viborg for løsgænger og betleri.

På et senere møde vedtages at søge at få ham anbragt i en arbejdsanstalt. (SF. 10. september 1886).

I februar 1887 befinder han sig dog på fattiggården. Sognerådet vælger at betale de regninger, som Niels Jensen Thordal har skaffet kommunen på halsen, og »indtil videre lade ham blive på fattiggården.« (SF. 19. februar 1887).

Sommeren 1887 bliver han på ny arresteret på grund af løsgænger og betleri. Denne gang på Sjælland. På mødet den 18. juni 1887 er sognerådet ikke i tvivl om afgørelsen: »da han vedbliver at rømme, vedtog man at søge ham anbragt i tvangsanstalt i Korsør.« (SF. 18. juni 1887).

Sådan bliver det ved. I november 1887 er den gal igen. Lemvig kommune henvender sig vedrørende hans hjemsendelse til forsørgelseskommunen. Interessant nok vælger sognerådet, at Niels Jensen Thordal skal sendes direkte fra Lemvig til Korsør Arbejdsanstalt. Det må være en dyrere løsning end Viborg Arbejdsanstalt, men måske er disciplinen noget hårdere i Korsør? (SF. 12. november 1887).

På forsørgelsesplanen for 1888 opføres Niels Jensen Thordal med en udgift for kommunen på 200 kroner. Han er klart det dyreste fattiglem i kommunen det år. (SF. 3. december 1887).

Det handler om at sætte hårdt mod hårdt, når sognerådet vurderer, at der er tale om en person, der sagtens er i stand til at tjene til føden:

Morten Carlsen søger i januar måned 1886 om optagelse på fattiggården. Sognerådet beslutter at inddrage fæstkontoret i Skive for at skaffe ham et arbejde ad den vej. Lykkes det ikke, skal han anbringes på Viborg Arbejdsanstalt. (SF. 1. februar 1886).

Søren Jensen Dommerby bliver en af de personer, som koster kommunen rigtig mange penge:

»Tvende skrivelser fra herredskontoret i Vordingborg angående Søren Jensen Dommerby oplæstes, og det meddeltes, at udvalget har foranstaltet nævnte person anbragt i Korsør Arbejdsanstalt, og det vedtoges at lade ham forblive der foreløbig til 1. april.« (SF. 25. februar 1888).

Sognerådet håber på mødet den 21. april 1888, at Søren kommer på ret køl efter overstået straf:

»Regninger fra Korsør Arbejdsanstalt for Niels Jensen Thordal og Søren Dommerby fremlagdes, og det vedtoges at anmode fattigudvalget om at understøtte Søren Dommerby med 5 kroner, for at han kan søge arbejde.« (SF. 2. april 1888).

Søren har året efter svært ved at klare sig selv. »Det

vedtages at lade Søren Jensen Dommerby indlægge på Viborg Arbejdsanstalt.« (SF. 11. oktober 1889).

Søren holder sig fri af myndighederne i 3 1/2 år, men den 10. december 1892 beslutter sognerådet at lade fattiggårdens bestyrer afhente ham med befordring fra Skive arrest efter en udstået straf »på 30 dages vand og brød.«

Næste år opholder Søren sig atter på arbejdsanstalten i Viborg. Sognerådet beslutter at lade ham komme ud »på de betingelser, at han får fast tjeneste, og husbonden tilbageholder så meget af hans løn, som han har brug for til klæder, cirka 15 kroner.« (SF, 13. maj 1893). Men allerede på næste sognerådsmøde konstateredes, at Søren ikke har »tiltrådt den ham af inspektøren [på arbejdsanstalten] anskafte tjeneste.« (SF. 10. juni 1893).

I 1897 indlægges Søren på fattiggården: »Formanden meddelte, at han havde givet ordre til (at) Søren Jensen Dommerby bliver indlagt til forsørgelse her på kommunens regning, når hans straf på arbejdsanstalten (udløber)« (SF. 25. september 1897. Pkt. 4).

Hjælp til »de værdig trængende«

I dette afsnit præsenteres den positive side af Breum Fattiggård, der er i god overensstemmelse med to af de tre hovedbegrundelser for at etablere fattiggården: Hjælpe de syge og gamle samt de forsømte børn.

Og der er faktisk fattige, som ønsker at komme på fattiggården: »På givnen foranledning vedtages det, at Maren Sørensen Rust, i pleje hos pensioneret lærer Sørensen i Breum, skulle optages i fattiggården i henhold til hendes for formanden fremsatte begæring.« (SF. 31. juli 1880).

Der er også fattige, som sognerådet overvejer at flytte fra en dårlig pleje til en bedre pleje på fattiggården: »...på dertil givnen foranledning, at formanden og fattigforstanderne [der havde til opgave at holde øje med de

fattige i de to sogne] skulle på stedet undersøge de forhold, hvorunder Thomas Fiskers enke levede hos hendes datter og svigersøn. Og bemyndigedes disse medlemmer til eventuelt at bestemme, om bemeldte fattiglem burde optages på fattiggården, eller om det kunne forsvares at lade hende blive, hvor hun var.« (SF. 30. juli 1880). På sognerådsmødet den 29. september vedtager rådet, at optage enken på fattiggården: »Sognerådet er nemlig af den formening, at hun kunne have det væsentlig bedre på fattiggården, end hvor hun er«. (forfatterens kursivering).

Men på sognerådsmødet den 27. november 1880 møder enken selv op: »... og bad om at komme ud af fattiggården igen. Man fandt ikke grund til at efterkomme hendes begæring, da hun indrømmede, at hun havde det godt på alle måder i fattiggården.«

I samme positive leje er to sager på rådsmødet den 7. april 1881: »... samt at Birthe Kirstine Christensen (69 år) er, efter egen begæring, igen optaget på fattiggården, efter at hun har været borte i 4 år.« Ifølge fattigplanen for 1881 skulle Birthe Kirstine Christensen modtage 50 kroner det år.

»På given anledning og efter givne oplysninger vedtages det, at den vedr. Chresten Hus, for hans livstid, trufne akkord om hans pleje måtte ophæves, og Chresten Hus optages på fattiggården. Men dog kun på betingelse af, at han var fri for utøj, og i øvrigt på vilkår, som det overlades udvalget for fattiggården at bestemme med hensyn hertil.« Chresten Hus er født den 23. februar 1796, altså 85 år gammel. Han skal ifølge fattigplanen for 1881 modtage 2 tdr. rug og 1. tdr. byg og 24 kroner.⁴⁰

Det er nu ikke alle gamle, som vil følge sognerådets indstilling om at indlægge dem på fattiggården. På et sognerådsmøde den 9. maj 1890 besluttet, at gamle Mads Madsen er tjenlig til at komme på fattiggården. Der bliver gjort forsøg på at udføre beslutningen, men Mads

Madsen Thise vil altså ikke flytte. Det konstaterer rådet på mødet den 13. september 1890: »der var gjort forsøg på at få Mads Thise i fattiggården, hvilket han modsatte sig.« Kirkebogen fortæller, at Mads Madsen døde den 6. august 1898, næsten 87 år gammel af »alderdom«, som fattiglem og enkemand. Tilsyneladende har Mads fået lov til at leve i fred med lidt hjælp fra kommunen.

Nogle gange er det endda nødvendigt at true med politiet, når den gamle ikke vil flytte: Fattiglem Anders Yttrup har i lang tid modtaget mælk fra Jebjerg Mejeri samt brød og tilladelse til at besøge doktor Rørbye. Fattigudvalget har i efteråret 1892 forsøgt at få ham indlagt på fattiggården, men han nægter stædigt. Så beslutter sognerådet på mødet den 15. oktober 1892 (pkt.15), »at Anders Yttrup skal indlægges på fattiggården, hvilket skal ske ved politiets foranstaltning, såfremt han modsætter sig indlæggelsen.« Vi ved, at Anders må bøje sig, for en del år efter bor han på fattiggården og får tilladelse til at blive behandlet af en øjenlæge, »såfremt læge Henningsen i Vihøj gav attest på, at han kunne helbredes.« (SF. 23. marts.1899)

Børnenes tarv forsøges tilgodeset

Det er ikke kun de gamle og syge, som sognerådet retter sin opmærksomhed mod. Børnenes tarv bliver også tilgodeset:

Forhenværende jordemor Dorthe Maren Jørgensen møder frem på sognerådsmødet den 2. januar 1877 og begærer sine børn taget ud af fattiggården, men sognerådet nægter at give sit samtykke dertil, »fordi hun ikke havde godtgjort sin evne til at ernære dem, (og) fordi sognerådet forment, at hendes bolig og de betingelser, hendes børn der ville komme til at leve under, formentlig ville være så slette, at man ikke ville kunne forsvare for tiden at give sit minde dertil.«

Pogeskolen i Breum skal optage børn fra fattiggården,

selv om de er fyldt 9 år. Kresten Dalgaard, medlem af sognerådet, skal ifølge mødereferat af 16. januar 1884 kontakte den nyansatte lærerinde, Ane Krestensen, og få præciseret, at skolen skal modtage børn, der er over 9 år, men som på grund af »legemssvaghed« må indlægges i fattiggården, »og ved deres svaghed være forhindret i at søge nogen anden skole.«

Forældre kan også godt påvirke sognerådet til at tage en beslutning, der tager hensyn til barnets tarv:

»Lars Farsinsens kone mødte op (til sognerådsmøde) og forlangte at få sin dreng flyttet fra Niels Fjældsø, da det var rygtedes, at drengen blev uforsvarligt behandlet, vedtages det at indlægge drengen på fattiggården.« (SF. 12. november 1888)

Men rådet kan også gå imod forældre eller pårørendes ønsker:

»Kr. Kristensen, Tastum, havde forlangt en pige ud af fattiggården. Man anså ham for uskikket at overlade barnet (til).« (SF. 11. april 1890)

Hvorfor får mange afslag?

Der er ikke nogen tvivl om, at sognerådet meget gerne vil tillade udflytning fra fattiggården. Men rådet vil sikre sig, at de personer, der flytter ud, kan klare sig selv, eventuelt med mindre hjælp fra kommunen. Her følger nogle eksempler på kommunens forhandlingsvilje:

På mødet den 12. marts 1887 møder Christian Christensen frem og beder om at komme ud af fattiggården. »Det blev ham tilladt at søge om husly til sin familie, inden der blev tagen bestemmelse herom.« På næste møde den 16. april 1887 får Christian tilladelse til at flytte til Eskjær Mark og lade de to mindste børn blive i fattiggården, imod at betale 40 kr. årlig til deres underhold. Det er en favorabel pris, idet prisen for et barns ophold på fattiggården lå på ca. 125 kr. på årsbasis.¹¹

På samme møde møder Line Kristensen frem og be-

gærer at komme ud af fattiggården. Sognerådet svarer konstruktivt: »(det) tillodes, når hun kunne selv sørge for det ene barn uden kommunens garanti, og det andet barn kan anbringes til en rimelig betaling.«

Tilsvarende er den forsonlige linje valgt på sognerådsmødet den 11. oktober 1889: »Else Marie Ytrup fremstod og forlangte at rejse ud af fattiggården. Man vedtog at lade hende komme ud på (den) betingelse, at hun foreviste sikkerhed for husly.«

Men der er langt flere afslag end positive forhandlinger om vilkår for udflytning:

Else Marie Pedersen bliver indlagt på fattiggården i november 1886. Den 2. februar 1888 møder Else Marie frem til sognerådsmødet og forlanger at komme ud af fattiggården medtagende to af sine børn, imod at sognet underholder de andre to. »Sognerådet kunne ikke indvilge deri.« Det bliver endvidere meddelt på mødet, at et af hendes børn er bortrejst fra fattiggården.

Sammen med Marie Kjerstine Nielsen forsøger Else Marie Petersen sig igen til rådsmødet den 6. juli 1889. De foreslår 1. november som flyttedag. Sognerådets protokol er meget kortfattet: »man kunne ikke indgå på det forlangte.«

Nogle år senere klager Else Marie til amtet over ikke at kunne få tilladelse til at flytte ud af fattiggården. Sognerådet får klagen til udtalelse på mødet den 16. november 1892. Rådet fastholder sin beslutning med følgende argumentation: »Sognerådet vedtog, at fastholde den en gang tagne beslutning, da hun ikke anses for skikket til at rejse ud med sine børn.«

Amtet accepterer tilsyneladende sognerådets indstilling, men i 1893 tager Else Marie Pedersen sagen i egen hånd og flygter fra fattiggården medtagende sine børn. Hun tillader sig at sende et brev til sognerådet, hvori hun beder om at få børnenes tøj tilsendt. På mødet den 12. august 1893 er sognerådet ikke positiv stemt:

»(Skrivelse) fremlagdes fra Else Marie Pedersen af fattiggården, der for en tid siden er bortrømt. Hun androg om at få sit og børnenes tøj tilsendt, hvilket man ikke fandt anledning til at opfylde, hvorimod man vedtog at forespørge amtet om, hvorledes man kunne få hende anbragt tilbage på fattiggården.«

Langt de fleste afslag bliver begrundet i hensynet til børnene. Således får Ane Petrine Lausten et klart nej, da hun den 14. juli 1894 er mødt frem og forlanger at få lov til at tage tjeneste til 1. november, »hvilket man ikke kunne imødekomme, men henviste hende til at blive hos sit lille barn i fattiggården.«

Breum Fattiggård bliver til Breum Alderdomshjem

I perioder har der været noget turbulente forhold på fattiggården. Jeppe Chr. Madsen, Jens Andersen og Morten Pedersen med familier, Bodil Hermansen og andre har været med til at udfordre den ro og disciplin, som der kræves på en velfungerende fattiggård med børn, voksne, ældre og svagelige.

Men den socialpolitiske debat på landsplan sætter i stigende grad spørgsmålstegn ved berettigelsen af fattiggårde. I løbet af en kort periode fra 1888 til 1892 bliver lovgivningen i Danmark ændret, således at det bliver sværere eller umuligt at drive en fattiggård efter den oprindelige tankegang: at samle svage familier, forældreløse børn, udsatte børn, gamle, syge og svagelige i den samme institution.

Nye sociale love får stor betydning

Børneloven af 1888 afspejler et helt nyt syn på børns opvækst. Den tydeliggør som hovedprincip, at de udsatte fattige børn skal sættes i pleje hos private familier. Indenrigsministeriet i København har siden fattiggårdernes etablering været meget betænkelige ved, at børn opholdt sig i længere perioder på fattiggårdene, med mindre deres forældre også er på anstalten.⁴²

Børneloven sikrer den enlige mor bidrag fra den/de udlagte far/fædre. I givet fald skal kommunen træde til og sørge for opkrævningen af alimentationsbidrag. Fængselsstraf på vand og brød kan komme på tale, hvis bidragene ikke bliver betalt. Det benytter sognerådet i Grinderslev-Grønning i flere tilfælde:

»Det meddeltes, at der var betalt alimentationsbidrag for Anders Nørmark, hvilket det vedtages at lade vedkommende afsone med vand og brød.« (SF. 16. november 1892. pkt. 7).

»(Skrivelse) fremlagdes fra Viborg fattigudvalg med fordring på alimentationsbidrag for Anders K. Nørmark, hvilket vedtages at betale samt lade ham afsone beløbet med fængsel.« (SF. 14. oktober 1893. pkt. 8).

Det får også betydning i forbindelse med en eventuel flytning fra fattiggården:

På sognerådsmødet den 16. april 1889 forlanger Bodil Kirstine, at hendes børn skal blive i pleje udenfor fattiggården. »Sognerådet kunne ikke indgå på dette forlangende.«

Bodil Kjerstine møder frem i sognerådet den 3. februar 1890, »og forlangte at få sig og sine børn ud af fattiggården, imod at hun selv sørger for den mindste af børnene ved at erholde alimentationsbidrag fra faderen.«

Den 10. maj samme år giver sognerådet sin tilladelse til, at Bodil Kjerstine kan flytte sammen med sine børn.

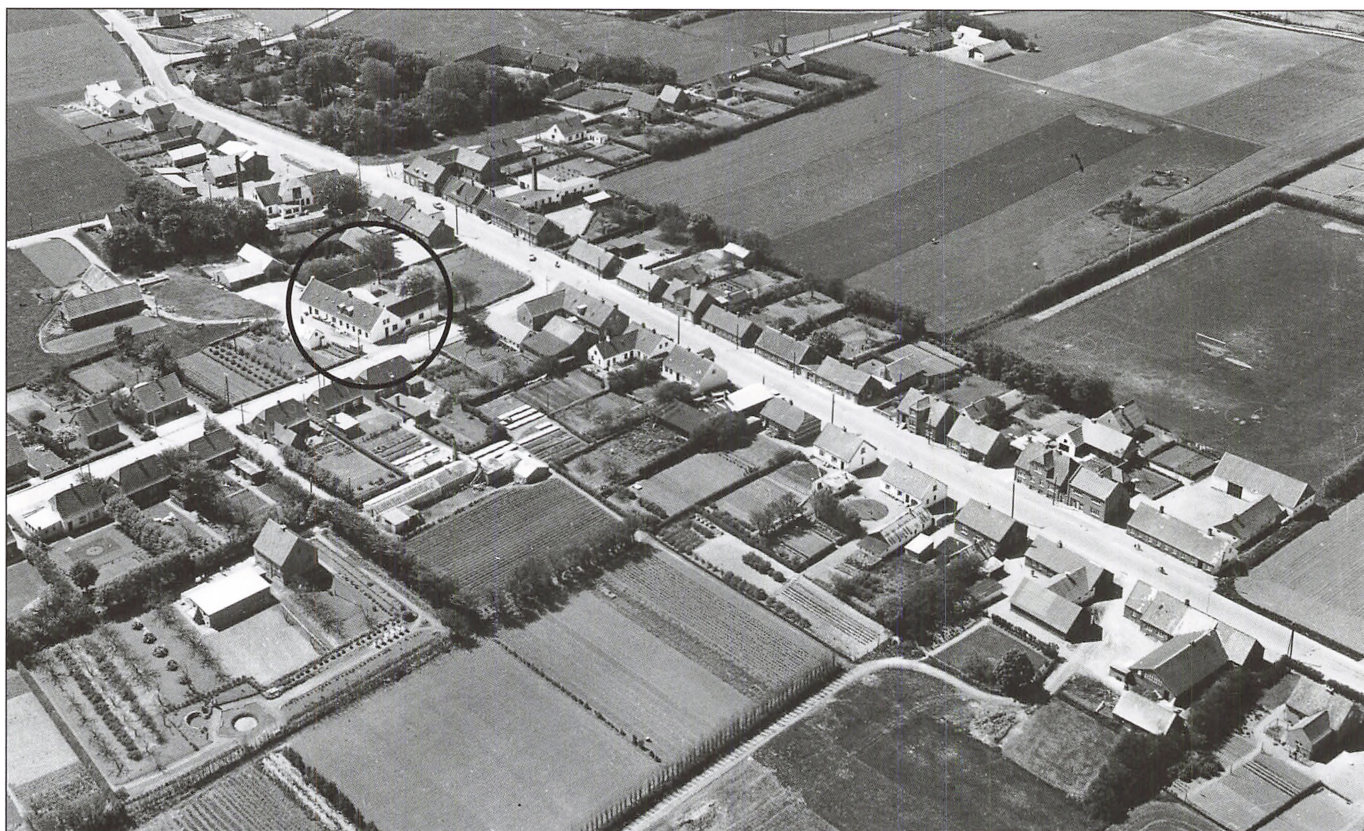
Børneloven indeholder også en bestemmelse om, at alle kommuner skal nedsætte et udvalg, der skal kontrollere plejehjemmene for de anbragte børn.

20. maj 1888 vedtager sognerådet i Grinderslev-Grønning, »ifølge lov om Tilsyn med plejebørn af 20. april 1888, at formå lærer Nielsen, Grinderslev, Jørgen Peter Thomsen, Stouby og Anders Jensen, Ø. Grønning, at være tilsynsførende efter nævnte Lov.«

Udvalget træder hurtigt i funktion. Allerede den 29. september 1888 gives plejetilladelse til en række personer, men en får et nej: »Tilladelse til at have plejebørn gaves Jørgen Peter Jakobsen, Jens Dalsgaard, Jens

Et kig fra nord ind ad landevejen gennem Breum ca. 1915. Forrest til venstre ses Breum Afholdshjem. Forrest til højre ses Møllehuset ved Breum Mølle. Breum Fattiggård lå på venstre side for enden af telefontrådene. Foto: Charles Nielsen.

Breum by, fotograferet fra nordøst 1955.

Den store hvide bygning er Breum Alderdomshjem (cirklen), der brændte i 1979, tidligere Breum Fattiggård. Nederst fra højre – bygning nr. 2 – ses Breum Afholdshjem fra 1886, der i 1972 blev til Breum Landevejskro. Lige overfor afholdshjemmet ligger møllegården fra før 1883/84, hvor en bager Andreas Nielsen i Breum Mølle omtales. Tomten af møllen ses på marken. Til venstre for alderdomshjemmet ses Breum Andelsmejeri med skorsten.

Præstegården med avlsbygninger ligger ved landevejen mellem træerne øverst til venstre i billedet. En ny præstegård, der også ligger mellem træerne, blev bygget i 1931.

Agger, Gregers Nielsen, Niels Fjeldsø, Christen Thorsen og Peder Niensens enke, og tilladelse kunne ikke gives smed Christen Hansen i Grønning.«

Nogle år senere er der udelukkende kvinder i dette udvalg, hvorved kvinderne for første gang deltager i kommunalpolitik.

Fattigloven af 1891 har som overordnet princip, at fattighjælp primært skal modtages i hjemmet. Hvis dette ikke er muligt, skal de fredelige henvises til forsørgelsesanstalter, som fattiggårde. De genstridige skal tvangsanbringes på tvangsarbejdsanstalter. For at få kommunerne til at forstå budskabet, præciserer Indenrigsmini-

steriet i 1892, at forplejning i hjemmet skal gennemføres, selv om anbringelse på fattiggård er billigere.⁴³

Endvidere præciserer § 30 i fattigloven, at »der ikke må anbringes børn på fattiggårde, hvor der er indlagt personer, som ved slet opførsel (uforligelighed, dovenskab og drikfældighed, eller anden uorden) kunne give forargelse og et dårligt eksempel, må og skal overholdes«.

Aldersforsørgelsesloven af 1891 får på længere sigt betydning for fattiggårdenes eksistensberettigelse. Enhver værdigt trængende ældre person, der er fyldt 60 år, og som ikke har modtaget fattighjælp i 10 år, eller ikke er straffet, er berettiget til den nye aldersunderstøttelse. Når man betænker, at mange ældre først søger fattighjælp efter de 60 år på grund af manglende eksistensgrundlag, grundet svagelighed og sygdom, kan det ikke undgås, at færre ældre vil komme på fattiggården på længere sigt.

Sognerådet i Grinderslev-Grønning har problemer med at tolke den nye lov. Amtet må præcisere, at en person indlagt på fattiggården ikke kan få aldersunderstøttelse. Derfor retter sognerådet ind, og forhøjer den månedlige ydelse med 13 kroner. (SF. 24. februar 1892).

Sygekasseloven af 1892, der giver statsstøtte til statsanerkendte sygekasser, får også betydning for, at rekrutteringsgrundlaget for fattiggårde falder. Landarbejdere, daglejere og arbejdsmænd, der er medlemmer af sygekasserne, kan undgå at søge om fattighjælp i sygdomsperioder. Kommunerne – også Grinderslev-Grønning – giver årlige tilskud, der voksede fra 50 kr. i 1893 til 150 kr. i 1909/1910. Det er penge, som er givet godt ud, fordi udgifterne til fattighjælp på denne måde kan sænkes.⁴⁴

Nye tider for Breum Fattiggård

Sammensætningen af lemmer på fattiggården ændrer sig markant i løbet af perioden 1890-1901, hvilket fremgår af efterfølgende tabel:⁴⁵

Alder/år	1870	1880	1890	1901	1911
0-17	24	19	18	3	0
18-59	11	8	8	0	0
Over 60	6	5	10	3	3
I alt	41	32	36	6	3

I løbet af 1890'erne bliver fattiggården helt tømt for voksne under 60 år, og børnene forsvinder i det næste årti. Kun ganske få ældre er tilbage i 1911.

Der er flere årsager til dette: bl.a.

- den nye landspolitiske lovgivning
- erfaringerne på fattiggården med de noget besværlige typer som Jeppe Chr. Madsen, Jens Andersen og Morten Pedersen
- presset fra lemmer, der hele tiden søger væk fra gården
- 1860'ernes mange anprisninger af fattiggårde erstattes af en mere nøgtern vurdering af deres muligheder⁴⁶

Sognerådet i Grinderslev-Grønning går derfor i gang med at overveje fattiggårdens fremtid. På sognerådets møde den 18. april 1896 lyder første dagsordenspunkt:

»Børnehjem eller aldersasyl?

Breum Fattiggård: omdannelse til et børnehjem og aldersasyl, samt hvad dermed står i forbindelse - det vedtoges at få landinspektør Lind (Skive) hertil, [for] at udparcellere gården«.

Sognerådet vælger at gå forsigtigt til opgaven med at ændre fattiggårdens status. 1. april 1897 sælger sognerådet en parcel langs landevejens vestre side for 350 kroner til fattiggårdens bestyrer.

Herefter sættes tempoet i vejret: Den 27. oktober 1904 sælges 6 tønder land jord til bestyrer Knud Jensen for 2700 kroner. 9. januar 1905 sælges en byggegrund til købmand Jensen i Breum - pris 300 kroner. 18. marts 1905 sælges fattiggårdens hede på 8 tønder land for 125 kroner pr. tønde land.

12. marts 1906 sælges en byggegrund nord for købmand Jensens ejendom for 500 kr.

Men på mødet den 10. december 1906 ændres kursen. Det besluttet, at der »ikke foreløbig« skal sælges mere af fattiggårdens jord, kun byggepladserne ved landevejen skal sælges.

Den 19. juni 1907 foreligger amtets godkendelse af salg af en byggegrund til et mejeri for 800 kroner. Og den 11. april 1908 sælges en byggegrund for 200 kroner til jordmoderbolig.

I 1909 vil sognerådet have solgt fattiggårdens jord: »En række parceller sælges fra, samt 3 td. land.« (21. maj 1909). Amtet giver tilladelse til salg af 17 1/2 td. land jord til en pris af 8.950 kr. Og sognerådet beslutter at spørge amtet om tilladelse til at sælge de sidste 15 td. (23. august 1909). Sognerådet fortryder dog henvendelsen til amtet og vedtager, at fattiggården ikke må sælges før 1. april 1911. (20. april 1910).

Folketællingen i januar 1911 afspejler de nye tilstande: Foruden bestyrerparret og deres fire børn er der kun 3 alderdomsunderstøttede beboere på fattiggården.

Sognerådet er faktisk delt i to lejre i dette spørgsmål, og rådet vælger den demokratiske vej at høre kommunens indbyggere, inden sagen bliver afgjort i sognerådet. (22. februar 1911).

»Kommunens mænd og kvinder indbydes til møde i

Breum Afholdshjem onsdag den 15. marts. eftmd. kl. 5 1/2 til forhandling om spørgsmålet: *Salg af fattiggården.*« (Skive Folkeblad, 11. marts 1911).

Lørdag den 18. marts er der et referat af mødet i Skive Folkeblad. Referenten omtaler begrundelserne for indkaldelsen af mødet. Fattiggårdens avlsbygninger er faldede. Der er kun 14 tdl. jord tilbage. Det store beboelseshus trænger til en gennemgribende reparation. Der er kun fire fattiglemmer på gården. Og de seneste år har gården givet underskud.

»Til mødet havde der indfundet sig op mod hundrede mennesker«. Såvel sognerådsformand, gårdejer Jens Foged, samt fattiggårdsudvalgets formand, boelsmand Th. Nielsen, argumenterer for salg af jord og avlsbygninger, men en række forhenværende sognerådsmedlemmer går ind i debatten med det modsatte synspunkt: »at fattiggården ikke kan undværes, da den virkede som skræmsel for kommunens fraværende forsørgelsesberettigede.«

Og der bliver fra anden side fremhævet, at man var nødt til at have et sted, hvor man kunne anbringe de hjemkommende *dårlige individer*, der absolut ikke måtte anbringes i et alderdomshjem sammen med *hæderlige fattige mennesker...*«

Forsamlingen er delt i to lejre: »Men det blev gentagne gange stærkt betonet, at der skulle sondres skarpt mellem de gamle hæderlige fattige og »*bundfaldet*«. Helst skulle de være i forskellige huse med forskellige navne.« (forfatterens kursivering).

31 deltagere var imod salg og 29 var for.

Det fremgår af protokollen, den 31. juli 1911, at sognerådet holder møde i Breum Afholdshjem »på grund af reparationer af lemmeboligen på fattiggården«. Fra den 2. november 1911 afholdes møderne på »Breum Alderdomshjem«, den tidligere fattiggård.

Sognerådet vover at skære igennem, så den renoverede

Et af de sidste fotos af Breum Alderdomshjem, tidligere Breum Fattiggård, Klostervej 8, der brændte i 1979. Bygningen er set fra hjørnet af Klostervej og Syrenvej. Foto: Casper Jacobsen.

fattiggård får et nyt navn, der bedre svarer til de aktuelle beboere.

Allerede i 1908 er fattiggården på vej til at blive et alderdomsasyll, for den 17. december 1908 godkender amtet, at Søren Støjberg må indlægges på fattiggården. Dog på den betingelse, at han får eget værelse. Tilsvarende får sognerådet amtets tilladelse til at ugifte Ane Katrine Kristensen af Mogenstrup, 66 år gammel, »der nyder alderdomsunderstøttelse, måtte indlægges på fattiggården fra 1. april i år«.

Økonomi

Ifølge oversigten på næste side falder udgifterne til fattiggården fra 1884 til 1904/05, men når beboertallet efter 1890 kan tælles på en hånd, er der tale om en forholdsvis dyr anbringelse pr. person. Den øvrige fattigforsørgelse viser en klar stigning i udgifter i perioden. Men i forhold til de stigende udgifter til skolevæsen, vejvæsen og alderdomsunderstøttelse falder fattigforsørgelsens andel af budgettet markant. Fra ca. 75 % i 1884, over 48 % i 1896 til 35 % i 1904/05.

Tidligere har været omtalt satsningen ved at etablere

en forholdsvis stor fattiggård beregnet til 50 lemmer. Men Grinderslev-Grønning kommune styrker faktisk formuen i perioden 1884 til 1904/05. Fra 34.000 kroner til 46.000 kroner. Fattiggården bliver i 1884 vurderet til 50.000 kroner og i 1904/05 regnskabet til 40.000 kr.

Men meget tyder på, at opinionen og de involverede sognerådsmedlemmer ikke kun har haft de økonomiske byrder i fokus, når fattiggården bliver diskuteret, jævnfør de barske udtalelser på det omtalte kommunale møde i marts 1911: Mødet handler om »skræmsel« og »bundfaldet«, og forskellen på de værdigt og uværdigt trængende.

Hovedtal i Grinderslev-Grønning kommunes regnskab⁴⁷

Beløb i kr. / År	1884	1896	1904/05
Udgifter			
Fattiggården	3000	1500	1000
Renter fattiggård	1500	1200	900
Øvrig fattigforsorg	6800	6000	9200
Skolevæsen	3500	4000	5300
Øvrige udgifter	1100	5500	
Indtægter			
Skatter m.m.	15600	18000	30000
Årets underskud / overskud	-1600	-1450	+700

Afsluttende bemærkninger

Takket være det meget omfattende materiale fra Grinderslev-Grønning kommune i Skive kommunes arkiv, Sundsøre Lokalarkiv og Landsarkivet for Nørrejylland har det været muligt at komme ind bag murene på en fattiggård i perioden 1868-1911.

Sognerødderne, bestyrerparrene og fattiglemmerne har ud fra deres sociale baggrund, samfundsforståelse og forudsætninger forsøgt at få hverdagen til at hænge sammen på fattiggården i Breum. Men den barske virkelighed med skænderier om rettigheder eller mangel på samme, drukkenskab, manglende motivation i arbejdslivet – udendørs som indendørs – får nogle gange kaos til at herske på fattiggården. Dertil bidrager også de mange regler og rammer for lemmernes udfoldelser – døgnet igennem, der er vanskelige at overholde.⁴⁸

Det viser sig at være et meget vanskeligt projekt at gennemføre i praksis. Det er en meget blandet skare, der får ophold på fattiggården i Breum. Sognerådsmedlemmerne gør deres til at komme af med urostifterne, »de dovne« og »brokkehovederne«, så de »skikkelige« – de gamle, de syge og de fleste børn – kunne få en god og sund tilværelse. Men i flere perioder hersker kaos og ikke orden, og det må især »de skikkelige« have lidt under, foruden bestyrerparrene ikke at forglemme.

Da lovgivning på landsplan yderligere underminerer de ydre vilkår, er såvel Breum Fattiggårds som andre fattiggårdes dage talte. Her menes som klassisk fattiggård med mange forskellige kategorier af fattige.

Forfatteren er overrasket over den vilje til at gøre oprør mod de givne vilkår, som Jens Andersen og Morten Petersen lægger for dagen. De udviser flere gange et stort mod og bruger det demokratiske samfunds muligheder for at blive hørt. De er uhørt ukuelige i deres adfærd. De søger begge friheden til at eksponere deres eget liv.

De er langt fra billedet af fattiglemmet, der altid bøjer af og trækker sig. De har virkelig været en plage for skiftende bestyrerpar.

Forfatteren synes, at sognerådets håndtering af fattiggårdens anliggender i de fleste sager er ansvarlig - og kontant - efter den tids målestok! Rådet er jo i en sand klemme mellem kommunens skatteydere og de fattiges behov og interesser.

Sognerådet farer hårdt frem mod de såkaldt »uværdigt trængende«, men det lå i tiden. Tænk blot på bemærkningerne på mødet i 1911: Fattiggården kan ikke undværes, »da den virkede som skræmsel for kommunens fraværende forsørgelsesberettigede«. Og »man var nødt til at have et sted, hvor man kunne anbringe de hjemkommende *dårlige individer*, der absolut ikke måtte anbringes i et alderdomshjem sammen *med hæderlige fattige mennesker*...«

Sluttelig vil forfatteren rette en varm tak til byarkivar Niels Mortensen, der har været en fantastisk inspirerende og kompetent sparringspartner i hele tilblivelsesprocessen af denne artikel. Arkivar Knud Erik Jakobsen fra Sundsøre Lokalarkiv har også på fortræffelig vis bistået med vejledning og hjælp.

Noter

1. Dansk Velfærdshistorie. Bind 1, s.80.
2. Harald Jørgensen, s. 289. Tallene er usikre, men den nyeste litteratur referer til dette hovedværk om fattigvæsnets historie i Danmark.
3. Skive kommunes historie. Bind 2, s.147.
4. Forhandlingsprotokoller for Durup-Tøndering kommune 1877-1895, Brøndum-Hvidbjerg kommune 1842-1883, Lem-Vejby kommune 1880-1894, Selde-Åsted kommune 1869-1883.
5. Forhandlingsprotokol for Jebjerg-Lyby sogneråd 1884-1921.
6. Grinderslev-Grønning kommune. Regnskaber. 1857-1883. 1865 og 1867 mangler.
7. Folketælling 1870.
8. Oversigt over Viborg Amts Sognekommuners Indtægter og Udgifter. 1871. Placeret i Grinderslev-Grønning kommune. Korrespondance. 1851-1875.
9. En gammel præst fortæller. s. 116-117. Frederik Benedikt Møller bliver født i 1832 i Breum præstegård, faderens kapellan 1858-64.
10. Breum: 58 %, 27 %, 15 %. Fyn: 35 %, 30 %, 35 %. (Wøllekær s. 69).
11. Ifølge sognerådsprotokollen (SF), 7. feb. 1874, har »Lund været bestyrer i 4 år og 8 måneder«. Det stemmer ikke overens med oplysningerne i folketællingen fra 1. februar 1870, hvor Christian Peter Kjærgaard opføres som bestyrer.
12. Se listen over kilder: Grinderslev-Grønning sognekommune.
13. Forsørgelsesplanerne for 1873-1875. Sognerådets forhandlingsprotokol 1872-77. Familien befinder sig ikke på fattiggården ved folketællingen 1. februar 1870.
14. Samling af Love og Anordninger. 1785-1813.
15. SF. 30. nov. 1881 og 27. nov. 1882.
16. Julius f. 1869. Familien består af 10 medlemmer i 1877. I 1880 dør Louise af meningitis, 9 år gammel. Andreas Marinus f. 1879, dør af lungebetændelse 10 måneder senere. Ludvig Marinus f. 1881.
17. Sallinglands Herredsfoged Politiprotokoller. (SHP) B 43-A. 7008. Retsmøde 20. august 1881.
18. SF. 11. marts 1877.
19. Fattiggårdens udvalg på 3 sognerådsmedlemmer. (FU).
20. Hugo Müller bliver sognerådsformand og formand for fattiggårdens udvalg i januar 1877. Han har ikke siddet i sognerådet før den tid, tværtimod har han i lange breve i årene 1875 og 1876 beklaget sig over skatteligningen [Grinderslev-Grønning kommune. Korrespondance 1876-1885]. Hans forgænger har uden sognerådets tilladelse lånt 1.800 kroner til at styrke kommunekassen. Müller har job som handelskaptajn, da han som svigersøn overtager herregården Astrup. Sygemelder sig i januar 1884 og dør som 43-årig i 1884.
21. FU 1877-78.
22. Se kildeliste under Sallinglands Herredsfoged, hvor de 9 retsmøder er oplistet.
23. SHP. B043 – 7008.
24. Do.
25. SHP. B043A- 7009.

26. SHP. B043-7008.
27. Do.
28. Breum Fattiggård. Beklædningsliste 1877-1880.
29. Statistisk Årbog. 1900. Tabel XXXB. S.53f. Kapitelstaksten i gennemsnit af årene 1881-1885: 11,86 kr.
30. SF. 29. august 1887.
31. Abrahamslægten fra Rønbjerg sogn. Slægtsarkivet. Juli. 1985. s.28.
32. Morten Pedersen og Stine Furbo får i årenes løb 6 børn. Foruden Anne Kirstine, Petrea f. 1878, Johanne f. 1879, Carl Anton f. 1881 og tvillingerne Julius og Valdemar f. 1884. Tvillingerne dør af kighoste samme år den 17. og 25. oktober. Abrahamslægten, s. 28-30.
33. FU 22. april 1882.
34. FU. 1. juli 1882.
35. Stine Furbo dør 1915 og tituleres »forladt hustru«, hun blev 75 år. SF 12-13. dec.1898 og 7.-9. dec. 1901. Abrahamslægten, s. 28.
36. Marianne Pedersen. Født 5. marts 1895. Ejnar Julius Pedersen. Født 12. februar 1902. Rosa Amalie Pedersen. Født 21. juni 1903. Søren Christian Pedersen. Født 19. januar 1905. Abrahamslægten s. 30-31.
37. Grinderslev-Grønning kommune. Kassebøger 1903-1907/08. Skive kommunes arkiv.
38. SF. 19. dec.1905: Der ydes 40 kr. i hjælp til tøj for Ane Kristensens børn i Lødderup. SF 18. feb. 1907.
39. Brev fra Grinderslev-Grønning sogneråd til Viborg Amt 29. nov. 1882. Grinderslev-Grønning. Korrespondance 1876-1885. LK-229. nr. 102-3. (LA)
40. SF. 23. nov.1881.
41. I 1892 tilslutter sognerådet sig amtets udspil for betalingstaksten på fattiggårde. 50 øre for en voksen og 35 øre for et barn pr. dag. SF. 15. marts 1892/5.
42. Jørgensen s.282.
43. Dansk Velfærdshistorie. Bind 1, s. 284-86.
44. SF. 19. jan. 1893 og 12. marts 1909/2.
45. Folketællingen 1901: Bestyrerpar, deres 3 børn, 1 tjenestekarl og 1 tjenestepige. I alt 7 personer. Folketællingen 1911: Bestyrerpar, deres 4 børn, 3 personer på aldersunderstøttelse. I alt 9 personer. Der var ikke så drastisk nedgang på de fynske fattiggårde i 1890'erne. Antallet af lemmer faldt fra 524 til 314. Wøllekær, s. 71.
46. Dansk Velfærdshistorie. Bind 1, s. 294. Refererer til Sognerådside den 30. april 1890.
47. Afdrag på gælden til fattiggården er ikke medtaget. Grinderslev-Grønning. Regnskaber. 1857-83 og 1886-1901.
48. Forfatteren er i store træk enig med Wøllekær, s. 85 f. Han argumenterer for et mere nuanceret syn på fattiggårdene. De indlagte har sandsynligvis haft bedre boligforhold, kost og pleje end de fattige i fattighusene eller i lejede boliger. Men det kunne ikke opveje friheden til at bestemme i langt højere grad over sit eget liv.

Kilder

Grinderslev-Grønning kommune

Sognerådets forhandlingsprotokol 1872-1877. Landsarkivet for Nørrejylland. [herefter LA] LK-229. nr. 101-1.

Sognerådets forhandlingsprotokol 1876-1887. Skive Kommunearkiv. Der er overlæg i forhold til den ovennævnte protokol. Denne starter med forsørgelsesplan 1876, udgifter og indtægter for 1876. Første mødereferat er fra den 17. juli 1877. Årsagen til overlappet skyldes formandskiftet, hvor Hugo Müller bliver formand. Han bekoster for egen regning en ny protokol med linjer og flere sider. Det er mere effektivt, mener han.

Sognerådets forhandlingsprotokoller: 1887-1890, 1890-1900, 1901-1910, 1910-1922. Skive Kommunearkiv.

Udvalget for tilsynet med Breum Fattiggård: 1877-78, 1880-1882, 1882-1886. Sundsøre Lokalarliv.

Udvalgsbog for fattigvæsenet for Grinderslev-Grønning kommune. 1892-1900. Bd.I. I.. Forhandlingsprotokol. 8.1.1892-26.1.1895. s. 2-38. II. Regnskabsbog 5.1.1892-10.1.1900. s.39-177. Kopi. 420/1. Sundsøre Lokalarliv.

Udvalget for tilsynet for Breum Fattiggård. Forrest i protokollen: Udgifter til fattigvæsenet i Grinderslev-Grønning kommune. 1874-76. Derefter meget korte referater - og slet ikke i hver uge - af udvalgsmøderne for udvalget for Breum Fattiggård. 8. maj 1886-22. juni 1889. Sundsøre Lokalarliv.

Breum Fattiggård. Beklædningslister: 1877-80, 1882- På de sidste sider »1892 Mandtal den 1. november« [Stine Furbo, 52 år] og »Mandtal 1. januar 1894« [Stine Furbo, 53 år]. »Mandtal over folkene 1892« [nogle dødsdatoer indført]. Sundsøre Lokalarliv.

»Besætningsdele den 1. januar 1886.« 2 heste, 10 svin, 13 køer, 5 kalve, 10 får. 3 arbejdsvogne... »Genstande i bryggers og saltkælder, mælkekælder, det gamle loft, spisekammer, køkkenet, salen, stuerne: 1 til 13, det nye loft, det vestre tagkammer, det østre tagkammer, staldkammeret.« Sundsøre Lokalarliv.

Breum Fattiggård. Beholdning og Forbrug. 1879-80 og 81. [ordnet efter de forskellige varer - anmærkninger ved »Flæsk-salt« og »Kjødsalt«, den 6. august 1881, Sundsøre Lokalarliv.

Breum Fattiggård. Arbejdsliste. [lemmerne]. 1992/69. nr. 49-99. Fra 3.4. 1877-20.1. 1891. Sundsøre Lokalarliv.

Regnskabsbog over kvægholdet, svin, får, mælkeprodukter og spinning m.m.. 805.0/1. Sundsøre Lokalarliv.

Grinderslev-Grønning kommune. Sognerådet. Korrespondance og div.dokumenter. 1859-1867. LK-229. nr. 102-1. (LA).

Grinderslev-Grønning kommune. Sognerådet. Korrespondance m.m. 1868-1877.. LK-229. nr. 102-2. (LA).

Grinderslev-Grønning kommune, Sognerådet. Korrespondance. 1876-1885. LK-229. nr. 102-3. (LA).

Grinderslev-Grønning kommune, Sognerådet. Korrespondance. 1886-1910. LK-229. nr. 102-4. (LA).

Grinderslev-Grønning kommune, Sognerådet. Regnskaber m.m.. 1857-1883. LK-229. nr. 131-1. (LA).

Grinderslev-Grønning kommune, Sognerådet. Regnskaber m.m.. 1886-1901. LK-229. nr. 131-2. (LA).
Sallinglands Herredsfoged. Politiprotokol. 1875-1882. B-043A. nr. 7008. [de første 7 retsmøder]. (LA).
Sallinglands Herredsfoged. Politiprotokol. 1875-1883. B-043A. nr. 7009. [retsmøderne den 3. og 10. dec. 1881]. (LA).
Registrant. Grinderslev-Grønning landkommune. 122 bind/88 pakker. Version 3. jan. 2009. K.E. Jakobsen.

Øvrige sognekommuner i nuværende Skive kommune:

Brøndum-Hvidbjerg kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1842-1883. Skive Kommunearkiv.
Durup-Tøndering kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1877-1895. Skive Kommunearkiv.
Hem-Hindborg-Dølby kommune. Fattiggårdens regnskabsbog 1887-1915/1916.
Håsum-Ramsing kommune. Fattiggårdens regnskabsbog. 1882-1908. Materialefortegnelse. 1883-1891. Skive Kommunearkiv.
Jebjerg-Lyby kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1884-1921. Skive Kommunearkiv.
Lem-Vejby kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1880-1894. Skive Kommunearkiv.
Nautrup-Sæby-Vile kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1869-1893. Skive Kommunearkiv.
Oddense-Otting kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1880-1923. Køb af ejendom i Næstild til fattiggård i 1888. Optagelse af lemmer 1. november 1888.
Roslev-Rybjerg kommune. Sognerådets forhandlingsprotokol. 1881-1898. Skive Kommunearkiv.
Selde-Aasted kommune. Forhandlingsprotokol. 1868-1883. Skive Kommunearkiv.
Viborg Amt Journaler. Fattigvæsensager. 1878-91 [1885 mangler]. B 4. nr. 6246-6273. (LA).
Viborg Stiftsamt. Journal over ministerielle skrivelse. 1856-1896. B4. nr. 7340-7342. (LA).

Litteratur

Abrahamslægten fra Rønbjerg sogn. 1985.
Vilh. P. Beck: Durup og Tøndering fattiggårde for 50 år siden. Jul i Skive 1953. s. 26.
Harry Christensen: Bonden, kommunen og demokrati. Bind 1-2. 1997.
Dansk Lovleksikon. Bind 2. 1901 (Cirkulære af 12. april 1892 vedr. fattigloven).
Harald Hansen: Morten This belånte fattiggården i Nautrup. Skiveegnens Jul 1978. s. 2-5.
Leif Ingvorsen: Fattige og udstødte i Danmark. 1500-1900. 1984.
Anne Marie Jacobsen og Birgit Weiting: Fattiggårde på landet i Sønderjylland. Menneskeliv i samfundets udkant. 2008.
Knud Erik Jakobsen: Breum by. Byvandring tirsdag den 27. juni 2006.

Viggo Jonassen: Dansk Socialpolitik 1708-1998.
Aksel Jørgensen: Fattiggården i Daugbjerg. I: Skivebogen 1997, s. 5-15.
Harald Jørgensen: Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. aarhundrede. 1940 (reprografisk genudgivet 1975).
Søren Kolstrup: Dansk fattiglovgivning fra 1803 til 1891. Dansk Velfærdshistorie. Bd.1. Perioden 1536-1898. 2010. s.199-310.
Søren Kolstrup: Fra fattiglov til forsorgslov. Dansk Velfærdshistorie. Bd. 2. Perioden 1898-1933. 2011. s. 149-232.
Christian Larsen: Fattiggårdbevægelsen i Holbæk amt belyst ved Højby sogns fattiggård i Nygård 1878-1912. I: Fra Holbæk amt. 1996.
Jens Kr. Larsen: Fattiggården i Skive – her fik mange det sidste hjem. Skiveegnens Jul 1983. s. 6-8.
Erik Laursen: Glerup Fattiggård 1870-1955. u.å.
Svend Laustsen: Estvad-Rønbjerg 1880-1940. Skive Kommunes Historie. Bind 2, s. 147-149. (Kisum fattiggård).
Niels Mortensen (red.): Skive Kommunes historie fra 1880 til 1940. 2002.
Inge Mønster-Kjær: Fattigdom som forbrydelse? I: Fynske Årbøger. 2011. s. 55-63.
Peter Riismøller: Sultegrænsen.
Claus Schou: Humble fattiggård. I: Fynske Årbøger. 1999. s.77-86.
Helge Stavnsbjerg: Et tragisk liv for en forældreløs dreng. Karl Ferdinand Larsens erindringer. (Håsum fattiggård). I: Skivebogen. 2007. s. 21-73.
Trap Danmark. 2, 3 og 4. udgave. Viborg amt. 1875, 1901 og 1925.
Torsten Ussing Olsen: På fattiggården. 1985.
Torsten Ussing Olsen og Claus Søndergaard. Sköttrup Fattiggård 1869-1933. I: Vendsyssel Årbog. 1984. s. 7-46.
Johnny Wøllekær: Fattiggårdene på Fyn. 1993.

Stenalterbordet fra Rødning kirke

Af Poul Tolstrup, Resen

I Rødning kirke har der stået et sjældent stenalter indtil begyndelsen af 1870'erne. Stenalteret må antages at være samtidigt med selve kirkebygningen.

Alteret, der i dag står på Nationalmuseet, har en bordplade, der måler 188 centimeter i længden og er 115 centimeter bredt. Tykkelsen er 31 centimeter. Pladen er for 900 år siden kløvet ud af en mægtig grå granitsten, der har vejet mange tons.

Granit fra Norge

Fascinerende er det, at på egnen har istidsbræer efterladt store stenblokke i landskabet. Stenene, såkaldte Larvikitter er transporteret hertil i Istiden helt oppe fra Oslofjorden.

Som en illustration af stenenes størrelse kan nævnes, at to blokke på 17-18 tons i dag tjener som genforeningssten. Een, nemlig »Storstenen« nær Rødning kirke og en anden ved Otting kirke. De er i 1920 under stort besvær transporteret fra Nymølle ved Sallingsund til deres bestemmelsessted. Man må håbe, at stenmesterens hjælpere en gang i 1100-tallet har fundet granitblokken til stenalteret i nærheden af kirken. Det tiloversblevne stenmateriale fra kløvningen kunne jo bruges til et par kvadre eller tre til kirkebyggeriet.

Nationalmuseets beskrivelse af Røddingalteret

I 1883 lavede Nationalmuseet en beskrivelse af alteret: Midt i alterets bordplade er der hugget en helgengrav (ca. 20 x 18 cm), herunder er der et mindre rum på 7 x 4 cm, hvor relikviet, en benstump f. eks., har ligget pakket ind og måske nedlagt i en blykapsel. Endelig var relikviet øverst dækket af en rått hugget granitsten.

Særpræget er det, at den tunge alterbordplade hviler på

stenstøtter, som ikke er af samme type. De to bageste støtter er ens og har runde skafter på firsidede baser med hjørneblade. De forreste er helt forskellige. Et ben har rundt skaft og rund base, og det fjerde ben, »der efter udsagn af tvende paalidelige Mænd har staaet under Bordpladens sydøstlige Hjørne, er dannet som en staaende Biskop, med Bispehue, Kors om Halsen og begge Hænder oprakte foran Brystet.«¹⁾

Stenalterborde i Salling

Stenalterborde med relikviagemmer kendes fra flere af Sallings kirker. Således i Krejbjerg, Ramsing, Volling, Balling, Brøndum, Sæby, Hjerk, Roslev og Rybjerg. Men de fleste andre har været opbygget af kvadre, hvoraf en af de øverste var forsynet med relikviagemme. Dog fandt forfatteren til skriftet om Nationalmuseets undersøgelse i 1884 i den nærliggende Volling kirke et mindre og simplere hugget granitalterbord, der ved sin dækplade og fire piller mindede om alterbordet i Rødning.

Der er på Spøttrup ved indgangen til riddersalen 2 dværugsøjler med kapitæl og tovsnoninger, som ligner de søjler, der bærer stenalteret i Rødning kirke. Hvilken kirke de kommer fra vides ikke.²⁾

I katolsk tid før 1536 var der ikke kun et hovedalter i kirkerne, men også sidealtre. Man kan udvendig ved det østlige korvindue i Rødning kirke se en kvader med relikviagemme. Den må tidligere have haft sin plads i kirken.

Historikeren N. K. Liebgott fortæller i bogen »Hellige mænd og kvinder« om indvielsen af sådanne andre med helgengrave: »Til indvielsen var knyttet processioner, salving af alteret og afholdelse af en messe. Forinden skulle bispen selv eller en af ham udnævnt vikar ned-

Alterbordet af granit fra Rødding kirke i Salling ca. 1100-1150. Alterbordet må siges at leve op til forskriftens krav om, at pladen ikke må kunne rokkes. I midten af bordpladen ses den udhugne plads til helgen-graven.

Bispefiguren, der udgør det ene ben på Røddingalteret. I artiklen tolkes figuren som den lokale helgen, Sct. Kjeld af Viborg.

lægge relikvierne i alterbordet, hvor de så blev muret inde. Det man foretog sig var i virkeligheden en genbe-gravelse af den eller de pågældende martyrer, og den udsparede fordybning til relikvierne i alterbordets plade kalder derfor »helgen-graven« (latin: sepulcrum). Relikvien blev i reglen nedlagt i en lille pakke eller æske til-dannet af en byplade. Knoglestumper - eller relikvier - er oftest svøbt i et stykke rødt eller grønt silkestof, og i tre af blyæskens hjørner ligger der et røgelseskorn.

Domkirkerne havde ofte betydelige samlinger af alterbordsrelikvier.«

Om relikvier fra Rødding og Krejbjerg

Fra 1700-tallet ved vi følgende om relikviegemmet i stenalteret i Rødding. Pastor N. I. Haverslev i Rødding

skriver nemlig til myndighederne i København i sin indberetning fra Sallinglands præster (1743):

»Om *anitiqviteter* viides dette at ieg uværdig sognepræst fant udj Rødding og Kreiberg aleene dette følgende, da ieg hafde taget liusestagerne af alteret og dernæst den Træramme som hver Altersteen er beklæd med, laae der rød sand 2de fingre tyck, huilchet ieg lod feye tilside, og da mit paa Alterstenen fant et Spund (et låg) af steen ligesom et Spund paa en Tønde og da ieg fik optaget dette Spund var ey andet i Altersteenen end en Dregt (dragt el. stykke) blaae selche Klud med 3 Knudder paa, hvilche Knudder jeg opløste og fornåm en Desmer lugt (mouskusduft), viedere var icke i Rødding Kierches altersten, men i Kreiberg Kirche altersten var en blyedaase med lidet Papir udj, hvorpaa effter min Meening

har været skrevet den Helgens Nafn, som Kircken er bygt til Ære dog var noget sand kommen ned paa Daasen og gjort Hull derpaa og forraadnet Papiret saa det icke kunde læses thi det gik i Smulder.«³⁾

Da den lutherske reformation blev gældende i Danmark i 1536 tog man afstand fra helgendyrkelse. Derfor er megen viden herom gået tabt. Nogle oplysninger har man dog. F. eks. nævnes de i Pontoppidans Danske Atlas fra 1767.⁴⁾ Til dette værk blev sognepræsterne pålagt at indberette oplysninger, heriblandt om deres kirker. Her nævnes f.eks. om nabokirken, at Lihme kirke forud var viet til St. Vincentius. Om samme helgen skriver historikeren Ellen Jørgensen, at allerede kongen Svend Estridsen (1047-74) i slaget ved Niså ombord på sit skib havde et skrin med Sct. Vincentii Helligdom, det faldt efter kampen i fjendens hænder, og hun spørger: »Er de hentet fra pavestolen?«⁵⁾

Hvilken helgen blev dyrket ved stenalterbordet i Rødding?

Man ved ikke, til hvilken helgen stenalteret i Rødding var knyttet, og der vil næppe blive fundet skriftlige kilder, der kan oplyse det. Følgende betragtninger er derfor ren teori.

Jeg vil prøve at føre et par argumenter i marken for, at der kan være tale om den lokale helgen Sct. Kjeld af Viborg, der levede i 1100-tallet.

Sct. Kjeld døde som provst for augustiner munkene ved domkirken i Viborg 1150 og blev kanoniseret 1189. Legenden er forfattet i årene op til kanoniseringen og rummer en række mirakelfortællinger og beretninger om Sct. Kjelds fromme levned. Helligdagen 11. juli betegner datoen for Sct. Kjelds skrinlæggelse (translatio), og den fejres i alle danske stifter.

Relikvierne opbevarede i et skrin i Viborg domkirke, men gik til grunde ved kirkens brand i 1726. Et luefor-

gyldt dragehoved (nu i Nationalmuseet) er måske fra helgenskrinet.⁶⁾

»Sct. Keld opfattedes som Viborg Stifts Værner, Bispens og Kapitlets Patron. I biskop Lage Stiesen Glob's (1404-1430) segl står helgenen, der vist må opfattes som St. Keld, han bærer Palme og Bog.«⁷⁾

Sct. Kjeld afbildes som provst med alterkalk i hånden. Han optræder blandt andre lokale helgener i Vor Frue Kirke i Skive. Han er ligeledes afbildet i relief på en gavl til et stolestade fra Hvidbjerg kirke, hvor Globslægten fra Vellumgård var tilknyttet. Stolegavlen er fra ca. 1520 og er nu i Nationalmuseet.

Viborg-bisperne havde allerede fra 1400-tallets begyndelse tilknytning til Spøttrup, og hertil hørte Rødding kirke som bekendt. Gennem godt 131 år fra 1404 til 1536, og gennem otte bispers tid, var Spøttrup under Viborg Bispestol. Bispens navne var: Lave Stigsen Glob, Biskop Hermann, Biskop Thorlav, Knud Mikkelsen, Niels Glob, Niels Friis, Erik Kaas og den sidste: Jørgen Friis.

Lage Stigsen Glob er den første biskop, der ejede Spøttrup. Han opholdt sig en del på det gamle Spøttrup, når han ønskede lidt fred, og han havde en præst med sig til at læse messer og bønner, som skik var på den tid.⁸⁾

Man kunne derfor gætte på, at Glob stod bag alterets indvielse til Sct. Kjeld, idet bordets unikke ene ben forestiller en tilbedende biskop med bispehue, kors og oprakte hænder. I nederste del er kjortlen i øvrigt udformet, så den ligner den alterkalk, som var Sct. Kjelds kendetegn, men det er indrømmet en meget teoretisk betragtning.

Nævnes skal det dog, at der i Rødding kirke over langhusets hvælving står en i træ udskåret en meter høj bispifigur, der antages at have hørt til en katolsk altertavle i gotisk stil, og den har oprakte hænder ganske på samme måde som bispifiguren, der danner omtalte søjle under stenalteret.⁹⁾

Ser man på den kraftige bordplade til alteret, bemærker man, at den er skadet i det ene hjørne. Gennem 900 år kan det jo være sket på mange måder. En mulighed er, at det er sket i forbindelse med, at korgulvet sank i sognepræst Rasmus Rosendahls embedstid (1809-1847) under en altergang, hvor nogle af altergæsterne faldt ned i begravelsen, hvor kisterne fra stedets præster stod.²⁾

Jeg skriver dette for at søge en forklaring på, at benene under alteret er forskellige. Kan de være erstatning for de originale, f.eks. hvis de oprindelige ben er blevet skadet engang? Vi ved kun, at i 1883 udtalte »tvende pålidelige mænd, at det ben, der er dannet som en stående biskop med bispehue, kors om halsen og begge hænder oprakte foran brystet, har stået under bordpladens sydøstlige hjørne.«

Røddingalteret står i dag på Nationalmuseet

Gennem årene har man i Rødding flere gange prøvet at få alteret tilbage i Rødding kirke, så dette sjældne gamle alter kunne stå frit og præsentabelt, som f.eks. dets pendant i Tømmerby kirke i Vendsyssel. Svaret fra Nationalmuseet har altid været nej. Det har været begrundet med, at det jo var museet, der havde reddet alteret i sin tid.

Aksel Pedersen skriver om proprietæren på Spøttrup, Niels Breinholt (1819-1906), der var kirketiendejer: »Stenalteret blev i 1871 bortsolgt fra kirken og indkøbt 1883 for Nationalmuseet fra 3 forskellige ejere. Han holdt efter en gudstjeneste uden for kirken en auktion over stenalterbordet (begrundelse: alterdugen blev jordslået). Pladen blev liggende på kirkegården, men søjlerne, der dannede ben, endte forskellige steder, bl.a. fandt Nationalmuseet på Mors i Øster Assels søjlen, der forestillede en knælende biskop. Det skete på den nævnte inspektionsrejse i 1883.«

Inspektør Poul Grinder-Hansen, Nationalmuseet, har

venligst tilsendt mig udtog af Nationalmuseets registreringsprotokol for året 1883. Der står: »Købt af forskellige: Et gammelt Alter af Granit; Nr. 843 (stenalterbordet) sammen med nr. 844, et vievandskar af granit, 25" x 23" og 14" høit, har begge staaet i Rødding Kirke i Salling og blev for nogle Aar siden bortsolgte Derfra ved Auction. Ved den af Prof. Engelhart og Artist J. Magnus Pedersen foretagne, antiquariske Undersøgelse af Øen Mors, opdagedes det Alterbeen, der forestiller en Biskop, og dette Stykke tilligemed den store Bordplade, der endnu laa paa Rødding Kirkegaard, kjøbtes af Ejeren, Amtsraadsmedlem Dahlgaard i Fredsø på Mors for 30 Rd. - To af de andre Been kjøbtes senere af N. Ladefoged for 25 Rd., og det fjerde Been af P. Dahlgaard i Hesthave for 10 Rd. - Vievandskaret kjøbtes for 4 Rd af Jeppe Nielsen i Rødding Kjergaarde.«

Det kan tilføjes, at en søjle kunne f.eks. bruges som stigsten for en rytter, som der er eksempel på udenfor Spøttrups riddersal.

Man kan selv vurdere, om Nationalmuseets begrundelse for at beholde Røddingalteret er god, men den har i al fald holdt i snart 130 år.

Kilder

1. Nationalmuseets Middelalderafd. : Arkivoplysninger D843 om alterbordet i Rødding. Fotos og håndskrevne notater fra 1883.
2. J.F.C. Uldall og Jakob Helm: Eglises Danoises en granit. Kopenhague. Hagerup 1884.
3. Skivebogen 1912 s. 118: Af Samlermappen ved Jakob Lykke.
4. Pontoppidans: Danske Atlas bind IV XIII. Cap Viborg Stift, Skivehus Amt. s.730-738 (176?).
5. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark (1909) side 11 og s. 64, (om Sct. Vincenti i Lihme). Endvidere s. 112-13, 134 og 155.
6. Niels-Knud Liebgott: Hellige mænd og kvinder, Wormianum (1981), s. 104-105, og om Sct. Kjeld af Viborg s. 171-173.
7. Aksel Petersen: Spøttrup - om borgen og dens ejere s. 13. og 56.

Vinde-trekanten

Møbelfabrikkerne i Vinde og på Vindevej

Af Poul Poulsen, Skive

I Vinde og på Vindevej opstod der i 1930'erne og 1940'erne et miljø af møbelfabrikker: Vinde Maskinsnedkeri ved Christian Madsen, Vinde Møbelfabrik og Bachs Møbelfabrik. I 1950'erne kom Henning Lavesens Møbelfabrik til, og i 1960'erne Erik Jakobsens Møbelfabrik. I deres storhedstid fra 1960'erne til slutningen af 1980'erne beskæftigede fabrikkerne til sammen op mod 150 ansatte.

Vinde Møbelfabrik, Dølbyvej 119/Bakkedraget 40

Vinde Møbelfabriks historie begynder i 1922, selv om fabrikken først grundlægges i 1938 af Ejler Kristensen. Hans far, Kristian Kristensen, begyndte som snedker og startede en møbelproduktion i Vinde, som han drev i 16 år fra 1922 til 1938 og gjorde til en stor forretning. Kristian Kristensens lyst stod til gartneriet, og i 1929 købte han Vinde Gartneri på Vindevej 121. Det bestod den-

gang kun af et faldefærdigt drivhus, men havde senere op til 10 drivhuse. Han havde på et tidspunkt fire mand ansat.

Gartner Kristensen havde et godt blik for, hvilke produkter, der var forretning i. Han var gift med Nielsine Kirstine, og en af deres svigersønner var automobilforhandler Harald Toft på Resenvej. Kristian Kristensen var Vinde bys snedker og fremstillede både møbler og lavede almindeligt snedker- og tømmerarbejde samt fremstillede trædele til vindmølletandhjul.

Hans søn, Ejler Kristensen, startede som 21-årig Vinde Møbelfabrik på Dølbyvej den 2. januar 1938.

Vinde Møbelfabrik blev langt den største af møbelfabrikkerne i Vinde. Den dækkede i midten af 1980'erne et areal på ca. 10.000 m² og havde 70 til 80 ansatte.

I starten bestod produktionen af polerede birkemøbler. Virksomheden havde en vindmølle som trækraft til

Vinde Møbelfabrik, Dølbyvej 119, ved starten i 1938.

Personalet på Vinde Møbelfabrik i 1940'erne.

Vinde Møbelfabrik, fotograferet fra luften ca. 1950 - omgivet af Vinde Gartneris mange drivhuse.

deres snedkerimaskiner, så der måtte arbejdes, når det blæste.

I 1940 giftede Ejler sig med Agnete, i hvilken Vinde Møbelfabrik fik en stor hjælp til at føre regnskab, passe telefon og indpakke møbler.

I 1950'erne brugte fabrikken billedskærer Tage Jensen, Vindevej 9, til at udføre billedskærearbejde som udsmykning på hjørner af skabe.

Der blev bygget en ny fabriksshal i to etager i 1955. I 1965 blev der bygget bag fabrikken i typisk fabrikstil. I 1975 var grunden på Dølbyvej 119 fuldt bebygget. I 1982 havde virksomheden lager i de tidligere bygninger af Bachs Møbelfabrik, og den blev med tiden nødt til at se sig om efter et andet sted at bygge. I 1985 blev der bygget en ny stor fabrik på Bakkedraget 40. Virksomheden fremstillede møbler til hele verden og havde midt i 1980'erne ca. 80 ansatte. I 1988 var Japan det nye eksportmarked, og tredje generation på møbelfabrikken, Karl Kristian Kristensen, udtalte til Skive Folkeblad: »Vi skal selv ud og skabe nye kontakter. Det tager tid at skabe sig et image.«

I 1990 brændte fabriksbygningerne på Dølbyvej 119. Skive Brandvæsen havde 14 mand og fem brandbiler på

Vinde Møbelfabrik efter den store udvidelse i 1965.

En møbelleverance gøres klar til at sendes af sted i slutningen af 1950'erne. Til højre ses den nye fabriksdal i to etager, opført i 1955.

Møbler fra Vinde Møbelfabrik ca. 1985.

stedet. Bodilsen Furniture havde i marts 1989 købt produktion og lager, mens bygningerne stadig var ejet af familien Kristensen. Der gik værdier tabt for 25-30 millioner ved branden. Mange af fabrikkens naboer var bange for deres huse, da fabrikken brændte. Grunden

blev derefter ryddet, og produktionen flyttet til Bakke-draget. Bodilsen lukkede virksomheden på Bakkedraget få år senere.

Vinde Møbelfabrik kunne have haft 75 års jubilæum i 2013.

Den nye Vinde Møbelfabrik på Bakkedraget blev opført i 1985. Bag fabrikken ses de tre møbel-fabrikker på Vindevej 62-68.

Vi-Ma Møbler, Vinde Maskinsnedkeri, Vindevej 64

Christian Madsen var uddannet møbelsnedker og kom fra Vendsyssel. Han giftede sig med Helga i 1929 og startede på Dølbyvej, men flyttede senere til Nørresundby. I 1937 byggede han fabrik på Vindevej 66, hvor han fremstillede borde, skabe og småmøbler samt fremstillede specialopgaver.

To andre markante møbelfabrikanter i Vinde, Ejler Kristensen, Vinde Møbelfabrik, og Johannes Bach, stod i lære hos Christian Madsen. Johannes Bach stod også i lære hos Ejler Kristensen.

Sønnen Hans Jørgen Madsen, der var gift med Martha, overtog fabrikken fra sin far i 1973. Han kaldte virksomheden Vi-Ma Møbler.

I 1985 købte Vi-Ma Møbler dele af Johannes Bachs Møbelfabrik på Vindevej 68, hvor møbelpolstreer Poul Poulsen sad til leje i en del af bygningen.

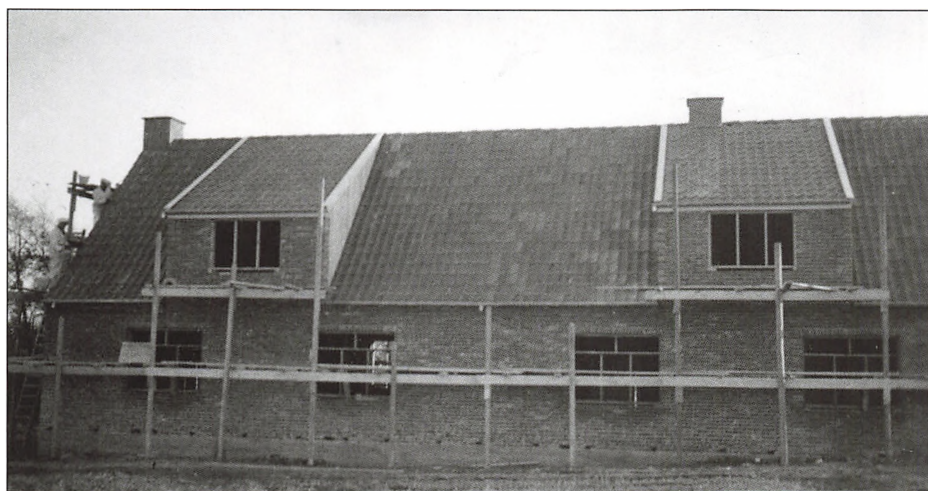
Vi-Ma eksporterede møbler til USA, gennem agentvirksomheden Taeifo Stil. Virksomheden fremstillede skriveborde og reolskabe i Skandinavisk design. Køberne i USA var typisk børn af skandinaviske indvandrere. Dollarkursen var dengang 12 kr., men faldt til 8 kr. og

Kontormøbler fra Vi-Ma ca. 1985.

senere til 5 kr. Så gik eksporten i stå. Salget fik en nedtur i 1988. Der blev også fremstillet bøgetræsmøbler til hjemmemarkedet.

Ejeren, Hans Jørgen Madsen, døde i 1995. Vi-Ma møbler fortsatte i to år med Martha Madsen og sønnen Christian som daglige ledere. Virksomheden stoppede i 1997. I 1984-85 havde den 10-12 ansatte.

Vinde Maskinsnedkeri under opførelse i 1937. Her startede snedkermester Christian Madsen samme år møbelproduktion.

Bachs Møbelfabrik, Vindevej 62

Johannes Bach startede som møbelfabrikant i 1945. Han stod i lære som møbelsnedker på Vinde Maskinsnedkeri ved Christian Madsen og på Vinde Møbelfabrik ved Ejler Kristensen. Johannes Bach fremstillede skriveborde, dækketøjsskabe, renæssanceskabe m.m. Fabrikken fremstillede også syrede egemøbler og spisestuestole. Sidst i 1970'erne havde den også en produktion af institutionsmøbler. Den eksporterede gennem Nordic Kraft i

Stole fra Johs. Bachs Møbelfabrik ca. 1975.

Snedkermester Johannes Bach på værkstedet, Vindevej 62, ca. 1945.

Canada. Cirka 75 procent af virksomhedens produktion gik til eksport.

Som underleverandører brugte Bachs Møbelfabrik Strib Formspænd og trædrejer Tage Jensen på Vindevej samt møbelpolstre Poul Poulsen. Virksomheden havde på et tidspunkt ca. 30 ansatte.

Fabrikken brændte den 6. december 1961. Den var genopbygget allerede i marts 1962

Møbelfabrikken blev delvis overtaget af svigersønnen Karl Martin Adamsen ca. 1982. Virksomheden stoppede i 1984. Bygningerne blev solgt, og Vinde Møbelfabrik brugte bygningerne som lager. I 1986 blev bygningerne overtaget af Vi-Ma møbler.

I 1961 nedbrændte Johs. Bachs Møbelfabrik, men en ny fabrik stod færdig få måneder senere. Her ses den nye fabrik, fotograferet fra luften 1963. Oven for fabrikken lå der på dette tidspunkt et gartneri.

Erik Jakobsens Møbelfabrik, Vindevej 68

Erik Jakobsen stod i lære hos Bachs Møbelfabrik først i 1960'erne og startede egen virksomhed på Vindevej 68 i 1964. Da Erik blev gift med Tove i 1967, kom hun med i virksomheden. Virksomheden udførte finearbejde som underleverandør, forretningsinventar, udstillingskabe, montre og møbler i syret eg. Den eksporterede møbler til USA gennem agentvirksomheden Interform Collection. På et tidspunkt havde Erik Jacobsen en leveringstid/ordremængde på 1,5 år. Virksomheden byggede til to til tre gange på Vindevej 68. Møbelfabrikken havde 18 ansatte inden udflytningen til Væselvej 2 i 1976. Her købte Erik Jakobsen DTMs bygninger (Dansk Transportmateriel) på Væselvej 2, mens bygningerne på Vindevej samme år blev solgt til Bachs Møbelfabrik. Virksomheden på Væselvej blev til Erik Jakobsens Møbelfabrik Aps. På Væselvej fremstilledes bl.a. møbler til hoteller i USA. Virksomheden blev solgt 1983.

Møbler i syret egetræ fra Erik Jakobsens Møbelfabrik ca. 1970.

brik Aps. På Væselvej fremstilledes bl.a. møbler til hoteller i USA. Virksomheden blev solgt 1983.

Erik Jakobsens Møbelfabrik, Vindevej 68, ca. 1970. Fabrikken var opført i to etager med lejlighed i den nederste etage, jf. tørresnorene til venstre!

Møbelpolstrer Poul Poulsen, Vindevej 66B

Poul Poulsen startede på Vindevej 66B den 13. maj 1971 sammen med sin kone, Irene. De udførte underleverandørarbejde/polsterarbejde for Erik Jakobsens Møbelfabrik, Bachs Møbelfabrik, Vinde Møbelfabrik og Skive Møbelfabrik på Godthåbsvej. Virksomheden havde lejemål på Vindevej 66 og senere på Vindevej 68. I 1982 fremstillede virksomheden alle de polstrede dele af de 1800 koncertstole til Århus Musikhus m.m.

Samme år flyttede virksomheden på Væselvej 134 i Egeris og byggede selv værksted i 1986 på Væselvej 62.

Virksomheden arbejder i dag med renovering af bevarelsesværdige antikke møbler og fremstilling af nyt inventar. Den fremstiller dele til hospitalssenge og renoverer designmøbler. Virksomheden udfører opgaver for Nationalmuseets konservatorer og arkitekter, også ved farvesætning, inden for et arbejdsområde, der omfatter slotte, herregårde og kirker m.m. Den fremstiller også ergonomiske sæder og rygge til kontorstole og kørestole.

Henning Lavesens Møbelfabrik, Margretevej 4

Henning Lavesen stod i lære på Højslev Møbelfabrik fra 1951 til 1954. Derefter arbejdede han som svend og startede egen virksomhed i 1959.

Henning Lavesen fremstillede arkitekttegnede møbler i teaktræ, reoler og kontormøbler samt blindstel for Erhart og Andersen i Nykøbing Mors. Da virksomheden var på sit højeste, havde han 10 ansatte. Derefter gik han ned på seks ansatte med to lærlinge og en arbejdsdreng. De fleste møbler gik til eksport. Han har også fremstillet møbler til Præsident Kennedy og Paven i Rom. Henning Lavesen fremstillede også prototyper for Bodilsen og Skive Møbelfabrik. Han stoppede i 2002.

Møbler fra Henning Lavesens Møbelfabrik ca. 1980.

Billedskærer og trædrejer Tage Jensen, T.J. Møbler Vindevej 9

Til slut vil jeg nævne Tage Jensen, trædrejer og billedskærer på Vindevej 9, der var underleverandør til flere af møbelfabrikkerne i Vinde. Tage Jensen kom i 1925 i lære hos billedskærmester Christian Camin, der havde værksted i Vestergade. Dengang var der seks billedskærmestre i Skive. Tage Jensen blev udlært i 1930 og arbejdede som svend hos Camin i nogle år, indtil han i 1937 begyndte for sig selv og fik værksted i Sallinggade. Han var gift med Erna, der var damefrisør i Nørregade 21. 1940'erne var en gylden tid for billedskærmestrene, fordi møbelmoden foreskrev, at der skulle være udskæringer på møbler, men i 1950'erne kom teaktræs-møblerne, og så var der ikke mere billedskærerarbejde indenfor møbelbranchen. Tage Jensen anskaffede i stedet i 1954 en drejebænk og kom til at lave bordben til bl.a. B&O's fjernsyn. I 1959 byggede han værksted på Vindevej 9. Her fremstillede han fra 1962 rokke stole og armstole. Trods sit meget svage syn var han i stand til at stå ved en drejebænk. Han følte sig frem med fingrene, når han skulle sætte træ i drejebænken, og følte på træets tykkelse. Han havde stor hjælp af sin kone, Erna,

Båndpudseren hos T.J. Møbler, Vindevej 9, i 1980.

Billedskærmester Tage Jensen, i fabrikken på Vindevej 9 i 1980.

som også passede kontorarbejdet. Han havde i sin storhedstid syv billedskærere ansat, deriblandt Kaj Kühn. Tage Jensen stoppede i 1980 p.g.a. sit svage syn. Han solgte virksomheden, der ud over ham havde en enkelt svend ansat, til trætekniker Bredo Stabell, der drev den videre nogle få år, hvorefter bygningen på Vindevej blev ombygget til ejerlejligheder.

Fabrikkerne

	Grundlagt	Nedlagt
Vinde Møbelfabrik	1922/1938	1989
Vi-Ma Møbler	1937	1997
Johs. Bach	1945	1984
Henning Lavesen	1959	2002
Erik Jakobsen	1964	
Poul Poulsen	1971	
Tage Jensen	1937	ca. 1985

Med tak for oplysningerne, som er givet af Tove og Erik Jacobsen, Martha Madsen, Lene Borg, Henning Lavesen, Inger og Karl Kristian Kristensen, Kirsten og Evald Olsen, Irene Poulsen og Niels Mortensen.

Hvem var hvor?

*Billedskærer, drejer Tage Jensen:
Sallinggade, Vindevej 9*

*Bachs Møbelfabrik:
Vindevej 64, 68*

*Vi Ma Møbler:
Vindevej 66, 64, 68*

*Erik Jakobsens Møbelfabrik:
Vindevej 68, Væselvej 2*

*Møbelpolstrer Poul Poulsen:
Vindevej 64a, 68a, Væselvej 134, 62*

*Vinde Møbelfabrik:
Dølbyvej 119, Bakkedraget 40*

*Lavesens Møbelfabrik:
Margrethevej 4*

*Bodilsen Furniture:
Bakkedraget 40*

Unge Møller

Af Vagn Krogh Christensen

1. Skive by night

Skive Jazzklub havde engang i begyndelsen af 70'erne et arrangement i kælderens på Dalgaskollegiet. Jeg kan ikke huske, hvem der spillede, men jeg kan huske en ranglet fyr i skovmandsskjorte med tykke briller og fedtet hår. Jeg fandt senere ud af, at han hed Benny Møller. Han må på det tidspunkt have været 15-16 år og gik på Højslev Skole i 9ende klasse. Men var nu ved at indtage Skive by, hvor han blev en meget kendt person i midtbyen de næste mange år. Benny gik i folk med træsko på, som man siger, han var formidabel til at komme ind på livet af folk, til at kommunikere med dem på en direkte og vedkommende måde. Han havde sans for humor og var noget af en skørtejæger. Det er ikke uden grund, at professor Jenkins har dediceret sit værk om Skive til Benny. Samme værk er i øvrigt også dediceret til Lars Svendsen, en anden af midtbyens prominente personligheder, som dog på mange områder var Bennys diametrale modsætning. De kunne ikke fordrage hinanden, hvad jeg oplevede på første hånd, engang vi foretog en fælles ekskursion til det nordtyske, egnen omkring Husum. På vej hjem begyndte de to at slå inde i bilen, hvor jeg var så uheldig at være chauffør. Jeg var nødt til at køre ind i en plantage i Midtjylland for, at de kunne få afviklet deres uoverensstemmelse. Lars kunne muligvis ikke lide intruders i midtbyen.

Men selv om Benny lidt efter lidt erobrede Skive, blev han aldrig skibonit, han glemte aldrig, at det var fra Højslev, han var. Han kunne af og til spørge: »Kommer du fra Skive, eller kommer du fra selve Højslev?« Bennys forældre Gustav og Yelva boede i Højslev på Søbyvej. Gustav arbejdede på Leca. Yelva var, så vidt jeg husker, hjemmeløbende. Han havde to søstre og en bror

og talte et udpræget højslevsk. Det rigsdanske bed ganske enkelt ikke på ham. Han talte glimrende engelsk. Fransk og tysk gik også an, men den lokale dialekt var gået ham i blodet.

Med bestået 9-klasseeksamen begyndte Benny på arbejdsmarkedet. Han fik plads som medhjælper på en fragtrute, som gik til Herning. Jeg kan ikke huske, hvad den faste chauffør hed, men Benny kunne kopiere hans adfærd og talemåder til perfektion. Han var virkelig god til at lure folks særheder af. Muligvis kunne Lars heller ikke lide *det*. Men Benny var og fik ord for at være en vittig hund. At han i sit indre også bar på dæmoner, gik senere op for mig og de folk, han omgav sig med. Han lærte hurtigt at komme på Højslev kro. Så det var klart, at værtshusmiljøet var hans rette element. Da han var færdig med at køre fragtrute, begyndte han at arbejde på byens suverænt bedste beværtning, Potten. Den havde Poul Markussen indrettet nogle år forinden i det gamle kommunale offentlige toilet på torvet. Det var derfor ganske naturligt, at det kom til at hedde Potten. En anden væsentlig grund til det karakteristiske navn var, at Poul havde hængt et utal af gamle porcelænspotter op under loftet i det lavloftede og hyggelige restaurationslokale. Serveringspersonalet var mestendels seminarieelever og skoleelever, og her blev Benny nu hyret som, viste det sig, en gigantisk publikumsmagnet. Luften omkring ham var ladet med vittigheder, og hvis det blev lidt for kedeligt, kunne han snuppe sin guitar og give et nummer til bedste. Repertoiret var ikke stort, men det var godt. Potten var og er vel endnu et fantastisk sted. I dagtimerne var kundekredsen revisorer, advokater og andre fra liberale erhverv og en enkelt gymnasielærer

måske. Efter skoletidens ophør tog skoleeleverne og lærerne over. For ikke at forglemme journalisterne fra Folkebladet. Over aften kom der rigtig gang i den, indtil klokken 01.00. Nogle gange var der musikalsk underholdning, men dans var der ikke plads til. Rigtig mange mennesker kendte hinanden i Skive på grund af Pottens åbne miljø. Og over det hele svævede Poul Pot, en tidligere ingeniør, som havde skudt den forretningsmæssige papegøje med sit nye værtshus.

2. HF

Efter et par år var Benny klar til næste trin i sin intellektuelle udvikling. Han meldte sig ind på HF. Han kom i en rigtig god klasse, og da han var ganske kvik, gik det i starten udmærket. Han havde en lille lejlighed i Frederiksgade, i øvrigt ved siden af Skide-Frederik, som han havde et godt forhold til. Helt symptomatisk for Benny, som på ingen måde led af fine fornemmelser. Han fort-

Benny Møller i Skive Anlæg 1978.

satte med at arbejde på Potten og med at føre sig frem i Skives natteliv. Her blev han udstyret med tilnavnet Tagkat, hvilket kræver en forklaring. I Skive var der flere med tilnavnet Kat. På havnen boede Havnekat, som var havnearbejder, han havde en søn der hed Lillekat. Oppe i byen boede der en, der hed Bykat. Da Benny engang i amourøs tilstand ved nattetide var kravlet op ad et nedløbsrør og ind til en eftertragtet ungmø, udstyrede Skæve-Per ham med tilnavnet Tagkat. Hvor længe navnet holdt sig, kan jeg ikke huske, for Benny var og blev nu engang Unge Møller. Og han var helt klart en damernes ven. Hans indledende scorereplik lød: »A er wild mæ dæ, ska vi diel en Valash?«

Vi kom i en periode på en nyskabelse i Skives værtshusmiljø. Nedenunder Hestestalden, som lå i Jyllands baggård i Adelgade, indrettede værten Ole ved hjælp af nogle gamle togsæder et musiksted, som han kaldte »Jyllandsekspressen«. Som fast trio spillede de to tilflyttede københavnere Lange-Svend og Skæve-Per. Hertil kom den lokale bassist Kasper Lund. Ofte kom der andre og spillede med. Jeg husker Søren Trut, som var en habil basunspiller. Og nogle gange kom helt fra København Bugivugi-Christian på besøg. Han sang og spillede guitar. Benny fik ved disse lejligheder sit repertoire fornyet. Der var hyggeligt på »Jyllandsekspressen«, men den kunne ikke betale sig i længden. Det var nok heller ikke nemt at konkurrere med Potten.

En gang om året var der Potteudflugt. Vi drog en flok på 10-12 stykker ned i Krabbesholm skov med madkurv og guitarer. Stamkunder og ansatte fra Potten. Der blev gjort holdt ved det gamle Rosenhøj, Udkigstårnet og Svanesøen. Poul Pot viste sin anerkendelse af projektet ved at komme med en kasse øl på et eller andet tidspunkt. Så steg stemningen til uanede højder. Om aftenen sluttede man selvfølgelig af på Potten.

Det er jo klart, at Bennys fremmøde og indsats led

skade ved hans natlige aktiviteter. Han måtte døje adskillige kammeratlige samtaler med studievejlederen og måtte endda stille på rektors kontor til dybsindige gennemgange af besværlighederne med at komme tidligt op om morgenen. Jens Lund skulle af ren medlidenhed have givet Benny den fidus at anbringe sit vækkeur i et emaljeret fad ved siden af sengen. Det gjorde Benny så. Desværre var effekten minimal. Han klarede pænt oprykningen til 2. HF, men ved juletid blev han smidt ud, eller som det hed dengang, overført til status som selvstuderende. Han fik så ikke SU, men hvad - han tjente masser af penge. Nu kunne han sove til middag, læse lidt om eftermiddagen og gå på arbejde om aftenen. Jeg tror nok, at Gustav og Yelva blev holdt i uvidenhed om tingenes tilstand. Så gode råd var dyre med henblik på sommerens eksamen. Men Unge Møller havde is i maven, gik op som selvstuderende og klarede

eksamen med bravour til den fastsatte tid. Det var ikke helt nemt, for man skal op i alle fag. Orienteringsfag som religion og historie gik det ikke så godt i, men i sprogfagene gik det strålende, specielt i engelsk gik det godt. Censoren, en ung adjunkt fra Slagelse Gymnasium, hvis navn er nærværende skriffs forfatter bekendt, var uforvarende aftenen før eksamen kommet ind på Potten i et anfald af kedsomhed. Den aften var jeg tilfældigvis gæst, og Benny var på arbejde. Jeg opdagede, hvem gymnasieadjunkten var, og formidlede kontakten til den kommende eksaminand. Det blev sent, men følgende dag mødtes de to drukbrødre igen ved det grønne bord. Censor sad ganske vist og småsov til eksaminators store utilfredshed, men han vågnede dog op, da karakteren skulle gives. Det blev et flot 10 tal. Dimissionen blev en triumf. Hans HF-eksamen var over middel. Gustav og Yelva opdagede ingenting. Benny blev foto-

Potteudflugt 1978. Benny står som nr. 2 fra venstre i bagerste række. Som nr. 3 i samme række ses en af de andre store personligheder, der prægede midtbyens liv i denne periode: Lærer Lars Svendsen.

graferet sammen med sin klasse som den normaleste ting i verden. Familiens ære var reddet, men hvad skulle han nu bruge sin nyslåede eksamen til.

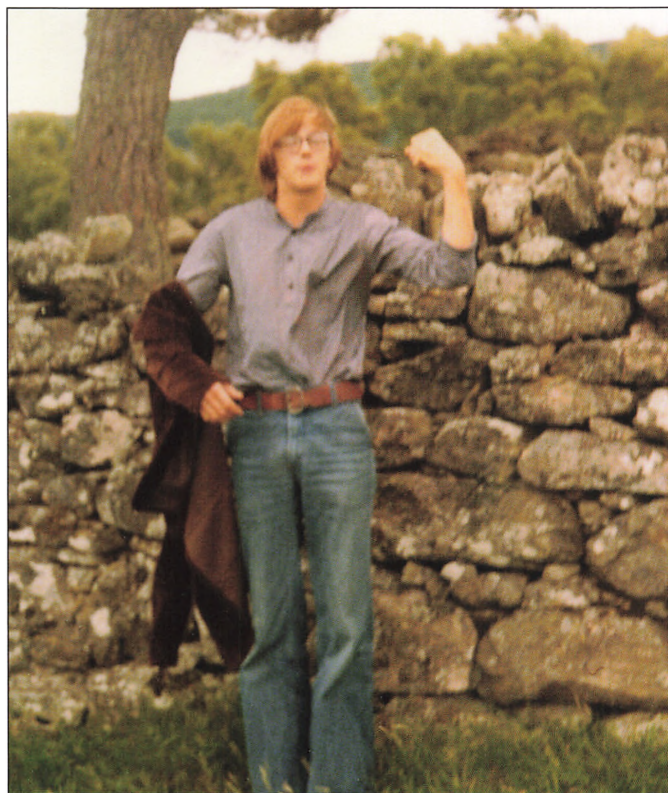
3. Whisky in the jar

Efter den veloverståede eksamen startede Benny op på Leca, hvor faderen havde arbejdet i en menneskealder. På Leca fremstillede man isolerende elementer både som blokke og i løs vægt. Jeg ved ikke, hvorfor han trak sig fra værtshusarbejdet, men har da gjort mig mine tanker. Måske kunne han godt tænke sig i en periode at skifte til selve Højslev, hvor kroen da altid var i nærheden, hvis man savnede godt selskab. Mors mad var også indenfor rækkevidde. Derudover var lønnen på Leca vist god. Fra denne periode husker jeg nogle gode sejlture til Fur. Bennys barndomskammerat Charlie, som egentlig hed Søren, havde en flot folkebåd liggende i Skive lystbådehavn. Når vejret var godt om sommeren, kunne de to gutter finde på at stille i min lejlighed med følgende ordre: »Pastor, hvis du skaffer godt vejr de næste par dage, giver vi en tur til Fur«. Det var vidunderlige ture. Ikke noget med at drikke umådeholdent undervejs. Men når vi nåede frem, blev der gået til strikkerne. På havnecafeteriaet hos værten, der hed Viggo, var der fest og glade dage. Her var der friske furboer, der kunne spille god musik. Der var dejlige damer og øl i stride strømme. Sådanne weekender kunne man leve på længe.

Til de mere stuerene aktiviteter var revyerne på Højslev kro. Jeg husker at Gustav, Yelva, Benny, jeg og min datter Tilde var til revy et par gange om sommeren. Vildt festligt. Bennys familie var virkelig fornøjelige at være sammen med.

I 79 traf vi den beslutning at tage en tur til Skotland i juli måned. Benny havde reddet sig en diskosprolaps på Leca, den skulle lige overstås først. Jeg mener, at han blev opereret. Men så tog vi også af sted. Jeg var i

besiddelse af en orangefarvet SAAB herregårdsmodel, en meget rummelig bil, hvor de sidste to rækker sæder kunne lægges ned, så der kunne sove to personer bagi. Så vi kunne altid sove der i en snæver vending. Vi tog færgen fra Esbjerg til Newcastle, så var vi allerede godt mod nord, og det var det vi ville. Op i det barske højland. Vores første overnatning var i Drumnadrochit ved bredden af Loch Ness, på et smukt hotel. I Skotland og i England med for resten lægger man vægt på hjemlighed. Det skal være som i eget hjem. Så vi følte os hjemme af alle livsens kræfter. Så meget, at en distingveret skotsk herre, der var helt uimodtagelig over for Bennys charme, bemærkede, at nu skulle vi vist snart til at videre. Selvom der på hotellet opholdt sig et par søde skotske sygeplejersker, kunne vi ikke sidde opfordringen overhørig. Vi drog mod nord. Og mod vest. Landskabet blev mere og mere øde, græsset grønnere og vejene smallere. Til sidst kom vi til et sted, kaldet Kyle of Lochalsh, hvorfra der gik en færge til Isle of Skye. Der tog vi over og tilbragte de næste 10 dage med en grundig turistresearch. Vi gennemtrawlede hele øen med henblik på erhvervsliv, historiske mindesmærker og destillerier, hvoraf der kun var et, men sikken et! Talisker i Carbost, et meget øde sted. Efter kenderes mening verdens mest velsmagende Whisky. På Skye var der også et slot, hjemstedet for klanen MacLeod. Og så var der en hovedstad, Portree, en fiskerby på et par tusind indbyggere. Så vidt vi kunne se, fangedes der mest hummere og rejer. Da vi havde penge nok, slog vi os ned på diverse hoteller både på landet og i hovedstaden. Her snakkede vi med andre residents, men også særdeles gerne med lokalbefolkningen. De havde spændende navne såsom Alastair MacAuley. Og de var naturligvis fiskere. Udover socialisering spillede vi masser af dart. Og så kom vi i gang med en systematisk gennemgang af flaskerne på hylderne bag baren. Der stod den skotske

Unge Møller i Skotland 1979.

stolthed maltwhiskyen i lange rækker. Vi ville smage på så mange single-malt mærker som muligt. Vi blev tidligt klare over, der var forskel på highland og lowland malt og ikke mindst blended og single malt whiskyer. Men der åbnede sig en helt ny verden, befolket med vidunderlige navne som Ardbeg, Lagavulin, Auchntoshan, Bruichladdich.

Efter et meget succesfyldt ophold på Skye vendte vi tilbage til fastlandet, og efter en afstikker til havnebyen Ullapool, hvorfra færgen gik til de ydre Hebrider, tog vi til Inverness, hvor vi blev nogle dage. Vi sluttede af i Falkirk, hvor Benny kendte en pige, som havde været au-pairpige i Skive. Han havde ikke været kæreste med

hende, og det var sådan set godt nok, for hun stod for at skulle giftes. Vi hilste på den heldige og tilbragte et par nætter hos Sheenas forældre, som lød efternavnet Fotheringham.

Vi måtte simpelthen have whisky med hjem. 12 forskellige flasker blev det til. Vi blev enige om at oprette en whiskyklub. Det var nok mest mit initiativ, men Benny var et trofast medlem, så længe klubben bestod.

4. Stavanger

Der gik en periode, hvor jeg ikke så Benny, så en dag dumpede der et brev ned i min postkasse. Afsender: B. Møller. Johan Thorsensgade 50, Stavanger, Norge. Hvad pokker! Hans diskosprolaps plagede ham åbenbart ikke mere, end at han havde søgt arbejde i Norge. Og ganske rigtigt. Han var blevet ansat på Rosenbergværftet i Stavanger, hvor man på dette tidspunkt var i gang med de enorme Statfjord-projekter, boreplatforme til den norske olieindustri. Der var tale om kæmpemæssige transportable højhuse på 8 etager, som blev anbragt på stålben ude i Nordsøen. Her var han via et dansk firma, der udlejede arbejdskraft, hyret sammen med mange andre danskere til at gøre en indsats i det norske. Lønnen var god, der blev stillet bolig til rådighed, men man var kun ansat periodevis, f.eks. et år ad gangen. Boligen var et parcelhus i et pænt kvarter i udkanten af Stavanger. De boede nogle stykker sammen. Blandt andet var der en fyr, som hed Vidar, også kaldet Løvenskjold. Han blev Bennys gode ven gennem det desværre alt for korte liv. Hans onkel var et eller andet inden for værftet og havde skaffet dem jobbet. Jeg og mine to døtre holdt ferie i Stavanger sommeren 80, en stor oplevelse. Vejret var sommerligt, og Benny viste rundt både på værftet og i den vestnorske omegn, som Stavanger lå plantet midt i. Vi badede på Sola strand, var oppe i fjeldet på en lokalitet, der hed Prekestolen, hvorfra der var et frit fald på 600 meter

ned til fjordens overflade, var på herregården Ledaal, hvor den norske forfatter Kielland havde boet. Og hyggede os naturligvis om aftenen i huset på Johan Thorsensgate. Selvom Benny var en rigtig værtshusørn, var han også et rigtigt familiemenneske, så pigerne og jeg havde en superb ferie. Da vi tog hjem til Danmark, nåede vi lige at hilse på Gustav og Yelva, som tog over som sommergæster ved vores afrejse. På spørgsmålet om, hvordan han syntes, det gik i Norge, svarede han: »Det skal nok gå med den norske olie, den svenske arbejdskraft og den danske know-how«. Sådan.

5. Oslo

Der gik så igen en periode, hvor jeg ikke hørte fra Benny, men pludseligt spredtes rygten, at han boede i Oslo. Kontrakten i Stavanger var udløbet, der var åbenbart blevet bygget nok boreplatforme for en tid. Men når olie er pumpet op fra havets bund, bliver det lavet til dieselolie og benzin, og sådan noget skal jo også sælges. Altså tog Møller til storbyen og fik arbejde på Norol-tanken i Dr. Maudsgate i centrum af Oslo. Her var han faktisk ansat en del år som en skattet medarbejder. Havde del i firmaets personalegoder og deltog i efteruddannelseskurser for de ansatte. Vidar var også flyttet til Oslo. Udover ham lærte Benny snart en bunke mennesker at kende. Mange af dem tørstige karle, der ikke just gjorde sig på de bonede gulve. Men han holdt fint balancen mellem at være boheme og skattet medarbejder. En stærkt medvirkende grund var, at det er hundedyrt at gå på værtshus i Norge. Så kunne han afreagere, når han af og til tog til Danmark. Ganske ofte medbragte han så en sværm af tørstige nordmænd, der huserede værtshusene i Skive midtby. Når han var hjemme, var det ofte i sammenhæng med whiskyklubbens halvårige møder. Ved disse møder blev der spist og drukket til den store guldmedalje. Hvert medlem skulle medbringe en single

Forfatteren og Benny i Stavanger 1980.

malt, som alle medlemmerne smagte på og bedømte efter et særligt ritual. Møller indlagde sig medlemmernes foragt ved engang at medbringe et mærke, »Scottish pride«, købt i al hast på Monopolet og som viste sig at være en blendet af værste skuffe. Den blev naturligvis dømt ude, men det blev Benny naturligvis ikke, man var vel gode tilgivende kristne.

I øvrigt havde Benny en kunstnerisk åre, som han fik afløb for i den legendariske norske Jazzklub Club 7. Her lavede han flere fremragende plakater til diverse arrangementer. De var virkelig gode, hans formningsundervisning var aldeles ikke gået til spilde! Gad vide, hvor restoplaget befinder sig?

Det var svært at få noget at bo i i Oslo, men det lykkedes Benny at erobre sig en lille etværelses 5-salslejlighed på en central plads i byen. I stueetagen var der meget praktisk indrettet et pizzeria, hvis man nu blev lidt brødflov. Så vidt jeg husker, var Benny ikke den sto-

re kok. Jeg besøgte ham flere gange i den lille lejlighed. Hvis man havde 3-4 dage til overs, kunne man ringe, om der var basis for et besøg. Hvis der var, var det med at komme til Frederikshavn i en fart. I Oslo turnerede vi så mellem forskellige musiksteder og almindelige pubber. Men gud hvor var det dyrt, så drikkeriet havde sin naturlige begrænsning. Men musikken var god og rigelig. Ved en enkelt lejlighed mødte jeg en af Bennys venner, en tysk ingeniør, som havde arbejdet ved olieindustrien. Han havde været norsk gift, men var nu skilt. En lille hyggelig fyr, som var i besiddelse af en Ford Mustang. Ham kørte vi rundt med en hel dag. Han viste sig senere at være ikke helt fin i kanten over for Benny. Han skulle tilbage til Tyskland og havde brug for penge. Benny, der var en god kammerat, tilbød at kautionere for et lån på 100.000 kr. Dem hævede Manfred og lod sig ikke siden se i Oslo og omegn. Jeg tror nok, at Benny hang på den gæld resten af sine levedage.

Men gæld eller ikke gæld - Benny købte bil. Ikke en Mustang, men en gammel Ford Transit. Den var rød og var i bagagerummet udstyret med en brugt sofa, som var betydeligt mere komfortabel end et normalt bilsæde. En herlig bil, som jeg fik lov til at låne, når jeg var på besøg.

Benny var gæstfriheden selv, ikke blot venner og venners koner, ja endog venners børn og svigerbørn åbnede han sine døre for. Min datter Tilde og hendes daværende mand havde dejlige dage i Oslo, en gang de var på gennemrejse. Jeg og min datter Ise, jeg og min kone Helle har nydt godt af hans gæstfrihed flere gange. Ikke mindst, når det drejede sig om de Norolske personalegoder. De ansatte kunne for billige penge leje skihytter. Disse lå forskellige steder i Norge, men den, som var den foretrukne, lå i Fagernes og havde det lokkende navn Bamsebu. Flere gange var vi på skitur i Fagernes og omegn. Nogle gange kørte vi i Transitten, andre gan-

ge var vi selv kørende. Hytten var en solid bjælkehytte af ældre model, hvilket betød at der ikke var badeværelse med varme installeret. Der var lokumsspand, hvis indhold holdtes flydende ved hjælp af kølervæske. Og spanden skulle somme tider tømmes i den fælles latrin på hyttegrunden. Skulle man bade, var det i gammeldags badekar eller i det stedlige svømmebad. Oftest foregik det nu i sneen udenfor. Benny var glimrende til at stå på ski. Han var i øvrigt også en udmærket svømmer. Sikkert Nr. Søby friluftsbads fortjeneste. Det første må han have lært i Norge. Løjperne omkring Bamsebu var ikke for svære til begyndere, og når man blev bedre, kunne man løbe ind i det løjpenet, der lå ikke langt væk fra hytten. Vores svendestykke var en tur til Lysebu, et dansk højfjeldshotel, som lå vel 25 km. borte.

Jeg ved ikke rigtig, men det var ligesom gæstfriheden tog af, da Benny begyndte at komme sammen med Heidi. Hun var såmænd en sød norsk pige, som var i færd med at tage en balletuddannelse. Hun og Benny beboede en større lejlighed nogle etager længere nede end Bennys gamle etværelses. Vi besøgte dem da, og de besøgte da os i vores hus i Skive flere gange, men Bennys mangel på kontrollerbarhed brød hun sig ikke helt om. Når hun skulle drille ham, kaldte hun ham Kaj. Han hed faktisk Kaj Benny Møller. Min datter Tilde kunne godt lugte lunt og omtalte altid Heidi som Citronen. Hvordan det endte med dem, ved jeg egentlig ikke.

5. Sicilien

Når Benny var hjemme fra Norge, gik det ikke stille af, som jeg før har omtalt. En mindeværdig begivenhed var hans 30-års fødselsdag, som blev holdt i Stårup forsamlingshus. Alt hvad der kunne krybe og gå, blev trommet sammen fra nær og fjern. Folk blev fragtet i bus fra Potten og til forsamlingshuset. Jeg vil tro, der var over 100 mennesker. En virkelig blandet skare fra Skives midtby,

Benny som skuespiller på Sicilien 1987.

hvor Benny var en slags ukronet konge. Og selvfølgelig familien. Og for en ordens skyld skal det nævnes, at Bugivugi-Kristian også var der, og Svend-Åge Smith-Olesens trio spillede. Jeg havde lavet en sang og Schack sang sin uforlignelige »My way«. What a party! Sange, underholdning og højt humør. Benny i en nøddeskal.

I slutningen af firserne mødte jeg Benny ved sommer-tid, hvor min kone og jeg var i færd med at forberede en tur til Sicilien for Dansk Fællesrejseforening. Han virkede lidt modløs, så vi opfordrede ham til at tage med på turen. Blandt andet for at gøre lidt gengæld for al den gæstfrihed, han havde vist os gennem årene. Han ville gerne med. Han ville gerne lære noget italiensk og havde altid interesseret sig for Mafiaen, og her kunne han nu komme den på nærmeste hold. Og fællesrejseforeningen bestod af hyggelige og sociale mennesker uden fine fornemmelser. Undervejs gjorde vi holdt i Firenze og Pompeji, hvad turen ikke blev ringere af. På Sicilien

boede vi på en campingplads ud til nordkysten af øen. Og da vi havde egen bus med, var der mulighed for ture hele øen rundt. Der var græske templer, normanniske borge, siciliansk dukketeater, grill og kølig vino om aftenen. En mindeværdig tur. Der var også en yngre fraskilt gymnasielærer, som Møller kunne prøve sin uforlignelige charme af på, uden at det dog blev til en varig forbindelse.

6. Skive by day

Da jeg i mine sidste år i Skive kommune slog mig ned i Bøstrup, var det ikke ofte at jeg så Unge Møller, men han flyttede tilbage til Højslevs nærhed. To gange med nogle års mellemrum traf jeg ham på seminariet. Helle og jeg havde altid syntes, at han ville være en fantastisk god lærer og opfordrede ham til at holde fast ved den gode ide. Men han holdt op, og sidenhen mødte vi ham i byen, og nu ernærede han sig ved at servere på et værts-

hus. Men da jeg boede langt fra byen og havde kone og ikke mindre end tre nye børn at tage vare på, kom jeg stort set aldrig på beværtning, så vore møder var korte og sporadiske og blev færre og færre. Jeg lagde godt nok mærke til, at hans moder Yelva var død og blevet begravet på Højslev kirkegård, men at Benny skulle følge så snart efter, strejfede aldrig min tanke. Men sent en aften ringede min gode kollega, Else Theill Sørensen, til mig og fortalte, hvad der var sket. Det var et chok. Men alligevel.

Der var rigtig mange til begravelsen i Højslev Kirke og ikke færre på Højslev Kro til efterfølgende mindesammenkomst.

Vinterglæder

Af Rud Kjems

Jeg husker endnu den fryd, det var at vågne op til en vinterhvid morgen efter en lang stribe grå og klamme januardage. Endnu inden gardinet var trukket fra, vidste jeg, at tingene havde forandret sig. Selvom solen endnu ikke var stået op, fornemmede jeg, at verden var blevet lysere, og da jeg kikkede ud, kunne jeg da også konstatere, at vejrguderne havde pyntet omgivelserne op med et tykt lag dejlig sne. Jeg gik i første klasse og skulle snart i skole. Vi boede i en lille lejlighed i huset på Havnvej 23. Det ligger på hjørnet af Hemmersvej og Havnvej, på hjørnet nærmest skoven. Det var min morfar, Hjalmar Kjems', hus, og han og mormor boede nedenunder.

Jeg var ellers svær at få ud af sengen en vinterdag. Det var så lunt og godt under dynen, og der var koldt i værelset. Jeg kom dog hurtigt ud af fjerene de dage, hvor sneen lå udenfor og lokkede med sine muligheder. Det hjalp også, at den dejlige duft af øllebrød nu lod sig ane. Jeg fik hurtigt tøjet på og stillede snart efter i det lille, lune køkken. Far og mor var for længst oppe, mens min søster Jette fortsat slumrede sødt. Hun havde endnu ikke nået den skolepligtige alder.

Som sædvanlig blev jeg sendt ned for at hente mælken. Den havde mælkemanden leveret på husets trappe længe før, jeg fik søvnen ud af øjnene. Den store mælkeflaske var kold at få i hånden. På særlig kolde vinterdage kunne det øverste af mælken være frosset, så mælken havde skubbet sig lidt ud af flasken og løftet kapslen. Mor havde aftenen før stillet de tomme mælkeflasker ud på trappen og i én af dem stukket en lille seddel, så mælkemanden kunne se, hvad vi skulle have næste dag. Vi fik altid sødmælk, rigtig sødmælk, hvor fløden havde

samlet sig øverst i flasken. Den hældte mor i flødekan- den. Så var der fløde til kaffen.

Mælkevognen var en hestevogn. Den store, sindige hest havde den vane, eller uvane, regelmæssigt at tømme sin blære, når vognen gjorde holdt udenfor vores hus. Og det var ikke så lidt, der kom ud af den blære. Jeg havde vænnet mig til lugten, som slet ikke var så slem endda, ja, lugten af hestetis var efterhånden blevet en naturlig bestanddel af morgenerne. Men denne morgen havde den jo tisset i sneen, og det så ikke så kønt ud. Den varme urin havde dannet en stor mørk plamage i sneen, der havde fået en gullig kant.

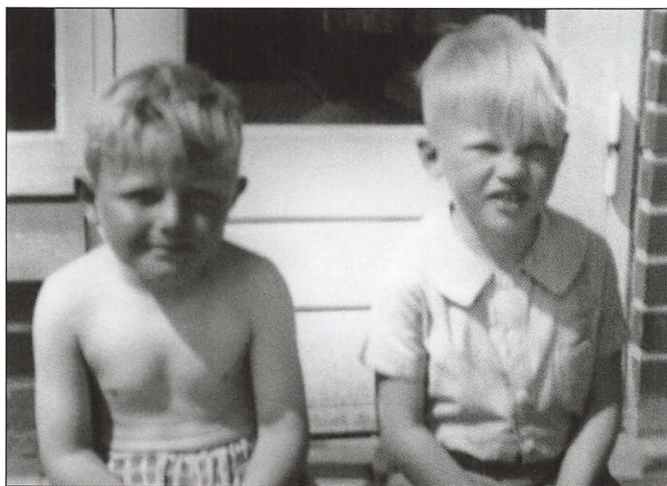
Snart var jeg igen oppe i lejligheden, hvor øllebrøden blev hældt op. Så kom der lidt af den kolde, friske mælk i og som prikken over i'et et gavmildt drys af sukker. Far, der var lærer på Søndre Skole, tømte sin kaffekop og rejste sig. Snart var han ude af døren og på vej til sit arbejde. Mor var hjemmegående som de fleste andre mødre på den tid. Jeg kikkede gentagne gange ud ad vinduet i spisestuen for at se, om min bedste ven, Knud Schrøder, var på trapperne. Vi fulgtes altid til og fra skole. Knud boede lidt henne ad Hemmersvej. Der var kun et hus imellem os.

Knud og jeg var næsten som brødre. Vi var født i juni 1941 med få timers mellemrum, og vore mødre havde ligget på den samme fødestue på Skive Sygehus. Vi havde fra vi var helt små været uadskillelige, og nu gik vi i den samme 1. klasse på Nordre Skole og sad ved samme bord. Knud var lille af størrelse, men solidt bygget og udstyret med et godt hoved - altid i godt humør og med et optimistisk syn på tilværelsen.

Knud var lidt tidligt på den. Også han havde med glæ-

de konstateret, at det var blevet »rigtig vinter«. Det tegnede til at blive en god dag. Ude på Havnevej var der allerede strøet sand, og de fleste husejere havde været ude og rydde fortovet. På hjørnet af Havnevej og Pors-højvej passerede vi købmand Mikkelsens kælderbutik, der nogle år senere rykkede op i stueplan - i den samme ejendom lidt længere oppe ad vejen. Der var aldrig sure miner, når mor gav mig en seddel i hånden og sendte mig op til købmand Mikkelsen. Han var et ualmindelig rart menneske, og man forlod aldrig butikken uden at have fået en karamel eller et bolsje.

Længere oppe ad Havnevej kastede Knud og jeg længselsfulde blikke over til Den Grønne Kiosk, som lå på hjørnet af Nørre Allé og Havnevej. Den var, så vidt jeg husker, lukket om vinteren. Om sommeren udsendte den en lokkende duft af hjemmelavede vaffer, og her kunne vi for 25 øre købe en rund ispind fra Rønbjerg is. Midlerne var små i efterkrigsårene, så det var så langt fra hver dag, der var råd til en sådan ødselhed.

Knud (tv) og jeg fotograferet i gården bag Knuds barndomshjem på Hemmersvej - sommeren 1947. Efter en uddannelse som maskinarbejder blev Knud ansat ved rederiet A.P. Møller-Mærsk, hvor han fik en flot karriere. Han døde desværre i en ret ung alder.

Nået op til krydset ved Nørreport kunne vi på den anden side af gaden se cykelhandler Christensens forretning. I det lille værksted, hvor det lugtede godt af olie og gummi, blev der med øvet hånd foretaget reparationer og lappet dæk. Ved siden af cykelforretningen lå Bryggeriet Thordal, hvorfra der altid sivede en vederkvægende duft af øl. Det skulle dog vare en del år, før Knud og jeg fik smag for det gode øl. I drengeårene gik det højt, hvis vi fik serveret en appelsinvand eller citronvand fra Thordal.

Efter at have krydset Resenvej var vi ud for den flittige maler, Mølgaard Andersens, hjørnevilla. Ham kendte vi udmærket, for han lod sig jævnligt se med sit staffeli - i én af byens smalle gader, ved åen, i skoven mm. Som jeg husker det, var han altid iklædt brun kittel og alpehue. Han var venlig overfor os børn og ville gerne bruge lidt tid på at fortælle om sit maleri.

Videre op ad Jyllandsgade. Nu nærmede vi os skolen og kunne se små og store elever strømme til fra alle kanter. Det friske vintervejr havde givet dem røde kinder og vågne øjne. Rundt omkring blev der udkæmpet sneboldkampe. De skulle helst være afviklet, før man nåede frem til skolen, for her var snebolde bandlyst. Lidt længere oppe ad Jyllandsgade kom Knud og jeg fordi huset, hvor fru Nielsen boede. Hun var syerske og god til at omsy tøj. Her kom jeg jævnligt med min mor. Fru Nielsen syede mig engang en dejlig, lun vinterfrakke af én af mors aflagte frakker. Hvor var jeg glad for den frakke! Der er vist ikke mange syersker, som i dag beskæftiger sig med omsyning. Nu køber man nyt og smider det gamle væk. Heldigvis er der dog mange, som afleverer det aflagte tøj i genbrugsbutikker. Her kan man for en billig penge finde tøj af fin kvalitet. Flere af mine skjorter er fundet i genbrugsbutikker.

Efter at have passeret fru Nielsens hus svingede Knud og jeg i flok med de andre op ad alléen, der førte op til

skolen. Ikke uden stolthed kan jeg afsløre, at den i dag bærer min morfars navn og hedder Hjalmar Kjems Allé. Fremme ved skolen kunne vi se, at elever flere steder i skolegården var travlt optaget af at lave glidebaner. I løbet af skoledagen blev de længere og længere og mere og mere glatte. Når vi mødte i skolen næste dag, var glidebanerne som regel ramt af hærværk. Det var pedellens værk. Lærerne havde nok været bange for at gå og falde på de glatte baner og beordret pedellen til at strø aske eller sand på dem.

Så ringede det ind, og snart sad vi bænket i det varme klasseværelse. De første to år havde vi i de fleste timer to ældre lærerinder, frøken Breum og frøken Christensen. Begge var dygtige og styrede klassen med en kærlig, men fast hånd. De kunne godt skrue bissen på, især frk. Christensen, hvis en elev havde gjort sig utilbenv. Så kunne vedkommende risikere at blive kaldt op til katederet og få besked på at anbringe sin hånd på bordpladen med håndfladen nedad. Dernæst fandt lærerinden sin tunge trælineal frem fra skuffen og gav én et rap over fingrene. Det gjorde ondt.

Knud og jeg var lidt fraværende. Vi havde tankerne andre steder. Det var ikke regneopgaver og staveord, vi havde i hovedet. Vi så frem til at skoledagen fik en ende, så vi kunne komme hjem og finde slæderne frem.

Da det langt om længe ringede ud efter sidste time, kunne det ikke gå hurtigt nok med at komme hjem. Det pæne skoletøj blev skiftet ud med hverdagstøjet, der stort set var magen til, men lidt mere aflægs: plusfour, sportsstrømper og uden på dem skisokker, skjorte, en varm trøje, en solid vinterjakke, halstørklæde, vanter og hue. Bortset fra bukserne, skjorten og jakken havde mor selv strikket tingene. Det var hun rigtig ferm til, og mine trøjer var altid udført i flotte mønstre. Endelig kom jeg så i skistøvlerne, som selv i hård frost formåede at holde fødderne varme. Kun få børn havde skistøvler, der var

Her ses jeg i haven ved huset på Havnevej med min kære slæde. Året er 1949. Netop på det tidspunkt var bakken ved muremester Sørensen's hus ved at miste sin fortryllelse, og snart efter blev den lille bakke opgivet til fordel for de større udfordringer i Krabbesholm Skov.

ret dyre. De fleste måtte klare sig med gummistøvler, og så kunne man let risikere at komme til at fryse fødderne.

Da Knud og jeg havde fundet slæderne frem, begav vi os hen ad Hemmersvej til den lille markvej, der umiddelbart nord for »muremester Sørensen's hus« (Hemmersvej 24) fører ned til engen. Her passerer den broen over »sygehusbækken« og leder frem til den lille skov, som ligger her. Skoven, hvor vi både tumlede os sommer og vinter, er i dag kun en skygge af sig selv og meget mindre end dengang. Muremester Sørensen's

hus, der dengang var det sidste på vejen, grænsede op til gårdejer Johnsens marker. De første 20-30 meter af den lille markvej udgjorde vores slædebane. Det var langt fra nogen imponerende bakke, men stor nok til os dengang. Her holdt vi mindre børn på Hemmersvej til, når det var slædeføre. Pigerne sad som regel overskrævs på slæden og styrede med fødderne. Vi drenge var mere seje, syntes vi da selv. Vi lå på maven og styrede med fødderne. Selvfølgelig skulle vi vise os overfor pigerne - ved at sidde på slæden med ryggen mod køreretningen eller ved at stå op under nedfarten. Begge dele har sikkert virket mere kluntet end imponerende! At vaske pigerne var en del af samværet. De protesterede selvfølgelig højt, men kunne dårligt skjule, at det egentlige behagede dem at være lidt i centrum.

Suse ned ad bakken, traske op igen med slæden på slæb, suse ned ad bakken osv. Tiden fløj af sted og mørket begyndte at falde på. Det var på tide at begive sig hjemad. Nu blev det mærkbart, at kulden på forræderisk vis havde sneget sig ind i kroppen og gjort lemmerne stive. Hjemme igen stak det lidt i ansigt og hænder, før varmen fik overtaget og et saligt velvære indfandt sig. Helt perfekt var det, hvis mor havde en varm kop kakao parat. Efter aftensmaden tog trætheden snart overhånd, og søvnen havde ikke svært ved at indfinde sig, når det blev sengetid.

STØRRE KÆLKEBAKKER

Da min morfar flyttede til Skive i 1901, udgik byens mest populære slædebakke fra møllen, som engang stod omtrent der, hvor Møllegården i dag ligger. Fra møllen gik det i susende fart ned ad den stejle skråning mod ådalen, og færden sluttede et godt stykke ude på den islagte eng. Bakken måtte opgives, da et nyt kvarter begyndte at skyde frem ved Frederiksdals Allé.

I 1901 var Krabbesholm Skov ikke tilgængelig for

offentligheden. Her var ellers gode muligheder for både slædekørere og skiløbere. Skoven var privat og ejet af godsejeren på Krabbesholm. I forståelse med godsejeren var der etableret en skovforening, hvis medlemmer fik udleveret en nøgle, der kunne åbne de låger, som dengang spærrede indgangene til skoven. Medlemmerne betalte et årligt kontingent. Det havde de færreste folk i byen råd til, så skovforeningen hentede især sine medlemmer blandt det bedre borgerskab. Nogle af medlemmerne har uden tvivl dyrket vinteridræt i skoven. De har dog ikke haft de allerbedste betingelser, da skoven dengang var noget tilgroet.

I 1906 købte Skive Kommune Krabbesholm med skoven og havnen af den daværende ejer, jægermester Rosen, mens jorderne overtoges af et konsortium med henblik på udstykning. Krabbesholms hovedbygning blev senere solgt billigt og omdannet til højskole. Ved samme lejlighed købte kommunen skovpavillionen Rosenhøj, som tilhørte skovforeningen. Nu kunne alle skibonitter kvit og frit rekreere sig i skoven.

Jeg husker tydeligt fra min drengetid, hvordan en strøm af mennesker, ofte familier med børn, på varme sommersøndage vandrede ned ad Havnevej mod skoven. I forbindelse med en sådan udflugt lagde man ofte vejen forbi den lille iskiosk i skovbrynet på hjørnet af Havnevej og Svanedamsvej. Så fandt faderen pungen frem, og der vankede en ispind til børnene. En lignende strøm af mennesker på vej ned ad Havnevej kunne iagttages på vintersøndage med slæde- og skiføre. Folk kom trækkende med slæder af alle størrelser eller kom vandrede med ski og skistave på nakken.

Da kongeparret i 1908 besøgte Skive, blev der til dronningens ære udhugget en ny vej i skoven, Dronning Louises Vej, i skovens sydvestlige hjørne. Efter at boligbyggeri havde spoleret Møllebakken, blev Dronning Louises Vej byens foretrukne kælkebakke. Helt ufarlig

*Et selskab med hund og slæde på Rosens Eng i 1930'erne. Takket være Foreningen Vinteridrættens indsats var der her fine forhold for skøjteløberne, når frosten satte ind. Fotoet viser en del af det område, der i dag er Skive Stadion. Bag træerne i baggrunden gemmer Havnevej sig.
Foto: Skive Byhistoriske Arkiv.*

var den ikke, for mod slutningen løb den over den smalle bro over Skovbækken, og slæderne havde så megen fart på, at de af til endte ude på den ret trafikerede Havnevej. Problematisk var det også, at der på det sværeste sted stod flere store træer tæt op mod banen. Mest udsat var de mange tilskuere, der ofte placerede sig der, hvor farten var størst.

De første årtier af 1900-tallet havde vintersporten i Skive for alvor vind i sejlene. Det medførte bl.a., at min morfar sammen med andre interesserede i 1929 oprettede foreningen »Vinteridrættens«, hvis formål var at forbedre mulighederne for både slædekørsel, skiløb og skøjteløb. Det lykkedes foreningen at få kommunen til at sætte en række initiativer i gang. I skoven blev der

anlagt nye stier, der om vinteren blev til fine skiløjper, og slædebanen på Dronning Louises Vej blev gjort sikrere, idet flere af de »farlige« træer blev fældet. Endelig blev der ved opdæmning på Rosens Eng anlagt en skøjtebane.

Da jeg blev 10-11 år gammel, var kælkebanen ved murermester Sørensen's hus ikke længere attraktiv. Nu gjaldt det de udfordrende bakker i Krabbesholm Skov, hvor Dronning Louises Vej i 1950'erne fortsat var ungdommens foretrukne kælkebane. På de store slædedage var banen tæt befærdet af små og store slæder, og mange af byens borgere var mødt op for at følge ungdommens udfoldelser. Det havde en vis dramatisk effekt, når de store kasseslæder med fire- eller fem-mands besæt-

ning kom buldrende ned ad bakken. Slæderne var hjemmelavede, og bortset fra jernmederne var de helt af træ. Køerne sad tæt sammen med de strakte ben oppe på den brede slæde. Bageste mand styrede slæden med en 3-4 meter lange styrestang.

Kasseslæderne var bygget af de større drenge og unge mænd. Vi smådrenge kunne som regel sikre os en plads blandt mandskabet, hvis vi hjalp med at trække slæden op eller påtog os at bære den lange styrestang. Så vidt jeg husker, skete det en gang imellem, at slæderne startede helt oppe ved kolonihaverne, hvorfra det stort set gik lige ud hele vejen ned. Oftest foregik starten dog et langt stykke oppe ad den skovvej, der fra Dronning Louises Vej førte op til det gamle Rosenhøj. Der var god fart på, når de tungtlastede kasseslæder nåede ned til Dronning Louises Vej og skulle dreje til venstre. Så kunne det hænde, at en slæde kom ud af kontrol og kørte af banen. Så måtte tilskuerne hurtigt tage benene på nakken. Foreningen »Vinteridrætten« havde som nævnt fået fjernet flere farlige træer, men der var jo nok af træer lidt væk fra svinget, og det skete, at en vildfaren slæde torpederede et træ i fuld fart. Det kunne give en hel del knubs, men jeg mindes ikke at have oplevet mere alvorlige ulykker.

Udover reguleringen af Dronning Louises Vej og etableringer af gode løjper havde »Vinteridrætten« også stået bag anlæggelsen af en helt ny slædebane, som også var populær, da jeg var dreng. Den startede ved Ørnereiden lidt nord for den gamle sandgrav. Herfra løb den østpå ned gennem skoven og endte lidt nord for Krabbesholm. På det første stykke af bakken gik det ret stejlt nedefter. Derefter kom der et ret skarpt venstresving, som dog ikke var så vanskeligt, da man ved anlæggelsen af banen havde givet svinget en god hældning. Ved udgangen af svinget var farten på sit højeste, hvorefter bakken fladede ud. Der var dog fortsat så meget fart på,

at slæden under optimale forhold kunne krydse Strandvejen og ende ude på fjordisen.

ET FEJLSKUD

Da jeg i begyndelsen af 1950'erne startede i mellem- og realskolen, var det på Søndre Skole. Først nogle år senere fik Nordre Skole sin egen mellem- og realskole. Flytningen til Søndre Skole havde det minus, at min far arbejdede der og ofte blev brugt som gårdvagt. Jeg husker, at han nogle gange gik gårdvagt sammen med lærer Søndergård. De var begge høje af statur og optrådte med et vist pondus, så de havde ikke svært ved at sikre freden i skolegården. Når far var gårdvagt, holdt jeg lidt lav profil. Jeg var hverken værre eller bedre end andre drenge i den alder, og det skete da af og til, at jeg forbrød mig mod skolens regler. Det blev som regel straffet med en eftersidning eller en lussing. Jeg foretrak det sidste, for så var regnskabet gjort op med det samme. Kun et par gange var jeg ude for, at mine lærere sladrede til min far, hvis jeg havde været lidt uartig. Så faldt der også brænde ned, når jeg kom hjem. Jeg fik med andre ord dobbelt straf.

Sneboldkampe var selvfølgelig også forbudt på Søndre Skole, men skolegården var så stor, at gårdvagten ikke kunne overvåge samtlige kroge på én gang, og når vagten var ude af syne, var luften med et fuld af snebolde. Barndommens bedste glidebaner oplevede jeg på Søndre Skole - i skolegårdens nordøstlige hjørne, hvor terrænet falder lidt. Ikke så sjældent skete det, at én af gårdvagterne påtog sig at styre begivenhederne. Han sørgede for, at både store og små fik sig en glidetur, og at det hele foregik i god orden. Så vidt jeg husker, blev der også på Søndre Skole strøet sand eller aske på glidebanerne efter skoletid. Det tog pedel Schønning sig af. Ham havde vi stor respekt for. Han havde et godt tag på os børn og lod tit falde et venligt ord.

Søndre Skole var en stor skole, men rådede kun over et sløjdlokale. Det betød, at nogle af sløjdholdene måtte vandre over på Nordre Skole og benytte sløjdlokalet der. Det oplevede jeg et år. Et sløjdhold bestod som regel af drengene fra to forskellige klasser. Det gik ikke lydløst af, når vi bevægede os gennem byen på vej til Nordre Skole, og enkelte drengestreger kastede turene da også af sig. Jeg mindes især en vinterdag, hvor tøsneen havde lagt sig tykt i byens gader. Knap havde vi forladt Søndre Skole, før en intens sneboldkamp med drengene fra den anden klasse var i gang. Vi fulgte altid samme rute: hen ad Asylgade og ned ad Frederiksgade, hvor vi drejede ind i smøgen, der fører om til Sallinggade. Herfra videre gennem smøgen til Thomsensgade. Endelig gennem Thorupsgade til Jyllandsgade, og herfra op gennem alléen til skolen.

Sneboldkampen var langt fra stilnet af, da vi nærmede os Nordre Skole. Da vi var nået lidt op ad Jyllandsgade, indledtes en stillingskrig. Vi stod på den sydlige side af gaden og overdængede fjenden på det modsatte fortov, og de gav godt igen. En af drengene råbte pludselig, at vi vist skulle skynde os, hvis vi skulle undgå at komme for sent. Det medførte, at skyderiet næsten ophørte. Jeg besluttede dog at udnytte en sidste chance for at få ram på fjenden. Af al kraft sendte jeg en snebold af sted. Drengene på det modsatte fortov nåede at dukke sig, og snebolden fortsatte ind i villahaven bagved og fremkaldte en klirren, der ikke var til at tage fejl af. Et af villaens kældervinduer var sat ud af spillet.

De fleste af drengene stak nu halen mellem benene og spurtede op mod skolen. »Jeg går ind og melder mig!«, sagde jeg til de tilbageblevne, der vist så lidt overraskede ud. Jeg gik op til villaens hoveddør og ringede på. En venligt udseende ældre mand lukkede op og spurgte: »Hvad vil du, min dreng?« Jeg fortalte så, at jeg var kommet til at knalde et kældervindue og tilføjede hur-

Min debut som skiløber i 1946. Fotoet er taget på Hemmersvej - ud for vores hus. Skiene havde min morbror Aksel lavet som ung. De var så store og tunge, at jeg snart opgav dem og holdt mig til slæden. 5-6 år senere fik jeg i julegave et par ski af passende størrelse, og så blev slæden sat i stald.

tigt: »Min far skal nok betale.« Den ældre mand gik nu med udenfor, og sammen besigtigede vi skaden. »Ja,« indrømmede han, »der er godt nok ikke meget rude til-

bage. Hvordan gik det til?» Jeg fortalte ham uden omsvøb, hvad der var passeret. »Jo, drenge er jo drenge,« svarede han: »Det er, hvad der sker, men det var jo ikke din mening at ødelægge noget.« Det kunne jeg kun give ham ret i og var lettet over, at han havde taget det så pænt. Andre steder var der sikkert vanket en lussing. »Jeg er glad for, at du meldte dig og ikke bare stak af«, sagde han. »Kom nu med indenfor, så er jeg sikker på, at min kone vil finde en småkage til dig.« Han ville ikke høre tale om, at min far skulle betale ruden, men ville da gerne vide, hvem min far var. »Nå, du er søn af Arne Rasmussen nede på Havnevej. Ham kender jeg skam godt.« Snart efter var jeg ude på gaden igen med en småkage i hånden og yderligere et par stykker i lommen. Hvis jeg ikke tog helt fejl, så anede jeg i mine kammeraters øjne en vis respekt for den måde, jeg havde håndteret uheldet på.

Vi nåede vist lige at komme op på Nordre Skole, før det ringede ind. Vores sløjdlærer var Chresten Damgaard Møller, der bortset fra enkelte sløjdtimer på Nordre Skole havde sit virke på Søndre Skole. Damgaard Møller var en tæt, bredskuldret mand i sin bedste alder. Som ung havde han været en glimrende atlet - en karriere, som vist toppede med et jysk mesterskab i kuglestød. Damgaard Møller slog en prober næve, og der gik fragsagn om hans lussingers tyngde og præcision. Hos enkelte af vore lærere sad hænderne lidt løst. De havde en forventning om at kunne tæve lidt lærdom og takt og tone ind i vore små hoveder. Damgaard Møller hørte ikke til dem. Han slog yderst sjældent. Det behøvede han ikke, for han havde ikke det mindste besvær med at styre sine klasser. Kun én gang så jeg ham affyre en lussing og kunne konstatere, at rygterne om lussingernes præcision og tyngde ikke havde været overdrevne. Vi holdt af Damgaard Møller, der var en dygtig lærer og i besiddelse af tre egenskaber, som vist de fleste elever

sætter pris på. Han bar ikke nag. Når han havde givet en elev en skideballe, så var der ingen sure miner bagefter. Og så var han retfærdig. Han gav ikke børn fra velhavende hjem længere snor end børn fra arbejderhjem, hvad andre lærere godt kunne finde på. Endelig var han stort set altid veloplagt og i godt humør.

Længe efter episoden med det knuste vindue fortalte far mig, at den venlige ældre mand var en pensioneret lærer, Åge Pedersen. Ham havde far været kollega med på Søndre Skole en del år, og de var blevet gode venner. Åge Pedersen fortalte far om den knuste rude og roste min optræden. Det har uden tvivl passet min far, for der dukkede af og til folk op derhjemme, som kom for at beklage min opførsel. Det kunne ske, hvis jeg sammen med mine venner havde været inde i én af haverne for at smage på de modne æbler eller havde forset mig på en nabos jordbærbed.

»A SKI SKOV«

Da jeg var 13-14 år blev slæden sat i stald. Den var ikke så interessant mere. Jeg havde i julegave fået et par ski af mine forældre, der begge var skiløbere, og jeg fandt hurtigt ud af, at skiløb var mere udfordrende og spændende end slædekørsel. Og jeg skulle ikke kikke langt efter gode løjper. Hvis Havnevej ikke var ryddet for sne, spændte jeg skiene på hjemmefra. Så gik turen ned ad Havnevej, og snart var jeg fremme ved Dronning Louises Vej og kunne løbe ind i skoven, der var et rent eldorado for skiløbere.

Mine ski var ret korte, hvilket passede fint i et terræn, hvor træer og buske stod tæt, og hvor det hele tiden gik op og ned. Skiene havde hælbindinger, og når jeg havde fået skistøvlerne låst fast, så blev de siddende. Så heldige var de af mine venner, der måtte klare sig med gummistøvler, ikke. Gummistøvlerne havde nemlig en tendens til at smutte ud af bindingerne. Vi smurte skiene

med stearin eller paraffin, hvad enten det var frostvej eller tøj. Hvis det var tøj, og smøringen blev slidt af, så sneen satte sig fast under skiene, var der ikke andet at gøre, end at tage skiene af og skrabe sneen væk. Så fik skiene en ny gang smøring. Til det formål havde vi altid en stump stearin i lommen. Vi brugte sjældent skistave, men formåede alligevel at komme rask af sted.

»A ski skov«, som det hedder i overskriften, var et råb, der ofte gjaldede i skoven på de store ski- og slædedage. Det ikke umiddelbart forståelige udtryk blev brugt, når man på ski kom susende ned ad bakken og fik øje på en mere langsomt løbende skiløber foran sig på løjpen. Budskabet var, at denne hurtigst muligt skulle bevæge sig væk fra løjpen, hvis han eller hun ville undgå at blive kørt ned bagfra. Mon ikke også slædekørerne brugte det samme råb?

Man kunne vælge at løbe langrend i skoven, hvor lige, brede gange vekslede med smalle, krogede stier. Snart gik det opad, og snart gik det nedad i den kuperede skov, der udfordrede løbernes tekniske færdigheder. Man kunne også vælge at løbe »off pist«, som det hedder i skisproget. Så forlod man stierne og måtte trampe sig gennem høj sne, forcere dybe grøfter med frosne vandløb i bunden og trænge sig gennem tætte buskadser. Var man mere stemt for det alpine, så var mulighederne også på det felt rige. Det mest populære sted i skoven var nok Ørnereden, en større dalsænkning lidt nord for den gamle sandgrav. Her var der på sænkningens tre sider stejle løjper ned mod dalens bund. Her fik man virkelig fart i skiene.

Det var sjældent, vi kom galt af sted, selvom der jo er en vis risiko forbundet med at dyrke »styrtløb« mellem mange træer. Jeg erindrer kun én alvorlig ulykke. Den fandt netop sted i Ørnereden. En dreng var i fuld fart på vej ned ad én af de stejleste løjper. En af hans kammerater ville lave sjov med ham og havde gemt sig bag et

tykt træ tæt ved løjpen længere nede. Pludselig stak han den ene ski ud over løjpen. Det var hans hensigt at trække den til sig i sidste øjeblik, men det nåede han ikke. I fuld fart ramte skiløberen kammeratens ski, blev slået ud af kurs og bankede hovedet ind i et stort træ lidt længere nede. Den lyd, det frembragte, vil jeg nødig opleve igen. Den forulykkede dreng lå livløs for foden af træet – lige så hvid i ansigtet som sneen. Der blev hurtigt sendt et par drenge om på Skovbakken for at tilkalde hjælp, og ikke længe efter hørte vi i det fjerne et udrykningshorn. Ambulancen kunne jo ikke komme ned i Ørnereden, og så vidt jeg husker, blev den stakkels dreng hentet på en kasseslæde. Hvorvidt han fik mén af ulykken, ved jeg ikke, men jeg erindrer tydeligt den alvor, den forårsagede blandt os drenge.

Der var selvfølgelig mange andre udfordrende bakker rundt om i skoven. En af de mere særprægede var trapperne foran det gamle Rosenhøj, som ikke eksisterer længere. Rosenhøj, som var en sommerrestaurant, lå et stykke oppe i skoven ud mod Havnevej, omtrent midtvejs mellem Dronning Louises Vej og Svanedamsvej. Skiløberne startede oppe fra Rosenhøj. Såvidt jeg husker, gik det først ned over en lille stejl skråning og dernæst ned over det første store og brede trappeparti. Så kom et fladt stykke, hvorefter det mindre trappeparti passeredes og til sidst broen over Skovbækken. Det klaprede godt i skiene ned over de mange trappepartier.

Også slædekørerne brugte af og til trapperne ved Rosenhøj, og det kunne der godt komme småskærmydsler ud af. Skiløberne var i det hele taget utilfredse, hvis slædekørerne formastede sig til at bruge de løjper, skiløberne anså for deres. Det var heller ikke ubetydelige skader, et par smalle slædemeder kunne forvolde i et vel indkørt skispor, for mederne skar sig gennem sneen og hvirvlede de underliggende visne blade op. I sådanne situationer kunne skiløberne godt hidse sig lidt op. De

havde helt glemt, at de få år tidligere selv havde været i slædekørers rolle.

LEGEN PÅ DEN BLANKE IS

Min morfar var livet igennem en ivrig skøjteløber, og da han de første årtier af 1900-tallet viste sine færdigheder på de islagte enge i ådalen, blev han betragtet som Skiveegnens bedste skøjteløber. Det gav somme tider omtale i aviserne, og nedenstående vers blev bragt i Skive Folkeblad i slutningen af 1920'erne:

*Du blanke Is på Rosens Eng,
du Sol fra Klare Himmel,
du gamle raske Skivedreng,
af Glæde er jeg svimmel.
Med Frydeskrig og Glædesskraal
jeg over Isen danser.
Det lyner fra min Skøjtes Staal,
og intet Farten standser.*

*Du højt besungne Karup Aa
(lad England prise Themsen!),
i gaar paa Rosens Eng du saa
den flotte Løber Kjemsens.
Han er nok første Klasse a,
og b er Frøken Stilling,
og c vort Byraad; thi det ga'
os denne Isbevilling.*

Den omtalte »isbevilling« var et resultat af foreningen »Vinteridrættens« arbejde. Foreningen havde nemlig fået kommunen til at lave en opdæmning af vandet på Rosens Eng, så der i frostperioder skabtes en stor skøjtebane, der tilmed havde elektrisk belysning om aftenen. »Vinteridrættens« eksisterede i øvrigt frem til 1945. De kaotiske forhold under besættelsen havde medført en betydelig afgang fra foreningen, og den 27. januar 1945 samledes de sidste medlemmer, heriblandt min morfar, på Hotel Royal, hvor det besluttedes at opløse forenin-

I mine drengeår stod vandet altid højt om vinteren på engene i ådalen syd for byen. Når frosten satte ind, forvandlede engene til kæmpemæssige skøjtebaner. I sådanne perioder skyndte jeg mig hjem fra skole og byttede skoletasken ud med mine skøjter. Så af sted, ned på isen, hvor udfoldelserne først stoppede, når mørket faldt på. Fotoet viser skøjteløbere på isen ved Frederiksdals Alle midt i 1950'erne. Skive Byhistoriske Arkiv.

gen og overgive dens formue til Skive Idrætsklub. Paradoksalt nok foregik det, mens en voldsom snestorm rasede udenfor.

Jeg fik ret tidligt mit første par skøjter. De var af den slags, som med en nøgle spændes fast på skistøvlerne. Morfar havde naturligvis rigtige kunstskejter. Jeg erindringer tydeligt, at morfar og jeg vandrede ned i skoven for at løbe på Svanedammen. Her var forholdene ideelle, når nyisen efter en nats hård frost havde lagt sig på dammen. Når vi var nået frem til Svanedammen, kravlede vi over gærdet på dens nordside og satte os ved bredden og fik skøjterne på. Takket være den mørke, mudrede bund fik isens overflade samme smukke karakter som blank mahogni. Her lærte morfar mig at løbe på skøjter – at lave herresving, løbe baglæns, lave ottetaller mm. Hvis isen var bedre på engene ved Liselund eller Frederiksdals Allé, så søgte vi derned. Her kunne det ligefrem vrimle med skøjteløbere. Det hændte også, at vi løb på fjorden, selvom isen her er mere ujævn. Til gengæld fik vi så en naturoplevelse ud af det. Glæden ved at løbe rundt ude midt på fjorden en vinterdag i glitrende solskin kan slet ikke beskrives.

Vi lagde ud fra Skive med soveposer og proviant på kasseslæden - og god vind i sejlet. Kombinationen af frostgrader og kraftig blæst betød, at vi var noget udasede og forfrosne, da vi nåede frem til Hagensborg. Her fik vi hurtigt tændt op i pejsen, og snart bredte varmen sig og »tøede« os op. Ren hygge!

Da jeg blev lidt ældre, blev skøjteturene med morfar færre. Nu var jeg mere opsat på at være sammen med vennerne på isen, hvor vi især forlystede os med ishockey. Morfar vedblev dog med at løbe på skøjter, men nu sammen med mine yngre søstre. Han fortsatte, til han nærmede sig de 80 år, og det var ikke med hans gode vilje, at han til sidst måtte opgive skøjteløbet. Hans gamle skøjter kunne ikke mere. De var slidt op. Han købte så et par nye, men dem blev han aldrig trykke ved, og så var det slut.

Som 70-årig søgte jeg at gøre ham kunsten efter. Jeg havde ikke løbet, siden jeg var i 20'erne, men det sad vel stadig i benene, gik jeg ud fra. Jeg lejede et par skøjter ved kunstbanen på Posthustorvet og kastede mig ud i det - og fandt ud af, at der slet ikke sad så meget i benene længere. Det blev vist en ret uskøn forestilling.

I IS OG ØDE

Lad mig slutte af med én af mine mest spændende vintereoplevelser i drengene. Jeg var allerede som 7-årig blevet medlem af FDF. Medlemsskabet kom til at strække sig over en halv snes år og bød på en række begivenheder, jeg nødtigt ville have undværet.

En vinter, hvor isen havde lagt sig tyk og solid på fjorden, fostrede vores patruljefører en dristig plan - nemlig en vandretur fra Skive Havn til FDF's hytte ved Hagens Mølle, over fjordisen. En strækning på ca. 5 km over isen skulle forceres. I dag undrer det mig lidt, at vore forældre støttede idéen, men de må have haft stor tillid til patruljeføreren. Forberedelserne var grundige, og vi blev især indskærpet, at vi på turen uophørligt skulle holde øje med isen, så eventuelle våger blev opdaget i tide.

Lørdag formiddag satte vi så ud fra Skive Havn, nærmere betegnet fra »Numsevaskeriet« - den lille populære badestrand umiddelbart nord for havnen. Vejret var

dog ikke af en sådan art, at man kom til at tænke på somre og badeture. En stiv vind ruskede i os, og temperaturen var et godt stykke under frysepunktet. Men vi var godt klædt på, og forventningerne til turen gav ekstra varme. Udover patruljeføreren deltog fem eller seks patruljemedlemmer. Vores udstyr - soveposer, proviant mm. - transporterede vi på en stor kasseslæde forsynet med et lille sejl, og af en eller anden grund havde vi også en cykel med. Et sidste vink til forældrene, der var mødt op for at overvære afrejsen - endelig kunne eventyret starte, og det gik strygende. Slæden var let at trække over isen, og ind imellem fyldte vinden gavmildt sejlet, så slæden næsten kørte af sig selv. På skift gik en af os foran for at afsløre eventuelle våger. Ikke det mindste uheld ramte os undervejs, og før vi anede af det, dukkede Hagensborg, som hytten hedder, op forude. Den ligger flot - højt hævet over fjorden på svagt skrånende terræn, som ud mod vandet ender i en stejl skråning, hvor en trappe fører ned til stranden. Vi fik slæden kørt op på land og udstyret slæbt op til hytten. Inde i den var der iskoldt, men vi fik snart tændt op i pejsen og sad inden længe bænkedede foran den blussende ild og nød en kop skoldhed te og nogle solide mellem-madder. Appetitten var glubende, og ikke så få rundtenommer blev sat til livs. Der var efterhånden blevet dejligt lunt inden døre. Den herligt duftende brænderøg krydrede vore næsebor. Sulten var stillet og de trætte lemmer havde fundet hvile. Velværet havde indfundet sig.

Efter et hyggeligt ophold på Hagensborg tiltrådte vi søndag eftermiddag tilbagerejsen. Vejret var da blevet dårligere. En snestorm havde indfundet sig, og den bed godt i kinderne. Det tog vi højde for ved at binde halstørklædet op omkring underansigtet, så kun øjnene var fri. Hjemturen blev selvsagt mere dramatisk end turen ud. Ikke sådan at forstå, at der opstod farlige situationer,

De tapre isvandrere på hjemturen - i snestorm og tiltagende mørke.

for det gjorde der ikke. Dramatikken lå i hele sceneriet - den glatte is, snefoget og den bidende vind. Med lidt fantasi, og det var vi udstyret så rigeligt med, kunne vi næsten forestille os, at vi var deltagere i Nansens indlandsisekspedition i 1888, da han og hans fæller som de første krydsede Grønlands indlandsis. Vi holdt os tæt på land, så vi hele tiden havde god landkending og undgik at fare vild.

Noget urolige blev vi dog, da mørket begyndte at falde på, og det blev vanskeligere at skimte kysten i snefoget. Vi var sikkert kommet noget senere af sted end planlagt, og vi kom langsommere frem over isen nu end på udturen. Vinden var mere imod, så sejlet havde vi ikke megen nytte af. Der blev ikke snakket om det, men vi følte nok hver især situationen en anelse alarmerende. Men pludselig løstes det hele op. Snebygerne stilnede lidt af, og med et så vi klart og tydeligt lysene inde på Skive Havn, hvor en flok noget nervøse forældre ventede.

Der stod længe gny om isfærden. Vi sørgede for at venner og bekendte fik nys om den drabelige tur. Og mon ikke vi smurte lidt ekstra på? Vores populære leder havde undfanget en dristig plan, gennemført den på smukkeste vis og skænket os drenge en oplevelse for livet.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2012-2013

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

I bestyrelsen har vi interesseret os for to sager, som vi tidligere har haft fat i, nemlig bevarelsen af Gl. Skivehus og ønsket om at udarbejde kulturmiljø-atlas for hele den nye Skive Kommune. Det er en glæde, at man på kommunens budget for 2014 har afsat to millioner kroner til renovering af Gl. Skivehus, så historien om den gamle lensgård m.m.m. kan bevares, gerne udnyttet som hjemsted for Skive Erhvervs- og Turistcenter. I skriven- de stund er sidste nyt, at et enigt økonomiudvalg i Skive Kommune har besluttet at indlede forhandlinger om køb af Gl. Skivehus. Dette skulle gøre det lettere at opnå fondsmidler. Vi håber, at Fonden til »Gl. Skivehus bevar-else« meget snart i det nye år lykkes med at skaffe fondsmidler eller lån til renoveringen af de ældste byg- ninger. Historisk Samfund er stadig vel repræsenteret i nævnte fond.

Interessen for et nyt kulturmiljø-atlas har for vort ved- kommende udmøntet sig i en planlagt tur gennem Sal- ling for at få udpeget bevaringsværdige landskaber og bygninger. Men desværre blev turen aflyst p.g.a. mang- lende tilmeldinger. Interessen for sagen har vi dog fort- sat.

Pladmangel på byarkivet i Asylgade, Skive har bety- det, at vi må rydde op i foreningens lager af gamle år- bøger, der er placeret i her, og vi må kassere en hel del. Vi bevarer dog stadig et pænt lager, som vi sælger af til interesserede købere. Skivebogen 1996 med en lille oversigt over Skives historie sælger f.eks. pænt. Det giver foreningen en pæn ekstra indtægt. Foran i denne bog er som sædvanlig angivet hvilke årgange, der er til salg ved henvendelse på arkivet.

Foreningens økonomi er stadig så god, at vi kan støtte lokalhistoriske bøger. Således har vi besluttet at udgive Rud Kjems' kommende bog om Danmarks første folke- valgte borgmester Hjalmar Kjems. Bogen kommer til marts/april 2014. Vi anbefaler gerne, at man køber vær- ket, som Hjalmar Kjems barnebarn har arbejdet flittigt på gennem flere år. Benyt gerne den vedlagte bestil- lingsblanket – så fås bogen til en billigere pris.

Generalforsamling i »Det røde Klubhus«

Som noget nyt afholdes generalforsamling den 27. november samtidig med, at Skivebogen 2013 udkom- mer. Der er således mulighed for, at de fremmødte kan afhente deres eksemplar af »Skivebogen 2013« ved den- ne lejlighed.

Dagsorden vil bestå af beretning fra formand og kasse- rer. Der er valg af bestyrelsesmedlemmer og revisorer, regnskabsaflæggelse og eventuelt. Vi synger »Historiens sang«, og lektor Helge Staunbjerg fortæller om sin arti- kel om Breum Fattiggård, der kan læses i Skivebogen 2013.

Valg til bestyrelse

Bestyrelsen foreslår genvalg til Rud Kjems, Birger Schütte, Henrik Formann og Jens Eskildsen. Som revi- sorer foreslår vi Oda Thomsen, Kjeldbjerg, og Henning Nielsen, Begonievej 1, Skive.

Regnskab

Årets regnskab balancerer med 77.538 kr. Overskuddet blev på 643 kr. Portoudgifterne var på 6.900 kr., holdt

Det nyrenoverede røde klubhus, fotograferet i september 2013 af fotograf Poul Hansen, Skive.

nede af bestyrelsesmedlemmernes flittige arbejde med at omdele bogen til vore medlemmer..

Regnskabets status udviser aktiver på 109.744 kr. i Danske Bank. Dertil kommer værdien af Bostrup Tinghøj, hvis offentlige ejendomsværdi pr. 01.10. 2012 udgør 77.300 kr. Balancen er dermed pr 31.7: 187.0044 kr.

Kontingentet forbliver fortsat 75 kr. plus portobidrag på 20 kr.

Årets lokalhistoriske udgivelser

Skiveegnens Jul 2013. Udgivet af De lokalhistoriske Arkiver i Salling, Fjends og på Fur.

Merete Just: Anton Rask - landsbylæge, modstandsmænd og diplomat. 2013.

Indhold

Helge Stavnsbjerg:	
Oprør på Breum Fattiggård	5
Poul Tolstrup:	
Stenalterbordet fra Rødding Kirke	64
Poul Poulsen:	
Vinde-trekanten	
Møbelfabrikkerne i Vinde og på Vindevej	68
Vagn Krogh Christensen:	
Unge Møller	77
Rud Kjems:	
Vinterglæder	86
Poul Tolstrup:	
Historisk Samfund for Skive og Omegn 2012-2013	98

ISBN 978-87-87346-23-8